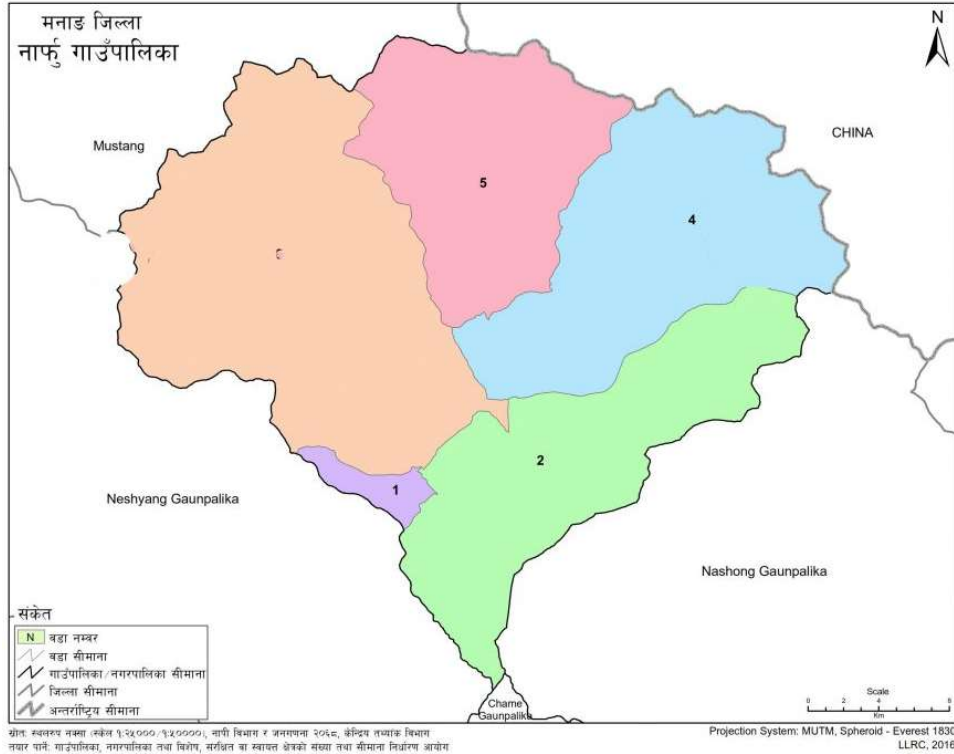

गाउँ कार्यपालिकाबाट स्वीकृत मिति: २०८१।१०।१८

नार्पा भूमि गाउँपालिकाको शिक्षा क्षेत्र योजना

२०८१/०८२-२०८५/०८६

नार्पा भूमि गाउँपालिका
गाउँ कार्यपालिकाको कार्यालय
च्याखु , मनाङ
गण्डकी प्रदेश, नेपाल

लेखन तथा तयारी समुह

श्री नारायण साउद, शिक्षा शाखा प्रमुख

श्री मनिषा बिक, कम्प्युटर अपरेटर

श्री राम बहादुर रावत, स्थानीय शिक्षा इकाइ संयोजक प्रारम्भिक कक्षा सिकाइ कार्यक्रम

प्रकाशक	: नार्पा भूमि गाउँपालिका शिक्षा, खेलकुद तथा यूवा शाखा
प्रकाशन प्रति	:
सर्वाधिकार	: नार्पा भूमि गाउँपालिका च्याखु, मनाङ
मुद्रक	:
प्रमाणित मिति	: २०८१।१०।१८
प्रकाशन मिति	: २०८१।१०।१९

प्राविधिक परामर्श सेवा सहयोग : प्रारम्भिक कक्षा सिकाइ कार्यक्रम

अध्यक्षको भनाई

नार्पा भूमि गाउँपालिका मनाङ जिल्ला जुन हाम्रो देश नेपालको मध्यभागमा अवस्थित हिमालपारी रहेको एक सुन्दर गाउँपालिका हो । यस गाउँपालिकामा लामो समयसम्म राज्यविहिनताको अवस्था रहेकोले यहाँ शिक्षा लगायत हरेक क्षेत्रमा पहुँच नपुगेको परिस्थिति थियो ।

वि.स. २०३१ सालमा यस क्षेत्रमा दुईवटा विद्यालयहरु फू आधारभूत विद्यालय, फू र नार आधारभूत विद्यालय, नार मा स्थापना भएतापनि शिक्षक दरबन्दीको, पूर्वाधार र संरचनाको अभावले गर्दा हालसम्म आउदा पनि कुनै प्रगति भएको अवस्था देखिदैन ।

गाउँपालिकाको आगमन पछि यहाँका विद्यालय, विधार्थी र शिक्षकको अवस्थामा बिस्तारै विकास र सुधार हुदै आईरहेको छ । यसको सिलसिलामा यस पालिकामा शिक्षा योजना निर्माण भैरहेको छ । माध्यमिक तह सम्मको शिक्षा पालिकाको अधिकार भित्र पर्ने हुदा त्यस अनुसार नै (बाल शिक्षा देखि माध्यमिक तह सम्मको शिक्षा लाई समेटेर) योजना तयार गरिएको छ । यस अनुरूप यहाँका बालबच्चाहरुले बाल शिक्षा देखि माध्यमिक तह सम्मको शिक्षा निशुल्क अनि गुणस्तरीय र ब्यवहारिक शिक्षा दिलाउने प्रतिबद्धता सहित शिक्षा योजना तर्जुमा गर्दा सहयोग गर्ने सबैलाई धन्यवाद दिदै सबैमा शिक्षा नै विकासको मूल मन्त्र भएको जानकारी गराउन चाहन्छौ ।

धन्यवाद ।

कोन्जो तेन्जिङ लामा

अध्यक्ष

उपाध्यक्षको भनाई

शिक्षा एक रास्ट्रको प्रगति र सम्बृद्धिको आधार हो । यदि हामीले प्रत्येक नागरिकलाई गुणस्तरीय शिक्षा उपलब्ध गराउन सक्छौ भने, हामि देशको समग्र सामाजिक, आर्थिक स्थितिलाई सुधार गर्न सक्षम हुनेछौ ।

यसै सन्दर्भमा यस नार्पा भूमि गाउँपालिकाको को शिक्षा क्षेत्र योजना तयार गर्दा, सबै वर्ग र समुदायलाई समेट्ने समान अवसर प्रदान गर्ने र शैक्षिक स्तरमा समानता ल्याउने उद्देश्यले कार्य गरेका छौ । यस योजनाले पक्कै पनि नार्पा भूमि गाउँपालिकाको समग्र शिक्षा क्षेत्रमा सुधार ल्याउने आशा समेत गरेका छौ ।

अन्तमा यस शिक्षा क्षेत्र योजना निर्माण गर्दा सहयोग पुराउने सम्पूर्ण सहयोगी हातहरूमा हार्दिक धन्यवाद व्यक्त गर्दछु ।

मेडमर फुन्चोक लामा
उपाध्यक्ष

शिक्षा चेतनाको श्रोत हो भने चेतना विकासको आधार हो। नेपालको संविधानले शिक्षामा सबै नागरिकको पहुँच, अनिवार्य तथा निशुल्क शिक्षा सम्बन्धि व्यवस्था मौलिक हकको रूपमा अंगिकार गरे पश्चात स्थानीय सरकार संचालन ऐन, २०७४ बमोजिम आधारभूत तथा माध्यमिक तहसम्मको शिक्षाको अधिकार स्थानीय तहमा निक्षेपण गरेको देखिन्छ। सोहि व्यवस्था बमोजिम शैक्षिक क्षेत्रका विविध समस्या समाधानको लागि योजनाबद्ध तरिकाले कार्यक्रम तय गरि विभिन्न क्रियाकलापको माध्यमबाट तल्लो तह देखि नै शैक्षिक स्तर उकास्ने प्रयास स्वरूप यस नार्पा भूमि गा.पा. को शैक्षिक समस्या समाधान गर्ने उद्देश्यले स्पष्ट रणनीति सहित शैक्षिक योजना निर्माण गरेको छ। शिक्षाका राष्ट्रिय लक्ष्य र उद्देश्य परिपूर्तिको लागि संघ, प्रदेश, र स्थानीय सरकारका शैक्षिक नीतिहरूको मार्गदर्शन अनुरूप गुणस्तरीय शिक्षाको बिकाश गर्नु आजको आवश्यकता हो। प्रारम्भिक शिक्षा तथा आधारभूत तहमा बालबालिकाको शैक्षिक पहुँच वृद्धि गर्ने, भर्ना भएका बालबालिकाको माध्यमिक शिक्षा अनिवार्य परिपूर्ति गराउने प्रयास स्वरूप शैक्षिक निरन्तरताको अभियानलाई विभिन्न किसिमका कार्यक्रम मार्फत स्थायित्व प्रदान गर्नु महत्वपूर्ण मानिन्छ। विभिन्न कारणले पढाई छाड्ने तथा विद्यालय स्थानान्तरण प्रवृत्ति लाई निरुत्साहित गरि अभिभावक सचेतना मार्फत शिक्षा मा सबै बालबालिकाको पहुँच वृद्धि गर्न र राष्ट्रिय तथा स्थानीय आवश्यकता बमोजिम दक्ष जनशक्ति उत्पादनमा सहजीकरण गर्नु हामि सबैको दायित्व हो। शिक्षण सिकाई प्रक्रियामा दक्ष जनशक्तिको प्रयोग, आधुनिक नवप्रवर्तन शिक्षण कला कौशलको उपयोग, शिक्षक-विद्यार्थी अभिभावकको अन्तरक्रिया मार्फत शिक्षकको क्षमता विकास गर्ने र सोहि बमोजिम शिक्षण सिकाई प्रक्रिया संचालन गर्ने गरि निश्चित लक्ष्य र उद्देश्य किटान गरेर कक्षा शिक्षण सिकाईमा सुधार गर्नु र विद्यार्थीको सिकाई उपलब्धि स्तरको बिकाश गर्नु शैक्षिक योजना निर्माण गर्नुको उद्देश्य हो। सम्बन्धित क्षेत्र, समुदायलाई किटान गरेर आवश्यकता पहिचान गरि सोहि समुदायका सरोकारवाला, शैक्षिक विज्ञको उपस्थितिमा उनीहरूको आवश्यकता बमोजिम स्थानीय स्तरको योजना निर्माण गर्दा शैक्षिक योजना निर्माण गर्दा शैक्षिक योजना कार्यान्वयन गर्न सकिने हुन्छ सोहि बमोजिम नै यस नार्पा भूमि गा.पा., गाउँ शिक्षा समितिले शिक्षा शाखा प्रमुखको संयोजकत्तमा शैक्षिक योजना निर्माण कार्यदल गठन गरि सबै सरोकारवालाको प्रतिनिधित्व गराएर विभिन्न चरणमा सुझावहरू संकलन गरि शैक्षिक स्तर उकास्ने अभियान स्वरूप यो (२०८१/८२-२०८५/८६) शैक्षिक योजनाको दस्तावेज तयार गरेको छ। शिक्षा सम्बन्धि विभिन्न विकेन्द्रित अधिकार र जिम्मेवारीलाई शिरोधार्य गर्दै मुलुकको समग्र शिक्षा प्रशासनलाई जनमुखी, चूस्त, बैज्ञानिक, समयसापेक्ष, समावेशी, गुणस्तरीय र प्रतिस्पर्धी बनाउदै लैजान सबै तहलाई मार्गदर्शन हुने किसिमबाट नेपाल सरकारले विद्यालय शिक्षाका राष्ट्रिय उद्देश्यहरू निर्धारण गरी कार्यान्वयनमा ल्याइएको छ। अब उप्रान्त संघ, प्रदेश तथा स्थानीय तहले शैक्षिक क्रियाकलापहरू तर्जुमा गर्दा उक्त उद्देश्य पुरा हुने कुरामा हर हिसाबले टेवा पुग्न जरुरि छ। सोहि अनुरूप यस क्षेत्रको शैक्षिक उपलब्धि वृद्धि गरि गुणस्तरीय शिक्षा को प्रत्याभूत गरुन यस नार्पा भूमि गा.पा. ले

शैक्षिक योजना निर्माण गरेको हो। यस शैक्षिक योजनाले विद्यालय शिक्षामा रहेका विभिन्न चुनौती र समस्यालाई निराकरण गर्न स्पष्ट रणनीति, कार्यनीति, र क्रियाकलाप तय गरी भावी योजना र कार्यक्रम तय गरेको छ र सोहि बमोजिम कार्यसम्पादन गर्न सहयोग हुनेछ भन्ने अपेक्षा गरेका छौं। यस शैक्षिक योजना निर्माण गर्न तथा योजना कार्यान्वयनको सुनिश्चितताका लागि सम्बन्ध सबै निकाय, अभिभावक, शैक्षिक सरोकारवाला, शिक्षक, कर्मचारीहरूलाई धन्यवाद तथा योजना कार्यान्वयनमा सबै पक्षबाट निरन्तर रूपमा सहजीकरण हुनेछ भन्ने बिस्वास लिदै यहाहरुको अमूल्य सुझाव र सकरात्मक तथा रचनात्मक सल्लाहको अपेक्षा सहित हार्दिक आभार प्रकट गर्दछु।

धन्यवाद।

शुशिल लम्साल
प्रमुख प्रशासकीय अधिकृत

हामी भनाइ

शिक्षा विकास र सभ्यताको जननी हो । चेतना र जागरण बिना सामाजिक रूपान्तरण सम्भव छैन । सामाजिक विकासको मेरुदण्ड भनेको दक्ष र ऊर्जाशील जनशक्ति हो जुन शिक्षाको माध्यमबाट मात्र सम्भव छ । शिक्षामा गरिएको लगानी दीर्घकालीन महत्वको हुन्छ । भनिन्छ "यदि तपाईं एक वर्षको योजना बनाउँदै हुनुहुन्छ भने धान रोप्नुस् यदि तपाईं २० वर्षको योजना बनाउँदै हुनुहुन्छ भने रुख रोप्नुस् र यदि तपाईं १०० वर्षको योजना बनाउँदै हुनुहुन्छ भने बालबालिकालाई उचित शिक्षा दिनुस्" अतः आजका बालबालिका भनेका यो देशका कर्णधार र देश विकास गर्ने सारथि हुन् । हामीले बालबालिकाको विकासका लागि पर्याप्त लगानी गर्नु जरूरी छ । आज विश्वमा जुन देशले शिक्षामा व्यापक लगानी गरेको छ सोही देश विकासको पथमा अग्रणी रहँदै आएको छ । अतः न्यून, मध्यम तथा उच्च स्तरका जनशक्ति उत्पादन शिक्षाले मात्र गर्न सक्छ । यसर्थ शिक्षाको योजनाबद्ध विकासबाट मात्र देशले काँचुली फेर्न सक्छ सभ्यताको जग बस्न सक्छ र आफ्नो भाषा संस्कृति र पहिचानको संरक्षण र संवर्द्धन हुनुका साथै सामाजिक एवम् आर्थिक विकास समेत हुन सक्छ । समग्रमा योजनाबद्ध र गुणस्तरीय शिक्षा विकासको मूल आधार हो ।

सामान्यतया योजनाले अहिलेको वर्तमान अवस्थाबाट हामी पुग्न चाहेको गन्तव्यको बिचमा सेतुको काम गरेको हुन्छ । नार्पा भूमि गाउँपालिकाको शिक्षालाई निश्चित दिशा तय गर्न तथा गन्तव्य पहिल्याउनका लागि यो हामी सबैका लागि कोशेदुङ्गा साबित होस् भन्ने चाहनाका साथ यो दस्तावेज तयार गरिएको छ । यस पञ्चवर्षीय गाउँ शिक्षा योजना निर्माणको क्रममा हामीले शिक्षा विज्ञान तथा प्रविधि मन्त्रालयबाट जारी गरिएको शिक्षा क्षेत्र योजना विद्यालय क्षेत्र विकास योजना तथा शैक्षिक योजना निर्माणको कार्य ढाँचालाई आधार मानिएको छ । यो योजना निर्माण गर्दा कुनै बाह्य व्यक्ति संस्था वा निकायबाट नभई नितान्त यहाँका सरोकारवाला व्यक्तिहरूद्वारा आफ्नै सहभागिता र सक्रियतामा निर्माण भएको हुनाले यस प्रति सबैको अपनत्व हुनु स्वाभाविक नै हो । योजना निर्माण गर्ने क्रममा गाउँ कार्यपालिकाबाट शिक्षा योजना निर्माण समितिको गठन र योजना निर्माण कार्यदल गठन भई सोही कार्यदल मार्फत तयार गरिएको छ । यसै क्रममा योजनामा समावेश गर्नुपर्ने मूलभूत विषयको अलवा यसका लागि जनअपेक्षा सामाजिक आवश्यकता र मागलाई सम्बोधन गर्ने गरी सरोकारवालाहरूबाट विभिन्न गोष्ठी सेमिनार अन्तरक्रिया तथा छलफलको माध्यमबाट पर्याप्त मात्रामा सुझाव तथा पृष्ठपोषण लिइएको छ । योजनाका उद्देश्य लक्ष्य तथा रणनीतिहरू र परिमाणात्मक सूचक निर्माण गर्ने क्रममा राष्ट्रिय शिक्षा योजनाका लक्ष्यहरूलाई पुरा गर्न मदत पुग्ने तथा सो सँग तादात्म्य हुने गरी तय गरिएको छ । स्रोत व्यवस्थापनको कुरा साल बसाली रूपमा शिक्षामा भइरहेका खर्च शीर्षक तथा भविष्यमा बढ्न सक्ने सम्भावनालाई समेत मध्यनजर राख्दै संघीय, प्रदेश र स्थानीय तहका स्रोतहरूलाई नै आङ्ग्लन गरी प्रक्षेपण गरिएको छ । यस योजनामा परिलक्षित लक्ष्य र सोको लागि तय गरिएका कार्यक्रम कार्यान्वयनका लागि सम्बद्ध सबै पक्षबाट साथ सहयोग र सहकार्य हुनेछ भन्ने विश्वास लिएका छौं ।

धन्यवाद ।

गाउँ शिक्षा योजना निर्माण कार्यदल, नार्पा भूमि गाउँपालिका

कार्यकारी सारांश

नार्पा भूमि गाउँपालिकाले पहिलो पटक आफ्नै गाउँ शिक्षा योजना निर्माण गरेको छ । आव २०८१।०८२ देखि २०८५।०८६ सम्मका लागि पञ्चवर्षीय रूपमा तयार गरिएको यस योजनाले नार्पा भूमिको शिक्षा क्षेत्रलाई आगामी पाँच वर्षमा कस्तो बनाउने भन्ने बारेमा स्पष्ट मार्गचित्र कोरेको छ । योजनामा उल्लेखित लक्ष्य, उद्देश्य, रणनीति, कार्यक्रम तथा स्रोत व्यवस्थापन लगायतका समग्र विषयलाई विक्षेपण गर्दा योजनाको विशेषतालाई सारांशमा देहाय बमोजिम प्रस्तुत गर्न सकिन्छ ।

- यस गाउँपालिकामा जम्मा २ वटा मात्र आधारभुत तहका विद्यालयहरू रहेका छन्, जसमा जम्मा ९ प्रारम्भिक बाल विकास र शिक्षा बालबालिकाहरू रहेका छन् । तसर्थ यस गाउँपालिकाको शिक्षा योजनाले प्रारम्भिक बालविकास र शिक्षा, आधारभुत शिक्षालाई बढी मध्येनजर गरेर तयार पारेको छ । शिक्षा योजनाका अन्य उपक्षेत्रहरूलाई समेटिएको छैन ।
- गाउँ शिक्षा योजना नेपाल सरकार शिक्षा, विज्ञान तथा प्रविधि मन्त्रालय शिक्षा तथा मानव स्रोत विकास केन्द्रको स्थानीय तहको शिक्षा योजना निर्माण सम्बन्धी मार्गदर्शन, २०७९(परिमार्जित तथा अद्यावधिक संस्करण, २०८१) बमोजिम तोकिएको ढाँचामा निर्माण गरिएको छ ।
- माध्यमिक तह सम्मको शिक्षाको अधिकार संवैधानिक रूपमा स्थानीय तहलाई हस्तान्तरण गरिएबमोजिम यसको जिम्मेवारी अपनत्व र जवाफदेहितालाई दृष्टिगत गरी गाउँ शिक्षा समितिबाट गठित योजना निर्माण कार्यदलले तयार गरी स्थानीय सरकार सञ्चालन ऐन २०७४ तथा आन्तरिक कार्यविधि बमोजिमको प्रक्रियाबाट स्वीकृत गरी कार्यान्वयन गर्ने योजना रहेको छ ।
- योजना निर्माण गर्दा शिक्षा, विज्ञान तथा प्रविधि मन्त्रालयबाट निर्माण गरिएको शिक्षा योजना निर्माणको कार्यढाँचा, शिक्षा क्षेत्र योजना तथा विद्यालय क्षेत्र विकास योजनामा उल्लेखित ढाँचालाई अनुशरण गरी त्यसलाई स्थानीय परिवेशसँग तादात्म्यता हुने गरी प्रस्तुत गरिएको छ ।
- यस योजनामा परिलक्षित गरिएका शैक्षिक कार्यक्रमहरूका सम्बन्धमा पाँच वर्षमा गर्न सकिने कार्यक्रमहरूका लागि प्रत्येक कम्पेनेन्टको लागि पञ्चवर्षीय लक्ष्य र सोको लागि आवश्यक बजेट समेत अनुमान गरिएको छ भने भौतिक लक्ष्य आगामी १० वर्षसम्मका लागि नै निर्धारण गरिएको छ । यसले नार्पा भूमिको शैक्षिक क्षेत्रलाई समुन्नत बनाउन र गन्तव्यमा पुर्‍याउन दीर्घकालीन रूपमा मार्गदर्शन गर्नेछ भन्ने अपेक्षा गरिएको छ ।
- गाउँ शिक्षा योजना भनेको राष्ट्रिय शिक्षा योजनाको अंग भएको र यसले राष्ट्रिय शैक्षिक लक्ष्य तथा सूचकहरूलाई पुरा गराउन सहयोग गर्नुपर्ने भएकोले यस योजनामा उल्लेखित कार्यक्रमहरू राष्ट्रिय शैक्षिक कार्यक्रम र लक्ष्यसँग तादात्म्य हुनेगरी निर्माण गरिएको छ ।
- योजनाका लागि अत्यन्त महत्वपूर्ण र आधारशिलाको रूपमा रहने शैक्षिक तथ्याङ्क तथा अन्य विवरणहरूको मूल स्रोत भनेको एकीकृत शैक्षिक सूचना प्रणाली (IEMIS) नै हो । यसका अतिरिक्त योजना निर्माण कार्यदलले निर्माण गरी पठाएको खाका बमोजिम विद्यालयहरूबाट तयार गरी पठाइएका तथ्याङ्क तथा विवरणहरू, राष्ट्रिय जनगणना २०७८, विद्यालयको स्थलगत अनुगमन प्रतिवेदन तथा कार्यालयको अभिलेख आदिलाई पनि आधार लिइएको छ ।
- योजना निर्माणका लागि शिक्षा तथा मानव स्रोत विकास केन्द्र, शिक्षा विकास तथा समन्वय इकाइ, राष्ट्रिय प्रारम्भिक कक्षा सिकाइ कार्यक्रम (EGL) को सहजीकरण भएको छ । यसबाट योजना निर्माण टोलीलाई ठूलो सहयोग प्राप्त भएको छ ।

- योजना निर्माणको क्रममा आवश्यक प्रशासनिक एवम् व्यवस्थापकीय सामग्रीका लागि बजेटको व्यवस्था यस गाउँपालिकाको आन्तरिक स्रोतबाट गरिएको छ ।
- योजना निर्माणका क्रममा विद्यालय सुधार तथा अन्य पक्षको सुधारका लागि निर्माण गरिएका योजना कार्यक्रम तथा बजेटलाई बढी महत्वाकाङ्क्षी नबनाई व्यवहारिक, यथार्थपरक र सरल बनाउने प्रयास गरिएको छ ।
- संघीय तहबाट सशर्त कार्यक्रमको रूपमा प्राप्त हुने सालबसाली खर्च तथा अनुदानलाई पनि समष्टिगत योजनाकै अंग बनाइएको छ । साथै हरेक शीर्षकगत बजेट अनुमान तथा प्रक्षेपण गर्दा शिक्षा विज्ञान तथा प्रविधि मन्त्रालयबाट स्वीकृत वार्षिक कार्यक्रम कार्यान्वयन पुस्तिकामा उल्लेखित मापदण्ड तथा दररेटलाई आधार मानिएको छ ।
- यो योजना कार्यान्वयनको लागि कुल बजेट रु। ४९,०१०,०००.०० अनुमान गरिएको छ । यस गाउँपालिकाको शिक्षा योजना कार्यान्वयन गर्नको लागि नेपाल सरकार संघ, प्रदेश, स्थानीय तहका साथै निजी, विद्यालय र विभिन्न सरकारी तथा गैरसरकारी क्षेत्रबाट लगानी गर्ने अनुमान गरिएको छ ।
- कार्यक्रमहरूका शीर्षक (कम्पोनेन्ट) हरू मध्ये विद्यालय शिक्षाका मुख्य उपक्षेत्रहरूका बारेमा प्रत्येकको सुक्ष्म ढंगले व्याख्या विश्लेषण गरिएको छ र प्रत्येक कम्पोनेन्टको परिचय, वर्तमान अवस्था, समस्या र चुनौतीहरू, लक्ष्य, उद्देश्य, रणनीति, प्रमुख क्रियाकलाप, पञ्चवर्षीय लक्ष्य र सोको लागि स्रोत व्यवस्थापन (लगानी) जस्ता पक्षमा समीक्षा र विश्लेषण गरी कार्यक्रमलाई यथार्थपरक ढंगले सम्बोधन गर्ने प्रयास गरिएको छ ।
- योजनामा उल्लेखित समग्र कार्यक्रम रणनीति तथा बजेट व्यवस्थापनमा स्थानीय सरकारले अपनत्व लिनुका साथै यसलाई पूर्णरूपमा प्रभावकारी ढंगले कार्यान्वयन गर्ने प्रतिवद्धता समेत व्यक्त गरेको छ ।
- योजनामा उल्लेखित कार्यक्रम कार्यान्वयन गर्ने सम्बन्धमा गाउँपालिका स्तरीय अनुगमन समितिले निरन्तर र सघन रूपमा निरीक्षण अनुगमन तथा सुपरीवेक्षण गरी नतिजामूलक (Result oriented) ढंगले कार्यक्रम लागु गर्न सम्बद्ध सबै सरोकारवालाहरूको परिचालन गर्ने कुरा उल्लेख गरिएको छ ।
- योजना सम्बन्धी विषयवस्तु, स्रोत, व्याख्यात्मक प्रस्तुति र विश्वसनीयताका लागि अन्तमा सो सम्बन्धी अनुसूची र सन्दर्भ सामग्री राखिएको छ ।

अतः गाउँ शिक्षा योजनाले आगामी पाँच वर्षमा नार्पा भूमि गाउँपालिकाको शिक्षा विकासको दिशा तय गर्नुका साथै यसले सरोकारवालाहरूको जिम्मेवारी जवाफदेहिता र अपनत्वका लागि मार्ग प्रसस्त समेत गरेको छ । यसको सफल र प्रभावकारी ढंगले कार्यान्वयन गर्नु हामी सबैको साझा दायित्व हो । यस योजना निर्माणका लागि सहयोग एवं सहजीकरण गर्नुहुने सरोकारवाला पक्षहरू योजना कार्यान्वयनका लागि आवश्यक बजेट तथा अन्य व्यवस्थापनका लागि प्रतिवद्धताका साथ अपनत्व लिनुहुने स्थानीय सरकार तथा सम्बद्ध सबै पक्षको समन्वय, सहयोग र सहकार्यमा यो योजना कार्यान्वयन हुनेछ भन्ने पूर्ण विश्वास लिएका छौं ।

Contents

अध्यक्षको भनाई	III
उपाध्यक्षको भनाई	IV
प्रमुख प्रशासकीय अधिकृतको भनाई	V
हाम्रो भनाइ	VII
कार्यकारी सारांश	VIII
क) विषय प्रवेश	१६
ख) नार्पा भूमि गाउँपालिकामा शिक्षा योजना निर्माणको आवश्यकता	१६
ग) स्थानीय तहमा योजना निर्माणको औचित्य	१७
घ) शिक्षा योजना निर्माण प्रक्रिया	१७
शिक्षा योजना निर्माणका आधारहरू	१८
योजनाको लेखाजोखा	१८
परिच्छेद १- परिचय	20
१.१ पृष्ठभूमि	२०
१.२ नार्पा भूमि गाउँपालिकाको परिचय	२१
१.३ नार्पा भूमि गाउँपालिकाको भौगोलिक अवस्थिति	२१
१.४ नार्पा भूमि गाउँपालिकाको राजनैतिक तथा प्रशासनिक विभाजन	२२
१.५ नार्पा भूमि गाउँपालिकाको जनसङ्ख्या अवस्था	२२
१.६ नार्पा भूमि को सामाजिक तथा सांस्कृतिक अवस्था:	२३
१.७ नार्पा भूमि गाउँपालिकाको आर्थिक अवस्था:	२३
१.८ नार्पा भूमि को शैक्षिक सन्दर्भ	२४
१.८.१ साक्षरताको अवस्था	२४
१.८.२ नार्पा भूमि गाउँपालिकाको शैक्षिक योग्यता सम्बन्धी विवरण	२५
१.८.३ जातिगत र तहअनुसार विद्यालयमा अध्ययन गरिरहेका बालबालिकाहरूको सङ्ख्या	२५
१.८.४ तहगत शिक्षक दरबन्दी विवरण	२५
१.८.५ पालिकाको शैक्षिक सूचक र वर्तमान अवस्था	२६
१.४ नार्पा भूमि को विद्यालय शिक्षाका मुख्य चुनौतीहरू	२७
१.५ विद्यालय शिक्षा क्षेत्रका अवसरहरू	२८
परिच्छेद २- दुरदृष्टि, ध्येय, उद्देश्य, रणनीति तथा लक्ष्य	29
२.१ परिचय	२९
२.२ दीर्घकालीन सोच	२९
२.३ ध्येय	२९

२.४ उद्देश्यहरू	२९
२.५ रणनीतिहरू	३०
२.६ कार्यनीति	३१
२.७ अपेक्षित मुख्य उपलब्धि.....	३१
२.८ मुख्य कार्य सम्पादन सूचक तथा परिमाणात्मक लक्ष्य	३२
परिच्छेद ३- विद्यालय शिक्षक मुख्य उपक्षेत्रहरू	३४
३.१ प्रारम्भिक बाल विकास र शिक्षा	३४
३.१.१ परिचय	३४
३.१.२ वर्तमान अवस्था	३४
३.१.३ उद्देश्य	३६
३.१.४ रणनीति	३६
३.१.५ प्रमुख उपलब्धि तथा नतिजा	३७
३.१.६ प्रमुख क्रियाकलाप र परिमाणात्मक लक्ष्य	३८
३.१.७ लगानी र स्रोत व्यवस्थापन	४०
३.२ आधारभूत शिक्षा	४२
३.२.१ परिचय	४२
३.२.२ वर्तमान अवस्था	४२
३.२.३ उद्देश्य	४३
३.२.४ रणनीति	४४
३.२.५ प्रमुख उपलब्धि तथा नतिजा	४४
३.२.६ प्रमुख क्रियाकलाप र परिमाणात्मक लक्ष्य	४५
३.२.७ लगानी र स्रोत व्यवस्थापन	४७
३.३ प्राविधिक तथा व्यावसायिक तालिम	४९
३.३.१ परिचय	४९
३.३.२ वर्तमान अवस्था	४९
३.३.३ उद्देश्य	४९
३.३.४ रणनीति	५०
३.३.६ प्रमुख क्रियाकलाप र परिमाणात्मक लक्ष्य	५०
३.३.७ लगानी र स्रोत व्यवस्थापन	५२

३.४ अनौपचारिक शिक्षा तथा जीवनपर्यन्त सिकाइ	५३
३.४.१ परिचय	५३
३.४.२ वर्तमान अवस्था	५३
३.४.३ उद्देश्य	५४
३.४.४ रणनीति	५४
३.४.५ प्रमुख उपलब्धि तथा नतिजा	५५
३.४.६ प्रमुख क्रियाकलाप र परिमाणात्मक लक्ष्य	५६
३.४.७ लगानी र स्रोत व्यवस्थापन	५७
परिच्छेद ४- अन्तर सम्बन्धित विषय तथा क्षेत्रहरू.....	५८
४.१ पाठ्यक्रम, पाठ्यपुस्तक, सिकाइ सामग्री तथा मूल्याङ्कन	५८
४.१.१ परिचय	५८
४.१.२ वर्तमान अवस्था	५८
४.१.३ उद्देश्य	५९
४.१.४ रणनीति	५९
४.१.६ प्रमुख क्रियाकलाप र परिमाणात्मक लक्ष्य	६१
४.१.७ लगानी र स्रोत व्यवस्थापन	६२
४.२ शिक्षक व्यवस्थापन र विकास.....	६३
४.२.१ परिचय	६३
४.२.२ वर्तमान अवस्था	६३
४.२.३ उद्देश्य	६४
४.२.४ रणनीति	६४
४.२.५ प्रमुख उपलब्धि तथा नतिजा	६५
४.२.६ प्रमुख क्रियाकलाप र परिमाणात्मक लक्ष्य	६५
४.२.७ लगानी र स्रोत व्यवस्थापन	६७
४.३ शिक्षामा समता र समावेशीकरण	६८
४.३.१ परिचय	६८
४.३.२ वर्तमान अवस्था	६८
४.३.३ उद्देश्य	७०

२. लक्षित समूहका बालबालिकाको शिक्षामा समावेशी रूपमा समतामुलक पहुँच सुनिश्चित गर्नु ।	७०
३. लक्षित समूहका बालबालिकाको सिकाइ सहभागिता वृद्धि तथा सिकाइ उपलब्धि सुधार गर्नु ।	७०
४. विद्यालयमा कुनै पनि प्रकारको विभेद तथा दुर्व्यवहार नहुने सुनिश्चितता गरी बालबालिकाको नियमित उपस्थिति, सहभागिता र सिकाइ सहज हुने वातावरण सिर्जना गर्नु ।.....	७०
४.३.४ रणनीति	७०
४.३.५ प्रमुख उपलब्धि तथा नतिजा	७१
४.३.६ प्रमुख क्रियाकलाप र परिमाणात्मक लक्ष्य	७२
४.३.७ लगानी र स्रोत व्यवस्थापन	७३
४.४ विद्यालय पोषण तथा स्वास्थ्य कार्यक्रम.....	७४
४.४.१ परिचय	७४
४.४.२ वर्तमान अवस्था	७४
४.४.३ उद्देश्य	७५
४.४.४ रणनीति	७५
४.४.५ प्रमुख उपलब्धि तथा नतिजा	७५
४.४.६ प्रमुख क्रियाकलाप र परिमाणात्मक लक्ष्य	७६
४.४.७ लगानी र स्रोत व्यवस्थापन	७८
४.५ विद्यालय सुरक्षा, विपत् न्यूनीकरण तथा उत्थानशीलता	८०
४.५.१ परिचय	८०
४.५.२ वर्तमान अवस्था	८०
४.५.३ उद्देश्य	८१
४.५.४ रणनीति	८१
४.५.५ प्रमुख उपलब्धि तथा नतिजा	८२
४.५.६ प्रमुख क्रियाकलाप र परिमाणात्मक लक्ष्य	८२
४.५.७ लगानी र स्रोत व्यवस्थापन	८४
४.६ विद्यालय भौतिक पूर्वाधार विकास.....	८५
४.६.१ परिचय	८५
४.६.२ वर्तमान अवस्था	८५

४.६.३ उद्देश्य	८६
४.६.४ रणनीति	८६
४.६.५ प्रमुख उपलब्धि तथा नतिजा	८६
४.६.६ प्रमुख क्रियाकलाप र परिमाणात्मक लक्ष्य	८७
४.६.७ लगानी र स्रोत व्यवस्थापन	८८
परिच्छेद ५- सुशासन तथा व्यवस्थापन.....	८९
५.१ शिक्षाको व्यवस्थापन तथा संस्थागत क्षमता	८९
५.१.१ परिचय	८९
५.१.२ वर्तमान अवस्था	९०
५.१.३ उद्देश्य	९१
५.१.४ रणनीति	९१
५.१.५ प्रमुख उपलब्धि तथा नतिजा	९२
५.१.६ प्रमुख क्रियाकलाप र परिमाणात्मक लक्ष्य	९३
५.१.७ लगानी र स्रोत व्यवस्थापन	९४
५.२ शिक्षा योजना कार्यान्वयनको प्रबन्ध	९५
५.२.१ परिचय	९५
५.२.२ वर्तमान अवस्था	९५
५.२.३ उद्देश्य	९६
५.२.४ रणनीति	९६
५.२.५ प्रमुख उपलब्धि तथा नतिजा	९७
५.२.६ प्रमुख क्रियाकलाप र परिमाणात्मक लक्ष्य	९७
५.२.७ लगानी र स्रोत व्यवस्थापन	९९
५.३ अनुगमन तथा मूल्याङ्कन.....	१००
५.३.१ परिचय	१००
५.३.२ वर्तमान अवस्था	१००
५.३.३ उद्देश्य	१०१
५.३.४ रणनीति	१०१
५.३.५ प्रमुख उपलब्धि तथा नतिजा.....	१०१

५.३.६ प्रमुख क्रियाकलाप र परिमाणात्मक लक्ष्य	१०२
५.३.७ लगानी र स्रोत व्यवस्थापन	१०४
परिच्छेद ६- लगानी र स्रोत व्यवस्थापन	106
६.१ परिचय	१०६
६.२ वर्तमान अवस्था	१०६
६.३ उद्देश्य	१०९
६.४ रणनीतिहरू	१०९
६.५ स्रोत अनुमान र विश्लेषण	११०
परिच्छेद ७- योजना नतिजा खाका	113
७.१ परिचय	११३
७.६ प्रमुख कार्यसम्पादन सूचक तथा कार्यक्रम नतिजा खाका	११३
अनुसूचीहरू	119
सन्दर्भ सामग्रीहरू	121
तालिका सुची	
तालिका १ : उमेरगत जनसंख्या विवरण	२२
तालिका २ : वडागत जनसंख्या विवरण	२२
तालिका ३ : नार्पा भूमि गाउँपालिकामा रहेका शैक्षिक संस्थाहरूको विवरण	२४
तालिका ४ : नार्पा भूमि गाउँपालिकाको साक्षरताको विवरण	२४
तालिका ५ : नार्पा भूमि गाउँपालिकाको शैक्षिक योग्यता सम्बन्धी विवरण	२५
तालिका ६ : आधारभूत तह: १-८ सम्ममा अध्ययन गर्ने बालबालिकाहरूको विवरण	२५
तालिका ८ : नार्पा भूमि गाउँपालिका अन्तरगतका विद्यालयहरूमा कार्यरत शिक्षकहरूको विवरण	२५
तालिका ९ : नार्पा भूमि गाउँपालिकाकाको शैक्षिक सूचकहरूको विवरण	२६

क) विषय प्रवेश

शैक्षिक सेवा प्रभावकारी रूपमा कार्यान्वयन गरी अपेक्षित नतिजा हासिल गर्न एवम् शिक्षामा पहुँच, गुणस्तर, सहभागिता र समता सुनिश्चित गर्नका लागि शिक्षा योजनाको महत्वपूर्ण भूमिका रहेको हुन्छ । नेपालको विद्यालय तहको शिक्षाको विकासका लागि **विद्यालय शिक्षा क्षेत्र योजना** कार्यान्वयनमा रहेको छ । त्यसै गरी प्रदेश स्तरमा पनि शिक्षा क्षेत्रको योजना निर्माण भई कार्यान्वयनमा छन् । स्थानीय सरकार सञ्चालन ऐन २०७४ जारी भएपश्चात् आधारभूत तथा माध्यमिक शिक्षाका कार्यक्रम स्थानीय तह मार्फत कार्यान्वयन भइरहेका छन् । अनिवार्य तथा निःशुल्क आधारभूत शिक्षा तथा निःशुल्क माध्यमिक शिक्षा हासिल गर्नका लागि यस गाउँपालिकाले सङ्घीय र प्रदेश सरकारका योजनालाई आधार मानी आफ्ना आवश्यकतालाई प्राथमिकतामा राखी स्थानीय तहस्तरीय शिक्षा योजना निर्माण गर्नुपर्ने आवश्यकता रहेको छ । नार्पा भूमि गाउँपालिकाको शिक्षा योजना तयार गर्ने कार्य प्रारम्भ गरेको सन्दर्भमा नार्पा भूमि गाउँपालिकाले ५ वर्षे यो शिक्षा योजना तयार गरिएको छ ।

ख) नार्पा भूमि गाउँपालिकामा शिक्षा योजना निर्माणको आवश्यकता

नेपालको संविधान, राष्ट्रिय शिक्षा नीति, अनिवार्य तथा निःशुल्क शिक्षा ऐन तथा नियमावली, दिगो विकास लक्ष्य, सोह्रौँ पञ्चवर्षीय योजनाको अवधारणा तथा विद्यमान विद्यालय शिक्षासम्बन्धी ऐन कानूनले प्राथमिकतामा राखेका नीति, कार्यक्रम तथा लक्ष्यहरूलाई सङ्घीय संरचनाअनुरूप कार्यान्वयन गर्न र विद्यालय शिक्षा क्षेत्रको विकासलाई दिशानिर्देश गर्न सङ्घीय, प्रदेश र स्थानीय तहमा विद्यालय शिक्षा योजनाको निर्माण गर्न आवश्यकता देखिएको छ । विज्ञान प्रविधिमा भएको विकास तथा परिवर्तनलाई आत्मसात् गर्न र सृजनशील, सक्रिय तथा नेपालको शिक्षालाई आर्थिक तथा सामाजिक रूपान्तरणका लागि उपयोगी नागरिक तयार गर्नका लागि र शिक्षाको योगदानलाई समय सापेक्ष बनाउन पनि विद्यालय शिक्षा क्षेत्रको योजना मार्फत समग्र शिक्षा प्रणालीमा सुधार गर्नुपर्ने देखिएको छ ।

नेपालको संविधानको अनुसूची ८ मा स्थानीय तहको एकल अधिकारअन्तर्गत आधारभूत तथा माध्यमिक शिक्षा उल्लेख भएको तथा स्थानीय सरकार सञ्चालन ऐन, २०७५ (११ज) ले आधारभूत तथा माध्यमिक तहका लागि २३ वटा शिक्षाको अधिकार तोकेको छ । यस ऐनको दफा २४ (१) मा स्थानीय तहले आवधिक तथा क्षेत्रगत योजना निर्माण गरी कार्यान्वयन गर्नुपर्ने नीतिगत व्यवस्था समेत गरेको छ । यी प्रावधानलाई कार्यान्वयन गर्नका लागि सबै स्थानीय तहले शिक्षा योजना निर्माण र कार्यान्वयन गर्न अनिवार्य छ ।

विद्यालय शिक्षामा रहेका आर्थिक तथा सामाजिक लगायतका कारणले सुविधाविहीन, सीमान्तकृत तथा अपाङ्गता भएका बालबालिकाको समतामूलक पहुँच र सहभागिता सुनिश्चित गर्न तथा प्रत्येक बालबालिकामा न्यूनतम सिकाइ उपलब्धि सुनिश्चित गर्दै समग्र विद्यालय शिक्षाको गुणस्तर तथा सान्दर्भिकता अभिवृद्धि गर्न शिक्षा, विज्ञान तथा प्रविधि मन्त्रालयले १० वर्षे विद्यालय शिक्षा क्षेत्र योजना (School Education Sector Plan) स्वीकृत गरी कार्यान्वयनमा ल्याएको छ । यसैको आधारमा प्रदेश स्तरमा शिक्षा योजना निर्माण भएका

छन् । यसै परिवेशमा यस मनाङ नार्पा भूमि गाउँपालिकाले शिक्षा योजना निर्माण र कार्यान्वयन गर्नु पर्ने आवश्यकतालाई महसुस गरी यस नार्पा भूमि गाउँपालिकाले स्थानीय शिक्षा योजना निर्माण गरिएको छ ।

ग) स्थानीय तहमा योजना निर्माणको औचित्य

- तीनै तहमा बन्ने शिक्षा योजनाका बिच लम्बीय (Vertical) र क्षितिजीय (Horizontal) सहसम्बन्ध स्थापित गर्न ।
- सङ्घ र प्रदेशबाट प्रदान गरिने स्रोतहरूलाई योजनामा आधारित बनाई व्यवस्थापन, परिचालन र उपयोग गर्न ।
- कार्यक्रम र स्रोतमा देखिएको अभाव, दोहोरोपना, स्रोत परिचालनमा असक्षमता जस्ता समस्यालाई न्यूनीकरण गर्न ।
- साझा विषयमा लागत साझेदारी, समन्वय र सहकार्यलाई प्रभावकारी बनाउन ।
- शिक्षासम्बन्धी राष्ट्रिय लक्ष्य तथा अन्तर्राष्ट्रिय प्रतिबद्धता हासिल गर्न सहयोग पुऱ्याउन ।

घ) शिक्षा योजना निर्माण प्रक्रिया

कुनै पनि कार्य सम्पन्न गर्न गरिने परिकल्पनाको स्वरूपलाई कार्यान्वयन तहसम्म पुऱ्याउन प्रतिफल दिने प्रक्रियाहरूको सम्मिश्रण योजना हो । योजना आफैमा निर्मित हुने होइन, यसलाई निर्माण गर्नुपर्छ । त्यसैले योजना निर्माण गर्नु जटिल र चुनौतीपूर्ण कार्य पनि हो । विगतको अनुभव वर्तमानको कार्यशैली र भविष्यको दृष्टिकोण नै योजना भएकाले सबै तथ्यगत वस्तुको आधारमा स्थानीय तहमा शिक्षा योजना निर्माण गर्न र यसलाई विक्षेपणात्मक रूपमा कार्यान्वयन तहसम्म पुऱ्याई मिठो प्रतिफल दिने अपेक्षाका साथ सहभागितामूलक ढङ्गले योजना निर्माण कार्य गरिएको छ । यो गाउँ शिक्षा योजना निर्माण गर्न तपसिलका चरण र प्रक्रियाहरूलाई गम्भीरतापूर्वक अवलम्बन र अनुसरण गरिएको छ ।

- क) शिक्षा योजना निर्माणको आवश्यकता पहिचान,
- ख) शिक्षा योजना निर्माणका लागि गाउँभाबाट बजेट विनियोजन,
- ग) अनुसूची ४ अनुसारको २०८१ असोज १५ गते शिक्षा योजना निर्माण समिति गठन,
- घ) मिति २०८१ असोज १६ गते पालिका स्तरीय सरोकारवालाहरूको सुझाव सङ्कलन कार्यशाला सम्पन्न,
- ङ) मिति २०८१ असोज १५ गते शिक्षा योजना लेखन समितिको गठन,
- च) मिति २०८१ कार्तिक ३० गते शिक्षा योजना लेखन कार्यदल मार्फत शिक्षा योजनाको प्रारम्भिक मस्यौदा तयारी गरिएको थियो,
- छ) मिति २०८१ मंसिर ३ देखि ५ गते सम्म शिक्षा योजनाको पहिलो मस्यौदा माथि सरोकारवालाहरूको सुझाव तथा पृष्ठपोषण कार्यशाला आयोजना मार्फत सरोकारवालाको सुझाव तथा पृष्ठपोषण सङ्कलन गरिएको थियो ।
- ज) मिति २०८१ पौष पहिलो हप्ता सरोकारवालाहरूको सुझाव तथा पृष्ठपोषण समावेश गरी शिक्षा योजनाको अन्तिम करण गरिएको थियो ।
- झ) शिक्षा योजनाको अन्तिम मस्यौदालाई बाह्य विज्ञ मार्फत लेखाजोखा तथा मूल्याङ्कन गरिएको थियो

।
ज) मिति २०८१ माघ महिनाको १८ गते गाउँ कार्यपालिका मार्फत शिक्षा योजनाको स्वीकृत गरी कार्यान्वयनमा ल्याउने निर्णय गरियो ।

शिक्षा योजना निर्माणका आधारहरू

नार्पा भूमि गाउँपालिकाले शिक्षा योजना निर्माण गर्दा निम्नलिखित दस्तावेजहरूमा शिक्षा सम्बन्धी व्यवस्था भए अनुसार मूल आधार बनाई शिक्षा योजना निर्माण गरिएको छः

- क) नेपालको संविधान, २०७२
- ख) सोह्रौँ आवधिक योजना
- ग) स्थानीय सरकार सञ्चालन ऐन, २०७४
- घ) सङ्घ, प्रदेश र स्थानीय तह (समन्वय तथा अन्तरसम्बन्ध) ऐन, २०७७
- ङ) अनिवार्य तथा निःशुल्क शिक्षासम्बन्धी ऐन, २०७५ लगायत विद्यमान विद्यालय शिक्षासम्बन्धी ऐन, नियमावली
- च) विद्यालय शिक्षा क्षेत्र योजना (School Education Sector Plan) र सिकाइ आपूरण तथा द्रुत सिकाइ योजना
- छ) शिक्षा नीति मूलतः राष्ट्रिय शिक्षा नीति, २०७६ शिक्षाको सोचपत्र, २०७९
- ज) विद्यालय शिक्षामा समता रणनीति
- झ) दिगो विकास लक्ष्य राष्ट्रिय कार्यढाँचा
- ञ) स्थानीय तथा प्रदेशको तहको आवधिक योजना
- ट) स्थानीय तहको योजना तर्जुमा दिग्दर्शन, २०७८ र स्थानीय तहको विकास योजना
- ठ) स्थानीय तहको मध्यमकालिन खर्च संरचना
- ड) राष्ट्रिय जनगणनाको प्रतिवेदन, २०७८
- ढ) विद्यालय सुधार योजना र अन्य सरकारी र गैरसरकारी सङ्घसंस्थाका शिक्षासम्बन्धी कार्यक्रम आदि
- ण) नार्पा भूमि गाउँपालिकाका विभिन्न नीति तथा कार्यक्रमहरू

स्थानीय शिक्षा योजना निर्माण गर्दा स्थानीय तहले अन्य क्षेत्रमा निर्माण गरेका योजना (कृषि, स्वास्थ्य, पूर्वाधार विकास, आदि) तथा विद्यालयले बनाएका विद्यालय सुधार योजना र नमुना विद्यालय विकास योजना जस्ता विभिन्न योजनालाई कार्यान्वयन सहजीकरण गर्ने अभिप्रायले योजनाले परिलक्षित गरेका मुख्य मुख्य कार्यक्रमलाई आधार मानि विभिन्न योजनाबिचको अन्तर्सम्बन्ध कायम हुने गरी योजना तर्जुमा हुनुपर्छ । यसका लागि स्थानीय तहअन्तर्गतका विभिन्न विभाग/शाखाहरूसँग पनि समन्वय गर्नुपर्छ । शिक्षा योजना निर्माण गर्दा स्थानीय तहले बालमैत्री, लैङ्गिकमैत्री र अपाङ्गमैत्री, विभिन्न प्रकोप तथा जलवायु परिवर्तनप्रति उत्थानशील, सफा तथा स्वच्छ भौतिक पूर्वाधार र हरित विद्यालय निर्माण गरी अनुकूल सिकाइ वातावरणको प्रबन्ध तथा त्यसको सबलीकरण गर्नुपर्ने छ ।

योजनाको लेखाजोखा

स्थानीय तहको शिक्षा योजना निर्माण गरिसकेपछि सो योजना विश्वसनीय, वस्तुनिष्ठ दिगो र लगानीयोग्य छ कि छैन भन्नाका लागि योजनाको विविध पक्ष समेटेर लेखाजोखा गरिनुपर्छ, जुन योजना कार्यान्वयन गर्नुपूर्व

गरिने महत्त्वपूर्ण कार्य तथा योजनाको अभिन्न अङ्ग हो । निर्माण भएको योजनाको लेखालोखा कार्यलाई सम्बन्धित स्थानीय तहले आन्तरिक र बाहिरका विभिन्न विषय क्षेत्रका विज्ञहरूको समिति निर्माण गरी तोकिएका आधारमा योजनाको लेखाजोखा गरिएको छ ।

नार्पा भूमि गाउँपालिका

१.१ पृष्ठभूमि

नेपालमा वि.सं. २०१० को नेपालमा शिक्षा नामक योजना कार्यान्वयन भएसँगै शिक्षामा आम नागरिकको चासो बढ्न गएको र राष्ट्रिय माग तथा विश्व परिस्थितिबाट सिर्जित ज्ञानको विकासमा नेपालको शिक्षा नीति योजना कार्यक्रम तथा परियोजनाहरू कार्यान्वयन हुँदै आइरहेका छन् । प्राथमिक शिक्षा परियोजना आधारभूत तथा प्राथमिक शिक्षा परियोजना प्राथमिक शिक्षा विकास परियोजना सबैका लागि शिक्षा कार्यक्रम माध्यमिक शिक्षा सहयोग कार्यक्रम शिक्षक शिक्षा परियोजना प्राविधिक तथा व्यावसायिक तालिम परियोजना सहस्राब्दी विकास लक्ष्य उच्च शिक्षा परियोजना विद्यालय क्षेत्र सुधार योजना तथा विद्यालय क्षेत्र विकास कार्यक्रम कार्यान्वयनमा आए । यी योजनाहरूले राखेका शैक्षिक लक्ष्य उद्देश्य तथा रणनीतिहरूलाई पुरा गर्न परिपूरकको रूपमा प्रदेश र स्थानीय तहका शैक्षिक योजनाहरू निर्माण भइरहेका छन् ।

देशमा सङ्घीय स्वरूपको राज्य व्यवस्था स्थापना भई तीनै तहका सरकारहरू क्रियाशील रहेका छन् । राज्यको यस बदलिँदो शासकीय स्वरूप लगायत स्थानीय, राष्ट्रिय र विश्वव्यापी परिस्थितिमा धेरै परिवर्तनहरू भइसकेका छन् । अव निर्माण हुने शिक्षा योजनाका विषयवस्तुहरूलाई फरक ढङ्गबाट सम्बोधन गर्नुपर्ने अवस्था सिर्जना भएको छ । राष्ट्रिय आधार मापदण्ड र स्तर निर्धारण गर्ने जिम्मेवारी सङ्घीय सरकारकै हुने संवैधानिक प्रावधान भएको सन्दर्भमा सङ्घीय सरकारले बनाउने शिक्षा योजनाले मुलुकलाई शिक्षा विकासको मार्गदर्शन गर्नुपर्ने र तीनै तहका सरकारले बनाएका योजनाका मूल मर्म र गन्तव्यहरूलाई प्रतिबिम्बित गर्नुपर्ने हुन्छ । यी मान्यतालाई आत्मसात् गरी तीनै तहका योजना निर्माणमा आपसी सहकार्य हुनुपर्ने देखिन्छ । तीनै तहका शिक्षा योजनाहरू सँगसँगै विकास गर्न सकेमा योजनाको अन्तरसम्बन्ध स्थापित गरी अपेक्षित उद्देश्य व्यवहारिक र कार्यान्वयनयोग्य हुन सक्छ । संविधानको मर्मअनुसार समन्वय सहअस्तित्व सहकार्य र सहकारिताको सिद्धान्तमा आधारित शिक्षा योजना सँगै निर्माण तथा कार्यान्वयन गर्न आवश्यक देखिएको छ । यसो हुन सकेमा स्रोत र साधनको उच्चतम प्रयोग हुनेछ भने समस्या पहिचान र प्राथमिकता समेत तादाम्यता आइ समग्रमा योजनामा गुणात्मकता आउनेछ ।

विद्यालय शिक्षा सुधारका लागि दीर्घकालीन योजना निर्माण गर्दा गुणस्तरीय शिक्षामा पहुँच सुनिश्चित गर्ने शिक्षाको सान्दर्भिकतामा सुधार गर्ने सेवा प्रवाहमा कुशलता र प्रभावकारिता अभिवृद्धि गर्ने र नतिजामा आधारित समता प्रवर्द्धन गर्ने विषयलाई राष्ट्रिय शिक्षा योजनाले जोड दिएको सन्दर्भमा स्थानीय योजनाले पनि स्थानीय स्तरमा यही विषयलाई अगाडि बढाउनुपर्ने हुन्छ । यसै गरी योजना निर्माण प्रक्रियाका दृष्टिले सरोकारवालाको सहभागिता र अपनत्व (Participation and ownership of the stakeholder) ले उत्तिकै महत्त्व पाउनुपर्ने देखिन्छ । स्थानीय सरकार साधन र स्रोत प्राविधिक क्षमता लगायत जनशक्ति व्यवस्थापन र अनुभवको हिसाबले पनि स्रोत सम्पन्न नभएको र योजनामा परिलक्षित गरिएका अधिकांश कार्यक्रमहरू सङ्घीय सरकारले स्थानीय तहमा प्रदान गर्ने अनुदानहरू जस्तै समानीकरण (equalization), समपूरक (complementary) सशर्त (conditional) र विशेष (special) अनुदान नै भएकोले सङ्घीय सरकारको मार्गदर्शनमा रहेर काम गर्नुपर्ने र सोही बमोजिम बजेटको आङ्कलन र प्रक्षेपण गर्नुपर्ने बाध्यता पनि विद्यमान रहेको छ

। सामान्यतया योजना निर्माणका तीन चरणहरू पूर्व तयारी, योजना निर्माण र कार्यान्वयनलाई अवलम्बन गर्दै योजना निर्माण तथा कार्यान्वयन गर्ने दिशामा अघि बढेको छ ।

१.२ नार्पा भूमि गाउँपालिकाको परिचय

नार्पा भूमि गाउँपालिका एउटा अत्यन्तै सुन्दर गाँउ हो । २०७३ को पुनःसंरचनामा यसलाई नार र फु मिलाइ एउटा गाउँपालिका निर्माण गरिएको हो । यो गाँउलाई सन २००३ देखि पर्यटकको लागि खोलिएको थियो । यो गाँउ चिनको नजिक पर्ने भएको र खम्पाहरूले यसलाई आफ्नो कार्यक्षेत्र बनाएको पाइन्छ । यहाँ हिमालको सुन्दरता र करीब ११ हजार फीटको उचाइमा बसेको मानव बस्ती, उत्पादन र मानव जीवन संचालनको सुन्दरताको समागम स्थलनै यसको खास विशेषता भेटिएको छ । नार्पा भूमि गाउँपालिका एउटा अत्यन्तै सुन्दर गाँउ हो । २०७३ को पुनःसंरचनामा यसलाई नार र फू मिलाइ एउटा गाउँपालिका निर्माण गरिएको हो ।

नार र फू धार्मिक महत्व, सामारिक महत्वका ठाउ पनि हुन् । यो क्षेत्रको बिकाशमा चीन संगको नाका निर्माण र उत्पादित वस्तुहरु जस्तै याकको मासु, चौरीको घिउ, आलू जस्ता सामाग्रीहरुको निर्यातमा सहज बन्न सक्छ । यहा नार र फु गरेर १२८ परिवारको बसोबास छ जसमा ६१५ जना बस्दछन्, यो नै यहाँको जनसंख्या हो । यहाँका विशेषता समेटेर, यहाँ भएका जीवनशैली, वन जंगल, पहाड, जडिबुटि, पशुपालन र गोम्पाहरुबाट पाएको शास्ती र सिकाइ आदि समेटिएको छ । यो गाउँपालिका मनाङ्ग दुर्गम गाउँपालिका हो ।

अन्य स्थानको तुलनामा यो गाउँपालिका यातायातमा पछाडि परेको छ भने बिकासका प्रचुर संभावना हुदाहुदै पनि आधुनिक सुबिधाबाट बन्चित देखिन्छ , जसले गर्दा यहाँका बासिन्दाहरु जाडोको याममा बसाइसर्ने र सम्म ठाउँहरुका हिउमा हुने पर्यटकिय कृडास्थलहरुको निर्माण गर्न र आम्दानिको श्रोतहरुलाई बढाउने कृयाकलाप देखिदैन् र जनसंख्याको घनत्व पनि प्रति किलोमिटरमा ५ देखिन्छ । यहाँको योजना बृदिविकास र वर्षभर नै यहाँका बासिन्दा वास र आम्दानीलाई बढाउने उपायको खोजी र कार्यान्वयनको पनि आवश्यक पर्दछ ।

१.३ नार्पा भूमि गाउँपालिकाको भौगोलिक अवस्थिति

नार्पा भूमि गाउँपालिका चिनसंग सिमाना जोडिएको नार र फु मिलेर बनेका गाउँपालिका हो । यसको उत्तरमा चिन, दक्षिणमा नासों र चामे गाउँपालिका, पश्चिममा मुस्ताङ र पुर्वमा चिनसंग सिमाना जोडिएको छ । यसको बनावट भ्यालीको जस्तै देखिन्छ । फु को केही भागमा ७ महिना जति हिउ जमेको पाइन्छ । यहाँको भु बनावट हिमाली क्षेत्र हो । नार २८° ६९' ०" उत्तरी अक्षांश र ८४° २०' ०" पूर्वी देशान्तर भित्र अवस्थित छ । यो गाउँपालिका सुन्दर बस्तीहरु छन् । यहाँ हरेक गाँउमा पस्ने मुल गेट निर्माण गरिएको छ । यहाँबाट बग्ने नदिहरु हिमालबाट उत्पति भई मर्स्यान्दी नदिमा मिसिन्छन् । हिमालको फेदीमा साना साना फाँटहरु छन् ,यी फाँटको र पहाडको काखमा नार र फु गरी दुइवटा सुन्दर बस्तीहरुको बसोबास छ । फु मनाङ जिल्लाको चिनसंग सिमाना जोडिएको गाँउ हो । फु सानो उपत्यकाको फुखोलाको

किनारमा अवस्थित छ । फु खोला यो उपत्यकाको मध्य भाग भएर बगेको छ । यो २८° ८०' ०" उत्तरी अक्षांश र ८४° ३२' ०" पूर्वी देशान्तर भीत्र अवस्थित छ ।

१.४ नार्पा भूमि गाउँपालिकाको राजनैतिक तथा प्रशासनिक विभाजन

नार्पा भूमि गाउँपालिका नेपालको संविधानको धारा २९५, उपधारा २ बमोजिम नेपाल सरकारबाट २०७३ साल फागुन २७ गते गठित स्थानीय तहहरू मध्ये एक हो । नेपालमा सङ्घीय व्यवस्था लागु भएपछि नेपाललाई ७ प्रदेश र ७५३ स्थानीय तहमा विभाजन गरिएको छ । गण्डकी प्रदेश अन्तरगत मनाङ जिल्लामा रहेको नार्पा भूमि गाउँपालिकालाई ५ वटा वडामा विभाजन गरिएको छ ।

१.५ नार्पा भूमि गाउँपालिकाको जनसङ्ख्या अवस्था

राष्ट्रिय जनगणना २०७८ अनुसार यस गाउँपालिकाको कुल जनसंख्या ३९६ रहेको छ, जस मध्ये २२७ महिला र १६९ पुरुष रहेका छन् । यस गाउँपालिका कुल १२६ कुल परिवार संख्या रहेको छ, उमेरगत जनसंख्या विवरण निम्न तालिकामा उल्लेख गरिएको छ ।

तालिका १: उमेरगत जनसंख्या विवरण

क्रस	उमेर समुह	महिला	पुरुष	जम्मा	प्रतिशत
१	५ वर्ष भन्दा मुनि	१४	५	१९	४.८
२	५-९ वर्ष सम्म	१८	८	२६	६.५७
३	१०-१४ वर्ष सम्म	५	७	१२	३.०३
४	१५-१९ वर्ष सम्म	६	६	१२	३.०३
५	२०-२४ वर्ष सम्म	१४	१०	२४	६.०६
६	२५-४४ वर्ष सम्म	७३	६८	१४१	३५.६१
७	४५-५९ वर्ष सम्म	४२	३१	७३	१८.४३
८	६०-६९ वर्ष सम्म	३३	२०	५३	१३.३८
९	७० वर्ष भन्दा माथी	२२	१४	३६	९.०९
	जम्मा	२२७	१६९	३९६	१००.००

स्रोत: केन्द्रिय तथ्याङ्क विभाग, राष्ट्रिय जनगणना २०७८

यसै गरी यस गाउँपालिका भित्रका विभिन्न ५ वटा वडामा रहेको जनसंख्या विवरण देहाय अनुसार रहेको छ । जसअनुसार सबैभन्दा धेरै जनसंख्या वडा नम्बर २ मा १०१ र सबै भन्दा कम जनसंख्या वडा नम्बर ५ मा ५० रहेको छ । वडागत जनसंख्या विवरण निम्न तालिकामा उल्लेख गरिएको छ ।

तालिका २: वडागत जनसंख्या विवरण

वडा नम्बर	पुरुष	महिला	जम्मा	प्रतिशत
१	२९	४४	७३	१८.४३%
२	४३	५८	१०१	२५.५१%
३	३७	४७	८४	२१.२१%
४	३९	४९	८८	२२.२२%
५	२१	२९	५०	१२.६३%
जम्मा	१६९	२२७	३९६	१००.००%

स्रोत: केन्द्रिय तथ्याङ्क विभाग, राष्ट्रिय जनगणना २०७८

१.६ नार्पा भूमि को सामाजिक तथा सांस्कृतिक अवस्था:

यस गाउँपालिकामा बौद्ध धर्मावलम्बीको बसोबास छ। लामा, घले र गुरूङ थर भएका व्यक्तिहरूको बाहुल्यता भएको यस गाउँपालिकामा नार्पा जातिका मानिसहरू बस्ने गर्दछन् जसलाई क्लान भनिन्छ। यस पालिकामा ७ थरिका व्यक्तिहरूको (बोड्साङ्तेन, डोचोटेन, लादटेन, रहेन्टेल, मेनटेन, एपा र न्ह्यार्पा) वशोवाश रहेको छ। नार्पा भूमि गाउँपालिकामा विशेष गरी ल्होसार, धञ्चाङ, घोडेजात्रा, छेन्चु, यार्तुङ मनाउने गर्दछन्। यहाँ विवाह गर्दा मागि र हरण दुवै प्रथा प्रचलित रहेको छ। मामा चेली र फुपुचेली बिचमा विवाह गर्ने प्रचलन रहेको छ। यो पालिकाका बालक जन्मदा आमा र बालकको स्वस्थ राम्रो कामनाको लागि पुजा गर्ने र लामाद्वारा नामाकरण गराईन्छ, भने बालकको जन्म भएको ४९ दिन सम्म घरमा लामा गुरुबाट पूजा गरी नामाकरण गराईन्छ। मानिसको मृत्यु हुदा गाड्ने, जलाउने र काट्दै गिद्धलाई खुवाउने चलन रहेको छ। मृत्यु हुदा लामा द्वारा निर्णय गरी कुन तरिका अपनाउने भन्ने चि कोसी गर्ने गरिन्छ। काट्दै गिद्धलाई खुवाउदा हरेक भाग काट्नु भन्दा पहिला मन्त्र उच्चारण गरिन्छ र त्यहि अनुरूप अंगहरू काटिन्छ र गिद्धलाई खुवाईन्छ। ४९ दिन सम्म हरेक दिनमा गुम्बामा पुजा गरि मृत्युसोक मनाउने गरिन्छ र त्यस पछि वर्षको एक पटक पुजा गरिन्छ।

यस गाउँपालिकामा नार्फु भाषा र नेपाली बोलीचाली र व्यवहारीक भाषाको रूप बोलिने गरिन्छ भने अधिकांश मानिसहरी तिबतियन भाषा बोल्ने गर्दछन्।

१.७ नार्पा भूमि गाउँपालिकाको आर्थिक अवस्था:

यस गाउँ पालिकाका मुख्य आयआर्जनका स्रोतहरूमा कृषि, प्रयटन, पशुपालन, व्यापार, जडिबुटी रहेको देखिन्छ। यस गाउँपालिकाका कृषीलाई मुख्य पेशा बनाएका छन्। भने केहि जनसङ्ख्याले नोकरी/जागिर, उद्योग/व्यापार, ज्याला/मजदुरी, होटल व्यवसाय यहाँको मुख्य आम्दानीको स्रोत रहेको देखिन्छ। सबै भन्दा बढी आम्दानी जडिबुटी र होटल व्यवसायबाट हुने गर्दछ भने त्यस पछि पशुपालन र बैदेशिक रोजगारबाट पनि आम्दानी हुने गरेको देखिन्छ।

१.८ नार्पा भूमि को शैक्षिक सन्दर्भ

नार्पा भूमि गाउँपालिकामा जम्मा २ वटा सामुदायिक विद्यालयहरू रहेका छन् । कक्षा १-८ सञ्चालित विद्यालयहरू २ वटा रहेका छन् । यस नार्पा भूमि गाउँपालिकामा २ वटा बाल विकास केन्द्र । यस गाउँपालिकामा रहेका शैक्षिक संस्थाहरूको विवरण निम्नानुसार रहेको छ । यस गाउँपालिकामा २ वटा आधारभूत कक्षा १-८ सम्म सञ्चालित विद्यालय भएता पनि प्रारम्भिक बाल विकास र शिक्षामा मात्र ९ जना बालबालिकाहरू अध्ययन गरिरहेका छन् । कक्षा १-८ सम्म कुनै पनि बालबालिकाहरू विद्यालयमा छैनन् ।

तालिका ३: नार्पा भूमि गाउँपालिकामा रहेका शैक्षिक संस्थाहरूको विवरण

क्र सं	विद्यालय शिक्षण संस्थाको प्रकार	सामुदायिक	संस्थागत	जम्मा
१	बालविकास केन्द्र	२	०	२
२	आधारभूत विद्यालय (कक्षा १-३)	०	०	०
३	आधारभूत विद्यालय (कक्षा १-५)	०	०	०
४	आधारभूत विद्यालय (कक्षा १-८)	२	०	०
५	माध्यमिक विद्यालय (कक्षा ९-१०)	०	०	०
६	माध्यमिक विद्यालय (कक्षा ९-१२)	०	०	०

स्रोत: नार्पा भूमि गाउँपालिका EMIS २०८१

१.८.१ साक्षरताको अवस्था

राष्ट्रिय जनगणना २०७८ अनुसार यस नार्पा भूमि गाउँपालिकाको साक्षरता दर ५६.२ प्रतिशत रहेको देखिन्छ । जस ७०.१ अन्तर्गत पुरुष, ४५.५ प्रतिशत महिलाको रहेको छ । यस सम्बन्धी थप विवरण यस प्रकार छ ।

तालिका ४: नार्पा भूमि गाउँपालिकाको साक्षरताको विवरण

क्र सं	क्षमता	पुरुष	महिला	जम्मा
१	पढ्न र लेख्न सक्ने	११५	९७	२१२
२	पढ्न मात्र सक्ने	४	४	८
३	पढ्न र लेख्न नसक्ने	४५	११२	१५७
४	साक्षरता नखुलेको	०	०	०
५	५ वर्ष भन्दा माथिको जनसङ्ख्या	१६४	२१३	३७७
६	साक्षरता दर (प्रतिशत)	७०.१	४५.५	५६.२

स्रोत: केन्द्रीय तथ्याङ्क विभाग राष्ट्रिय जनगणना २०७८

१.८.२ नार्पा भूमि गाउँपालिकाको शैक्षिक योग्यता सम्बन्धी विवरण

राष्ट्रिय जनगणना २०७८ को अनुसार यस गाउँपालिकामा १६ जना नव प्रवेश, ७० प्राथमिक, ३७ जना निम्न माध्यमिक, १६ जना माध्यमिक, ४ जना एस एल सी वा सो सरह, २८ जना प्रवीणता प्रमाणपत्र तह, ६ जना स्नातक, १ जना स्नातकोत्तर सम्मको शैक्षिक योग्यता भएका मानिसहरू रहेको देखाउँछ ।

तालिका ५: नार्पा भूमि गाउँपालिकाको शैक्षिक योग्यता सम्बन्धी विवरण

क्र सं	पुरा गरेको शैक्षिक योग्यता/तह	पुरुष	महिला	जम्मा
१	नवप्रवेश /Beginner	४	१२	१६
२	प्राथमिक कक्षा १-५	४०	३०	७०
३	निम्न माध्यमिक कक्षा ६-८	१९	१८	३७
४	माध्यमिक कक्षा ९-१०	११	५	१६
५	एस एल सी वा सो सरह	२	२	४
६	प्रवीणता प्रमाणपत्र तह वा सो सरह	१२	१६	२८
७	स्नातक वा सो सरह	४	२	६
८	स्नातकोत्तर वा सो सरह	०	१	१
९	तह नखुलेको	१	०	१

स्रोत: केन्द्रीय तथ्याङ्क विभाग राष्ट्रिय जनगणना २०७८

१.८.३ जातिगत र तहअनुसार विद्यालयमा अध्ययन गरिरहेका बालबालिकाहरूको सङ्ख्या

तालिका ६: आधारभूत तह: १-८ सम्ममा अध्ययन गर्ने बालबालिकाहरूको विवरण

कक्षा	दलित			जनजाति			बाहुन/क्षेत्री			कुल जम्मा		
	छात्र	छात्रा	जम्मा	छात्र	छात्रा	जम्मा	छात्र	छात्रा	जम्मा	छात्र	छात्रा	जम्मा
बाल विकास केन्द्र	०	०	०	५	४	९	०	०	०	५	४	९
१	०	०	०	०	०	०	०	०	०	०	०	०
२	०	०	०	०	०	०	०	०	०	०	०	०
३	०	०	०	०	०	०	०	०	०	०	०	०
४	०	०	०	०	०	०	०	०	०	०	०	०
५	०	०	०	०	०	०	०	०	०	०	०	०
६	०	०	०	०	०	०	०	०	०	०	०	०
७	०	०	०	०	०	०	०	०	०	०	०	०
८	०	०	०	०	०	०	०	०	०	०	०	०
जम्मा	०	०	०	५	४	९	०	०	०	५	४	९

स्रोत: नार्पा भूमि गाउँपालिका EMIS २०८१

१.८.४ तहगत शिक्षक दरबन्दी विवरण

तालिका ७: नार्पा भूमि गाउँपालिका अन्तरगतका विद्यालयहरूमा कार्यरत शिक्षकहरूको विवरण

क्र.सं.	तह	अस्थायी/करार	स्थायी	राहत	कुल जम्मा	कैफियत
१.	बालविकास केन्द्र	५	०	०	५	
२.	प्राथमिक	१	३	०	४	
३.	निम्न माध्यमिक	०	०	०	०	
४.	माध्यमिक	०	०	०	०	
	जम्मा	६	३	०	९	

स्रोत: नार्पा भूमि गाउँपालिका EMIS २०८१

१.८.५ पालिकाको शैक्षिक सूचक र वर्तमान अवस्था

तालिका ८: नार्पा भूमि गाउँपालिकाको शैक्षिक सूचकहरूको विवरण

नार्पा भूमि गाउँपालिकामा प्रारम्भिक बाल विकास र शिक्षाको मात्र तथ्याङ्क उपलब्ध भएका कारणले यस गाउँपालिकाको शैक्षिक सूचकहरूको अवस्था प्रारम्भिक बाल विकास र शिक्षाको मात्र उल्लेख गरिएको छ ।

क्र.सं.	सूचक	तह	आधार वर्ष २०८१	सूचकको स्रोत	का.स. सूचनाको स्रोत
१	प्रारम्भिक बाल विकास र शिक्षा				
१.१	प्रारम्भिक बाल विकास र शिक्षामा कूल भर्ना दर* (%)	स्थानीय	६८.४	शैक्षिक सूचना व्यवस्थापन प्रणाली २०८०	फल्यास प्रतिवेदन
		प्रदेश	१००.७	फल्यास प्रतिवेदन	फल्यास प्रतिवेदन
		राष्ट्रिय	९९.९	फल्यास प्रतिवेदन २०८०	फल्यास प्रतिवेदन
१.२	प्रारम्भिक बाल विकास र शिक्षामा खुद भर्ना दर* (%)	स्थानीय	५७.१	शैक्षिक सूचना व्यवस्थापन प्रणाली २०८०	फल्यास प्रतिवेदन
		प्रदेश	७९.०	फल्यास प्रतिवेदन २०८०	फल्यास प्रतिवेदन
		राष्ट्रिय	७०.६	फल्यास प्रतिवेदन २०८०	फल्यास प्रतिवेदन
१.३	प्रारम्भिक बाल विकास र शिक्षाको अनुभव लिई कक्षा १ मा नयाँ भर्ना भएका बालबालिका* (%)	स्थानीय	तथ्याङ्क नभेटिएको		
		प्रदेश	८२.२	फल्यास प्रतिवेदन २०८०	फल्यास प्रतिवेदन
		राष्ट्रिय	७६.९	फल्यास प्रतिवेदन २०८०	फल्यास प्रतिवेदन
१.४	प्रारम्भिक बाल विकास र शिक्षामा बालबालिकाको लैङ्गिक समता सूचक १.६	स्थानीय	१.६	शैक्षिक सूचना व्यवस्थापन प्रणाली २०८०	फल्यास प्रतिवेदन
		प्रदेश	०.८	फल्यास प्रतिवेदन २०८०	फल्यास प्रतिवेदन
		राष्ट्रिय	०.८	फल्यास प्रतिवेदन २०८०	फल्यास प्रतिवेदन

१.४ नार्पा भूमि को विद्यालय शिक्षाका मुख्य चुनौतीहरू

सबैका लागि गुणस्तरीय शिक्षामा पहुँच सुनिश्चित गर्न नसकिनु, विद्यालय भर्ना भएका विद्यार्थीको निरन्तरता कायम गर्दै अपेक्षारूपमा सिकाइ उपलब्धि हासिल हुन नसक्नु, तहगत र विषयगत रूपमा सबै विद्यालयमा शिक्षक व्यवस्थापन गर्न नसकिनु, प्राविधिक धारलाई विद्यालय शिक्षाको मूल धारको रूपमा विकास गर्न नसकिनु, शिक्षा सम्बन्धी अधिकार कार्यान्वयनको लागि प्रयाप्त स्रोतको व्यवस्था हुन नसक्नु, तोकिएको शैक्षिक सत्रमा तह पार गर्नेको सङ्ख्या कम हुनु, पठन संस्कृतिको विकास तथा जीवनपर्यन्त सिकाइका लागि सार्वजनिक पुस्तकालय प्रणालीको विकास नहुनु, शिक्षा क्षेत्रका सबै तहमा सुशासनको प्रत्याभूति हुन नसक्नु जस्ता विषयहरू विद्यालय शिक्षाका प्रमुख समस्याका रूपमा रहेका छन्। विद्यालय शिक्षाका उपलब्धि र अन्तरका आधारमा देखिएका समस्याहरू निम्नानुसार पहिचान गरिएको छ :

चुनौतीहरू:

- यस गाउँपालिकामा दिनानुदिन बालबालिकाहरूको सङ्ख्या घट्दै गइरहेकोले बालबालिकाहरूको सङ्ख्या बुद्धि गर्नु ।
- यस गाउँपालिकामा रहेका बाल विकास केन्द्रहरूको न्यूनतम मापदण्ड पुरा गर्नु ।
- पाठ्यक्रमले निर्धारण गरे अनुसार बालबालिकाहरूको सिकाइ उपलब्धि वृद्धि गर्नु ।
- यस गाउँपालिकामा हिउँदको समयमा भारी हिमपात हुने भएकाले चिसोको समयमा बालबालिकाहरूको सिकाइलाई निरन्तरता गर्नु ।
- शिक्षक व्यवस्थापन गर्नु।
- यो पालिकाको भौगोलिक भुगोल कठिनाई रहेको छ, र न्यून जनसंख्या रहेको छ । ५ महिना यो पालिकामा हिउँ जम्ने गर्दछ । यहाँका अधिकांश घरपरिवार चिसोमा गाउँमा बस्ने गर्दैन। जसका कारण पुरै शैक्षिक सत्रमा विद्यालय सञ्चालन गर्नु ।
- संवैधानिक प्रदत्त अधिकारमा रही गाउँपालिकाको शिक्षा ऐन, नियमावली तयार गर्नु ।
- विद्यार्थीको संख्या न्यून भएका कारणले सरकारले सञ्चालन गरेका कार्यक्रमहरू कार्यान्वयन गर्नु ।

समस्याहरू:

- प्रारम्भिक बाल विकास केन्द्रले न्यूनतम मापदण्ड पुरा गरिएको देखिएको छैन ।
- आधारभूत तहका विद्यालयले न्यूनतम भौतिक आवश्यकताहरू पुरा गरेको देखिँदैन ।
- विद्यालय छोड्ने, कक्षा दोहोयाउने दर देखिन्छ ।
- सबै विद्यालयको भौतिक तथा शैक्षिक वातावरण बालमैत्री तथा सिकाई वातावरणको कमी हुनु ।
- नार्पा भूमि गाउँपालिकामा कक्षा १-८ सम्म सञ्चालन भएका २ वटा विद्यालय भएता पनि आधारभूत तहका विद्यालयमा बालबालिका नहुनु ।
- सबै विद्यालयमा सूचना, प्रविधि तथा सञ्चारको पहुँच छैन ।
- नानीबाबुहरूको पढाइ नियमित नगरी बिचैमा छाड्ने समस्या ।

- स्थानीय पाठ्यक्रम निमगण र कार्यान्वयन गर्न नसकिनु ।
- पालिकाको शिक्षा शाखामा जनशक्ति कम भएकाले नियमित अनुगमन लक्ष्य अनुसार हुन नसकेको
- परीक्षा प्रणालीमा अपेक्षित सुधार हुन नसक्नु
- प्रारम्भिक बाल विकास र शिक्षा शिक्षकहरूलाई आधारभूत तालिमको व्यवस्था गर्न नसक्नु ।

१.५ विद्यालय शिक्षा क्षेत्रका अवसरहरू

- विद्यालय शिक्षाका लागि संवैधानिक तथा कानुनी आधार प्राप्त हुनु,
- स्थानीय सरकार संचालन ऐन २०७४ ले स्थानीय तहलाई शिक्षाका अधिकारहरू निर्धारण गरी प्रदान गर्नु ।
- आधारभूत तहको शिक्षा अनिवार्य र निःशुल्क र माध्यमिक तह सम्मको शिक्षा निःशुल्क शिक्षा संवैधानिक र कानुनी आधार हुनु ।
- शिक्षक र विद्यार्थीको अनुपात राम्रो हुनु ।
- सङ्घीय, प्रदेश र स्थानीय सरकारबाट शिक्षामा लगानी, समन्वय, र सहकार्य हुनु ।
- बालबालिकाहरूको अनुपातमा भौतिक आधारभूत भौतिक पूर्वाधारको परिपूर्ति हुनु ।
- शिक्षामा सूचना र प्रविधिको प्रयोगमा विस्तार हुनु ।

२.१ परिचय

शिक्षा क्षेत्रको विकासका लागि परिच्छेद एकमा उल्लेखित नार्पा भूमि गाउँपालिकाको समग्र शैक्षिक परिवेशलाई आधार मानी अघि बढ्नुपर्छ । त्यहाँ उल्लेख गरिएका शैक्षिक चुनौती अवसर र सम्भावनाहरूलाई मध्यनजर राख्दै नेपाल सरकारले लागु गरेको विद्यालय क्षेत्र योजनाको माध्यमबाट अनिवार्य तथा निःशुल्क आधारभूत शिक्षा, निःशुल्क माध्यमिक शिक्षा, सर्वसुलभ साक्षरता, निरन्तर तथा जीवनपर्यन्त सिकाइ तथा सन् २०३० सम्म नेपालले प्राप्त गर्ने उपलब्धिहरूलाई समेट्ने गरी यस परिच्छेदमा यस गाउँ शिक्षा योजनाको दूर दृष्टि (Vision) ध्येय (Mission) उद्देश्यहरू (Objectives) रणनीतिहरू (Strategies) तथा प्रमुख उपलब्धि सूचक (Key Achievement Indicators) प्रस्तुत गरिएको छ ।

२.२ दीर्घकालीन सोच

“संस्कारयुक्त, नैतिकवान, शिक्षित जनशक्ति, सीपयुक्त विद्यार्थी: सम्पन्न नार्पा भूमि प्रसन्न नार्पा जाती”

२.३ ध्येय

गुणस्तरसहितको सान्दर्भिक शिक्षा प्राप्त गर्ने नागरिकको हक सुनिश्चित गर्न सुव्यवस्थित, सक्षम, उत्तरदायी र प्रतिस्पर्धी सार्वजनिक विद्यालय शिक्षा पद्धतिको विकास गर्ने ।

२.४ उद्देश्यहरू

गाउँ शिक्षा योजनाको समग्र उद्देश्य विद्यालय शिक्षालय बालबालिकाको अधिकारका रूपमा स्थापित गरी शिक्षामा समतामूलक पहुँच वृद्धि गरी गुणस्तरीय, जीवनोपयोगी व्यावसायिक, प्रतिस्पर्धी शिक्षा प्रदान गर्दै दक्ष, प्रतिस्पर्धी तथा स्वावलम्बी जनशक्ति उत्पादन गर्नु रहेको छ । यस योजनाको समग्र उद्देश्यलाई पुरा गर्न निम्नानुसारका उद्देश्यहरू निर्धारण गरिएको छः

- सबै बालबालिकाहरूलाई विद्यालय शिक्षामा समतामूलक पहुँच र सहभागिता सुनिश्चित गर्नु ।
- आधारभूत तहको शिक्षामा गुणस्तर सुनिश्चित गर्नु ।
- पाठ्यक्रमले तोके बमोजिमका सिकाइ सक्षमता हासिल गर्नु ।
- विषयगत रूपमा र कक्षागत रूपमा शिक्षक दरबन्दीको व्यवस्थापन गर्नु ।
- निरन्तर शिक्षक पेसागत सहयोग तथा विकासका लागि शिक्षकहरूलाई आवश्यकताका आधारमा तालिमको व्यवस्था गर्नु ।
- सिकाइ सहजीकरणमा गुणस्तरीयता र सहजताका निमित्त पर्याप्त शैक्षणिक तथा सन्दर्भ सामग्रीहरूको विकास, निर्माण, उत्पादन र वितरणमा स्रोत व्यवस्थापन र परिचालन गर्नु ।
- निरन्तर सिकाइ अभिवृद्धिका लागि नियमित मूल्याङ्कन पद्धतिको विकास र प्रयोग गर्नु ।

- आधारभूत तहमा पठन सिप विकासका लागि स्थानीय निकाय, शिक्षा सरोकारवाला, समुदाय तथा अभिभावकहरूको क्षमतामा अभिवृद्धि गर्नु ।
- अनौपचारिक शिक्षा आजीवन सिकाइका अवसर सुनिश्चित गर्नु ।
- आपत्कालीन तथा सङ्कटपूर्ण अवस्थामा पनि बालबालिकाको सिक्न पाउने अधिकारको सुनिश्चित गर्दै वैकल्पिक सिकाइको व्यवस्था गर्नु ।
- शिक्षाका सबै निकाय तथा विद्यालयमा सुशासन प्रवर्द्धन गरी बालबालिकाको सिकाइ प्रति सबै उत्तरदायी हुने प्रणालीको विकास गर्नु ।

२.५ रणनीतिहरू

यस शिक्षा योजनाको उद्देश्य पुरा गर्नको लागि तपसिल बमोजिमका रणनीतिहरू अवलम्बन गरिने छ ।

१. अनिवार्य तथा निःशुल्क आधारभूत शिक्षाको मापदण्डबमोजिम विद्यालय शिक्षामा सबै बालबालिकाको समतामूलक पहुँच, गुणस्तर र निरन्तरता सुनिश्चित गर्न विभिन्न प्रोत्साहनमूलक कार्यक्रम सञ्चालन गरिनेछ ।
२. विद्यालय भन्दा बाहिर रहेका बालबालिकाहरूको पहिचान गरी विद्यालय भर्ना गर्ने वातावरण तयार गरिनेछ ।
३. विद्यालय उमेर समूहका सबै बालबालिकाहरूलाई विद्यालय भर्ना गरी विद्यालयमा निरन्तर गर्ने वातावरण तयार गरिनेछ ।
४. गाउँपालिका भित्र सञ्चालित सबै प्रारम्भिक बालविकास केन्द्रहरूको भौतिक पूर्वाधार तथा कक्षाकोठाको वातावरण प्रारम्भिक बाल विकास र शिक्षा राष्ट्रिय मापदण्डले तोकिएको मापदण्ड र ढाँचा बमोजिम निर्माण गरी स्रोतपूर्ण, बालमैत्री र सिकाइ योग्य बनाइनेछ ।
५. शिक्षकहरूलाई पेशागत हिसाबले सक्षम बनाइनुका साथै पूर्ण तयारीका साथ कक्षाकोठामा प्रवेश गर्ने वातावरण निर्माण गरिनेछ ।
६. शैक्षिक सूचना व्यवस्थापन प्रणालीलाई प्रभावकारी बनाई तथ्याङ्कको आधारमा विद्यालयका योजना तयार गर्ने प्रणालीको विकास गरिनेछ ।
७. सबै बालबालिकाहरूको प्रारम्भिक पहिचान गरी कार्य सीमितताका आधारमा वैयक्तिक सिकाइ योजना तयार गरी शिक्षण क्रियाकलाप गर्ने वातावरणको प्रबन्ध गरिनेछ ।
८. अनौपचारिक शिक्षा तथा वैकल्पिक सिकाइ मार्फत सिकेका ज्ञान तथा सीपलाई आयमूलक कार्यक्रम सँग आबद्ध गरी जीवन पर्यन्त सिकाइ सुनिश्चितता गरिनेछ ।
९. गाउँपालिकामा समुदाय स्तरबाट सञ्चालन भएको एक मात्र गुम्बालाई सरकारी विद्यालयको संयन्त्रमा समायोजन गरि विद्यालयलाई आधारभूत तहको शिक्षामा ल्याउन प्रयास गरिनेछ ।
१०. यस पालिकामा ५ महिना अधिकांश बस्तीमा हिउले ढाकिने भएका कारणले यहाँका बासिन्दाहरू बस्ती छोडेर अन्यत्र बसाई सराई गरि जाने गर्दछन् । विद्यालयहरू पनि बन्द हुने गर्दछन् यस समस्यालाई मध्येनजर गरि घुम्ति विद्यालयको कार्यविधि तयार गरी विद्यालय तह सम्मको शिक्षालाई सुनिश्चित गरिनेछ ।

२.६ कार्यनीति

यस योजनाको लक्ष्य, उद्देश्य, रणनीति हासिल गर्नको लागि देहाय बमोजिमका कार्यनीतिहरू अवलम्बन गरिनेछन् ।

१. सबै प्रारम्भिक बाल विकास कक्षामा न्यूनतम मापदण्ड बमोजिमका पूर्वाधारहरू तयार गरिने छ ।
२. प्रारम्भिक बाल विकास र शिक्षाका शिक्षकहरूको क्षमता विकास गर्न आधारभूत तालिम प्रदान गरिनेछ ।
३. सबै प्रारम्भिक बाल विकास र शिक्षा कक्षामा बालबालिका अनुकूल बाह्य खेल सामग्री, सिकाइ र खेल सामग्रीको व्यवस्था गरिनेछ ।
४. प्रारम्भिक बाल विकास र शिक्षामा अभिभावकहरूको जबाफदेहिता बढाउन अभिभावकको सहभागितामा अभिभावक शिक्षा सञ्चालन गरिनेछ ।
५. प्रारम्भिक बाल विकास र शिक्षामा भर्ना भएका बालबालिकाहरूको प्रारम्भिक पहिचान गरी कार्यगत सीमितताका आधारमा सिकाइ योजना तयार गरी सिकाइमा सहयोग गरिनेछ ।
६. विद्यालय भन्दा बाहिर रहेका बालबालिकाहरूको पहिचान गरी विद्यालयमा निरन्तरता गर्न आवश्यक सहयोग गरिनेछ ।
७. लक्षित समुदायका बालबालिकाहरूलाई छात्रवृत्ति, स्टेशरी र आवश्यक सामग्रीको व्यवस्था गरिनेछ ।
८. दिवा खाजाको प्रभावकारी व्यवस्थापन गरिनेछ ।
९. चिसो मौसममा बालबालिकाहरूको सिकाइलाई सहयोग पुऱ्याउनको लागि आवश्यकताका आधारमा न्यानो कक्षाकोठा तयार गर्न विद्यालयलाई आवश्यक सहयोग गरिनेछ ।
१०. आधारभूत तह सम्मको लागि स्थानीय पाठ्यक्रम तयार गरिनेछ ।
११. आधारभूत तहको स्थानीय पाठ्यक्रम अनुसार पाठ्यपुस्तक निर्माण गरी सबै बालबालिकालाई वितरण गरिनेछ ।
१२. विद्यालय व्यवस्थापन समिति, अभिभावक शिक्षक सङ्घका पदाधिकारीहरूको क्षमता विकास गर्ने क्रियाकलाप सञ्चालन गरिनेछ ।
१३. गाउँपालिकामा समुदाय स्तरबाट सञ्चालन भएको एक मात्र गुम्बालाई सरकारी विद्यालयको संयन्त्रमा समायोजन गरि विद्यालयलाई आधारभूत तहको शिक्षामा ल्याउन प्रयास गरिनेछ ।
१४. पाँच महिनाको लागि घुम्दि विद्यालयको निति तयार गरि बालबालिकाहरूको शिक्षालाई सुनिश्चित गरिनेछ ।

२.७ अपेक्षित मुख्य उपलब्धि

यस गाउँ शिक्षा योजनाको अन्त (२०८५/०८६) सम्ममा देहाय बमोजिमका उपलब्धि प्राप्त हुने अपेक्षा गरिएको छ :

१. गाउँपालिका भित्रका सबै बालबालिकाहरूलाई गुणस्तरीय प्रारम्भिक बाल विकास तथा शिक्षाको अवसर सुनिश्चित हुने
२. अनिवार्य तथा निःशुल्क शिक्षामा सबै बालबालिकाको पहुँच स्थापित र सहभागिता सुनिश्चित भएको हुने ।
३. शिक्षाका सबै निकायहरूमा सुशासन प्रवर्द्धन भई बालबालिकाको सिकाइ प्रति सरोकारवालाहरू उत्तरदायी हुने प्रणालीको विकास हुने ।
४. गाउँपालिका भित्र सञ्चालित सबै बालविकास केन्द्रहरूको भौतिक पूर्वाधार तथा कक्षाकोठाको वातावरण तोकिएको मापदण्ड र ढाँचा बमोजिम निर्माण भई स्रोतपूर्ण, बालमैत्री र सिकाइयोग्य बन्ने ।
५. बालबालिकाको पोषणको अवस्था र स्वास्थ्यमा सहयोग पुग्ने र विद्यालयमा उपस्थिति र निरन्तरता दर बढ्ने ।
६. आधारभूत तहका सबै कक्षाहरूमा स्थानीय पाठ्यक्रम निर्माण भई प्रभावकारी रूपमा कार्यान्वयन भएको हुने ।
७. पेसागत हिसाबले सबै शिक्षकहरू सक्षम बन्ने र आफ्नो कर्तव्यपालनमा दृढ संकल्पित भएको हुने ।
८. पाठ्यक्रमले निर्दिष्ट गरे बमोजिमका सिकाइ सक्षमता तथा व्यवहार कुशल सीप (Soft Skills) बालबालिकाहरूमा हासिल भएको हुने ।
९. स्थानीय पाठ्यक्रम र पाठ्य सामग्रीको विकास भई प्रभावकारी रूपमा कार्यान्वयन भएको हुने ।
१०. आपत्कालीन तथा सङ्कटपूर्ण परिस्थितिमा पनि बालबालिकाको शिक्षा प्राप्त गर्ने अधिकारको सुनिश्चितता भएको हुने ।
११. यस गाउँपालिकामा रहेको समुदाय स्तरबाट सञ्चालन रहेको गुम्बालाई परम्परागत विद्यालयको संरचनामा आएको हुनेछ ।

२.८ मुख्य कार्य सम्पादन सूचक तथा परिमाणात्मक लक्ष्य

यस योजनामा उल्लेखित दुर्दृष्टि, ध्येय तथा उद्देश्यहरूलाई परिपूर्ति गर्नका लागि निर्धारित अवधिमा प्राप्त हुने गरी देहायबमोजिमका मुख्य कार्यसम्पादन सूचक तथा परिमाणात्मक लक्ष्य निर्धारण गरिएका छन् ।

मुख्य कार्य सम्पादन सूचक तथा परिमाणात्मक लक्ष्य

क्र सं	सूचकहरू	आधार वर्षको अवस्था		यो योजनाको लक्ष्य
		राष्ट्रिय	गाउँपालिका	
१.	प्रारम्भिक बाल विकास तथा शिक्षा			
१.१	कूल भर्ना दर (GER)	९९.९	६८.४	१०१
१.२	खुद भर्ना दर (NER)	७०.६	५७.९	८०

क्र सं	सूचकहरू	आधार वर्षको अवस्था		यो योजनाको लक्ष्य
		राष्ट्रिय	गाउँपालिका	
१.३	चार वर्षका बालबालिकाको भर्ना अनुपात			१.००
१.४	न्यूनतम योग्यता पुगेका शिक्षकको प्रतिशत	१००.००	१००.००	१००.००
१.५	आधारभूत तालिम प्राप्त शिक्षक प्रतिशत	१००.००	०.००	१००.०
१.६	कक्षा १ को नवप्रवेशकी मध्ये प्रारम्भिक बाल विकास तथा शिक्षाको अनुभव प्राप्त बालबालिकाको प्रतिशत	७६.९	०	८०.००
१.७	प्रारम्भिक बाल विकास र शिक्षा राष्ट्रिय मापदण्ड अनुसार पुरा भएका बाल विकास केन्द्र		५०.००	१००.००
१.७	प्रारम्भिक बाल विकास र शिक्षाको कुल भर्ना दरमा लैङ्गिक समता सुचाङ्क	०.८	१.६	१.१
फल्यास प्रतिवदन २०८०				
२. आधारभूत शिक्षा				
२.१	कक्षा १ मा कुल प्रवेश दर (GIR)	११५.९		१००.००
२.२	कक्षा १ मा खुद प्रवेश दर (NIR)	९५.७		९८.००
२.३	कक्षा १-५ मा कुल भर्ना दर (GER)	१२४.८		१००.००
२.४	कक्षा १-५ मा खुद भर्ना दर (NER)	९५.६		९६.५
२.५	कक्षा १-५ को औसत सिकाइ उपलब्धि दर (GPA)			
२.६	कक्षा १-५ को कक्षा छाड्ने दर	०	०	०
२.७	कक्षा ६-८ को कक्षा छाड्ने दर	०	०	०
४. अनौपचारिक शिक्षा तथा निरन्तर सिकाइ				
४.१	५ वर्ष माथिको साक्षरता दर			९८.००
४.२	१५-२४ वर्षको साक्षरता दर			९८.००
४.३	१५ वर्ष माथिको साक्षरता दर		६७.९	९८.००
५. महिला शिक्षक प्रतिशत				
५.१	आधारभूत तह			५०.००
६. प्राथमिकता प्राप्त न्यूनतम सक्षमता (PMEC) पुरा गरेका विद्यालय प्रतिशत				
६.१	प्रारम्भिक बाल विकास तथा शिक्षा केन्द्र		५०.००	१००.००
६.२	आधारभूत विद्यालय		५०.००	१००.००
७. शिक्षा क्षेत्रमा विनियोजित बजेटको प्रतिशत			५.०२	१५.००

३.१ प्रारम्भिक बाल विकास र शिक्षा

३.१.१ परिचय

बाल विकास विद्यालय शिक्षाको जग हो । जबसम्म जग (आधार) बलियो हुँदैन तबसम्म शिक्षामा गुणस्तरीयता सम्भव छैन । बालबालिकाको अवस्था उनीहरूको शारीरिक र मानसिक स्वास्थ्य र उनीहरूको सिकाइको स्तरले समग्र देशको अवस्थालाई प्रतिबिम्ब गर्छ । भनिन्छ Child shows the man as morning shows the day. "सुनिश्चित बालअधिकार, समृद्ध नेपालको आधार" भन्ने नेपाल सरकारको मान्यता तथा दृष्टिकोण रहेको छ ।

अतः विद्यालय शिक्षाको जग बलियो बनाउनका लागि बाल विकास केन्द्र तथा पूर्व प्राथमिक तहलाई व्यवस्थित, स्रोतपूर्ण र आकर्षक बनाउनु जरुरी छ । यसका लागि बालबालिकाको सर्वाङ्गीण विकास गर्नका लागि उनीहरूको शारीरिक, मानसिक/बौद्धिक, सामाजिक र संवेगात्मक पक्षको सन्तुलित विकास गरिनु पर्छ । अध्ययनले देखाएको छ कि बाल विकास केन्द्रको अनुभव लिई कक्षा १ मा भर्ना भएका बालबालिकाहरूको सिकाइ सक्षमता तथा शैक्षिक गुणस्तर अनुभव बिना सिधै कक्षा १ मा भर्ना भएका बालबालिकाहरूको तुलनामा राम्रो रहेको पाइएको छ ।

३.१.२ वर्तमान अवस्था

यस नार्पा भूमि गाउँपालिका अन्तर्गत विद्यालयमा आधारित २ वटा प्रारम्भिक बाल विकास केन्द्रहरू रहेका छन् । यस गाउँ पालिका अन्तर्गत सबै बाल विकास केन्द्रहरू विद्यालयमा आधारित रहेका छन् । हाल नार्पा भूमि गाउँपालिका अन्तर्गत सामुदायिक विद्यालयमा आधारित बाल विकास केन्द्रमा ९ जना बालबालिकाहरू अध्ययन गरिरहेका छन् । यस गाउँपालिकामा प्रारम्भिक बाल विकास केन्द्रको कुल भर्ना दर ६८.४ प्रतिशत रहेको छ भने खुद भर्ना दर ५७.९ प्रतिशत रहेको छ । यसबाट के स्पष्ट हुन्छ भने अझै पनि ४२.१ प्रतिशत बालबालिकाहरू प्रारम्भिक बाल विकास केन्द्रमा भर्ना हुन सकेका छैनन् । प्रारम्भिक बाल विकास र शिक्षामा बालबालिकाको लैङ्गिक समता सूचक १.६ रहेको छ । प्रारम्भिक बाल विकास र शिक्षामा कार्यरत सबै शिक्षकहरू महिलाहरू रहेका छन् । सबै बाल विकास केन्द्रहरू सामुदायिक विद्यालयमा सञ्चालन रहेका छन् ।

सामुदायिक विद्यालयहरूमा बाल विकास केन्द्र सहयोगी कार्यकर्ताले बालबालिकाको सिकाइमा सहजीकरण गरिरहेका छन् । भौतिक पूर्वाधार निर्माण तथा अन्य व्यवस्थापनको जिम्मा विद्यालयको रहेको छ । बालबालिकालाई दिवा खाजा कार्यक्रममा सहभागी गराई विद्यालय सञ्चालन तथा हाजिर भएको दिनका लागि दैनिक रु १५ का दरले रकम उपलब्ध गराइरहेको छ । हाल बाल विकास केन्द्रको भौतिक अवस्था एवं वातावरण अपेक्षाकृत बालमैत्री, आकर्षक र स्रोतपूर्ण बनाउन सकिएको छैन । शिक्षा तथा मानव स्रोत विकास केन्द्रबाट प्रारम्भिक बाल विकास र शिक्षामा गुणस्तर कायम गर्नका लागि प्रारम्भिक बाल विकास

सम्बन्धी न्यूनतम मापदण्ड निर्देशिका २०६७(पहिलो संशोधन २०७५) निर्माण गरी कार्यान्वयनमा ल्याइएको छ ।

सामुदायिक विद्यालयमा आधारित प्रारम्भिक बाल विकास र शिक्षामा कार्यरत ३ जना शिक्षकहरू मध्ये सबैले आधारभूत तालिम प्राप्त गर्न सकिरहेका छैनन् । बाल विकास केन्द्र सञ्चालन तथा व्यवस्थापन निर्देशिका २०६१ बमोजिम केन्द्रको व्यवस्थापनका लागि बाल विकास केन्द्रमा अध्ययनरत बालबालिकाका अभिभावकहरू मध्येबाट अलगगै बाल विकास केन्द्र व्यवस्थापन समिति गठन गरिने कुरा उल्लेख छ तथापि अधिकांश विद्यालयहरूमा यो गठन भएको अवस्था देखिँदैन र विद्यालय व्यवस्थापन समितिले नै सबै कक्षाको रेखदेख सञ्चालन र व्यवस्थापन गर्दै आइरहेको अवस्था छ । यसले गर्दा विद्यालय व्यवस्थापन समिति माथिल्ला कक्षाहरूको भौतिक एवं जनशक्ति व्यवस्थापनमा मात्र केन्द्रित रहेको अवस्था पनि रहेको छ । अतः बाल विकास केन्द्रमा अध्ययन गर्ने बालबालिकाका अभिभावकहरू र सहयोगी कार्यकर्ता सम्मिलित अलगगै व्यवस्थापन समिति आवश्यक देखिन्छ ।

यस नार्पा भूमि गाउँपालिकामा प्रारम्भिक बाल विकास तथा शिक्षाको अवस्थालाई तलको तालिकामा प्रस्तुत गरिएको छ ।

प्रारम्भिक बाल विकाससम्बन्धी विवरण २०८१

सि.नं.	विवरण	सङ्ख्या	कैफियत
१	बाल विकास केन्द्र सङ्ख्या	२	
२	विद्यार्थी सङ्ख्या	९	
३	केन्द्र र विद्यार्थी अनुपात	४.५	
४	कुल भर्ना दर(प्रतिशत)	६८.४	
५	खुद भर्ना दर (प्रतिशत)	५७.९	
६	प्रारम्भिक बाल विकास अनुभव सहित कक्षा १ मा भर्ना प्रतिशत	०	
७	सरकारी अनुदानको प्रारम्भिक बाल विकास केन्द्र नभएका विद्यालय सङ्ख्या	२	
८	एस.ई.ई भन्दा कम शैक्षिक योग्यता भएका बाल विकास शिक्षक	३	
	एस.ई.ई वा सो सरह शैक्षिक योग्यता भएका बाल विकास शिक्षक	०	
	एस.ई.ई भन्दा बढी शैक्षिक योग्यता भएका बाल विकास शिक्षक	०	
८	न्यूनतम पूर्वाधार पूरा भएका बाल विकास केन्द्र सङ्ख्या	१	
९	३० दिनको तालिम सहजकर्ता सङ्ख्या	०	
१०	प्रारम्भिक बाल विकास र शिक्षाको कुल भर्ना दरमा लैङ्गिक समता सुचाङ्क	१.६	

उल्लिखित विश्लेषणका आधारमा प्रारम्भिक बाल विकास तथा शिक्षाको क्षेत्रमा देहाय बमोजिमका चुनौतीहरू पहिचान गरिएको छ ।

- सबै बाल विकास शिक्षकहरूले आधारभूत तालिम प्राप्त गर्नु ।

- बाल विकास केन्द्रमा बालबालिकाको सङ्ख्या बढाउन, ।
- सबै बाल विकास कक्षामा पर्याप्त मात्रामा सिकाइ तथा खेल सामग्री उपलब्ध गराउनु, ।
- बाल विकास र शिक्षा मापदण्ड अनुसार सबै बाल विकास कक्षामा न्यूनतम मापदण्ड पुरा गर्नु ।
- सबै बाल विकास केन्द्रमा छुट्टै व्यवस्थापन समिति गठन गर्न ।
- हिउँदको समयमा अत्यधिक हिमपात हुने भएका बाल कक्षाहरू नियमित सञ्चालन गर्न ।

३.१.३ उद्देश्य

यस योजनाले प्रारम्भिक बाल विकास तथा शिक्षा कार्यक्रमका निम्नलिखित उद्देश्यहरू लिएको छ :

१. गुणस्तरीय प्रारम्भिक बाल शिक्षा तथा विकासमा चार वर्ष उमेरका सबै बालबालिकाहरूको पहुँच तथा सहभागिता भएको तथा तह पूरा गरेको सुनिश्चित गर्नु।
२. प्रारम्भिक बाल शिक्षा तथा विकासमा सहभागी चार वर्षका सबै बालबालिकाहरूमा शारीरिक, सामाजिक, संवेगात्मक, संज्ञानात्मक विकास तथा विद्यालयका लागि तयारी सुनिश्चित गर्नु।
३. प्रारम्भिक बालविकास तथा शिक्षाको अनुभवसहित सबै बालबालिकाहरूलाई कक्षा १ मा भर्ना गराउनु ।

३.१.४ रणनीति

योजनाका उद्देश्यहरू प्राप्त गर्न निम्नलिखित रणनीतिहरू अवलम्बन गरिने छ :

- प्रारम्भिक बाल शिक्षा तथा विकास कार्यक्रममा बालबालिकाहरू भर्ना भएको सुनिश्चित गर्न, केन्द्रमा हिंसा, दुर्व्यवहारबाट सुरक्षित राख्न पर्याप्त प्रबन्ध गर्ने र विपद् तथा आपतकालीन अवस्थामा समेत वैकल्पिक सिकाइ व्यवस्था गरी पूर्व प्राथमिक शिक्षालाई निरन्तरता दिने।
- प्रारम्भिक बाल शिक्षा तथा विकास सेवाका न्यूनतम मापदण्डको कार्यान्वयन, अनुगमन तथा परिपालना गराउन स्थानीयस्तरमा स्रोत तथा मार्गदर्शन प्रदान गर्ने।
- सिकाइको लागि भौतिक तथा शैक्षिक वातावरणलाई बालमैत्री, समावेशी (लैङ्गिक/अपाङ्गतामैत्री) बनाउन प्रारम्भिक बाल विकास केन्द्र/कक्षालाई सहयोग गर्ने।
- बालबालिकाको पोषण तथा स्वास्थ्यसम्बन्धी आवश्यकता पूरा गर्न विद्यालयमा दिवा खाजाको प्रबन्धका साथै सम्बन्धित सरकारी तथा गैरसरकारी संस्थाहरूसँग सहकार्य र समन्वय गरी सुरक्षित पानी, सरसफाइ तथा स्वच्छता, जाँच परीक्षण तथा सिफारिस सेवा प्रदान गर्ने।
- प्रारम्भिक बाल शिक्षा तथा विकासका बालबालिकाहरूमा व्यक्तिगत सरसफाइ तथा सामाजिक सिप जस्ता समूह सिकाइ अभ्यासको प्रवर्धन गर्ने।
- प्रारम्भिक बाल विकास र शिक्षाका सबै शिक्षकहरूलाई आधारभूत तालिम प्रदान गरिनेछ ।
- प्रारम्भिक बाल विकास र शिक्षा कार्यक्रमको प्रभावकारिता वृद्धिका लागि परिवार, समुदाय र विद्यालयलाई जिम्मेवार बनाइनेछ ।
- प्रारम्भिक बाल विकास शिक्षालाई सुनिश्चित गर्न घुम्ति विद्यालयको अवधारणा अर्पनाई

बालबालिकाहरूको सिकाइलाई निरन्तरता गरिनेछ ।

३.१.५ प्रमुख उपलब्धि तथा नतिजा

क) उपलब्धि

यो योजनाको कार्यान्वयनबाट निम्नानुसार मुख्य उपलब्धि हासिल हुनेछ ।

१. सबै बालबालिकाहरूलाई गुणस्तरीय प्रारम्भिक बालविकास तथा शिक्षाको अवसर सुनिश्चित भएको हुने ।
२. पाँच वर्ष पुग्दा सबै बालबालिकाहरूले गुणस्तरीय प्रारम्भिक बाल शिक्षा तथा विकास सेवा पूरा गरी कक्षा १ का लागि तत्पर भएको हुने ।

ख) नतिजा र परिमाणात्मक लक्ष्य

यस योजनाको कार्यान्वयनबाट प्रारम्भिक बाल विकास र शिक्षामा निम्नलिखित मुख्य नतिजा हासिल हुने छन्

क्रस	सूचकहरू	आधार वर्ष २०८१/२०८२	२०८१/८२	२०८२/८३	२०८३/८४	२०८४/८५	२०८५/८६
१	प्रारम्भिक बाल विकास र शिक्षामा कुल भर्ना दर	६८.४	६८.४	६८.४	६८.४	६८.४	१०१
२	प्रारम्भिक बाल विकास र शिक्षामा खुद भर्ना दर	५७.९	६०.००	६५.००	७२.	७५.५	८०
३	प्रारम्भिक बाल विकास र शिक्षाको कुल भर्ना दरमा लैङ्गिक समता सुचाङ्क	१.६	१.५	१.४	१.३	१.२	१.१
	न्यूनतम मापदण्ड पुरा गरेका बाल विकास केन्द्रहरूको सङ्ख्या	१	२	२	२	२	२

क्रस	सूचकहरू	आधार वर्ष २०८१/२०८२	२०८१/८२	२०८२/८३	२०८३/८४	२०८४/८५	२०८५/८६
४	प्रारम्भिक बाल विकासको अनुभव सहित कक्षा १ मा भर्ना भएका बालबालिकाको दर	०	५०.०	६०.०	७०.०	७५.०	८०.०
५	आधारभूत तालिम प्राप्त शिक्षकको सङ्ख्या	०	३	३	३	३	३
६	बालबालिकाको कार्यगत सीमितता परीक्षण गर्ने प्रारम्भिक बाल विकासको सङ्ख्या	०	२	२	२	२	२

३.१.६ प्रमुख क्रियाकलाप र परिमाणात्मक लक्ष्य

यस योजनाको प्रमुख उपलब्धि तथा नतिजा प्राप्ति गर्नको लागि निम्नलिखित प्रमुख क्रियाकलाप र वार्षिक लक्ष्य अनुसार योजना कार्यान्वयन हुनेछ ।

प्रारम्भिक बाल विकास र शिक्षा कार्यक्रमका प्रमुख क्रियाकलाप र परिमाणात्मक लक्ष्यहरू

क्रस	प्रमुख क्रियाकलाप	एकाइ	भौतिक लक्ष्य (पाँच वर्ष)					भौतिक लक्ष्य (१० वर्ष)
			२०८१	२०८२	२०८३	२०८४	२०८५	
१	प्रारम्भिक बाल विकास शिक्षकलाई आधारभूत तालिम	जना	०	३	०	०	०	३
२	सिकाइ तथा खेल सामग्री व्यवस्थापन	केन्द्र	०	२	०	०	२	४
३	न्यूनतम बाह्य खेल सामग्री व्यवस्थापन	केन्द्र	०	२	०	०	२	४
४	अभिभावक शिक्षा कार्यक्रम सञ्चालन	पटक	१	१	१	१	१	१०
५	कार्यगत सीमितता भएका बालबालिकाहरू पहिचान गरी सिकाइमा सहयोग (प्रारम्भिक पहिचान)	पटक	०	१	१	१	१	१०

क्रस	प्रमुख क्रियाकलाप	एकाइ	भौतिक लक्ष्य (पाँच वर्ष)					भौतिक लक्ष्य (१० वर्ष)
			२०८१	२०८२	२०८३	२०८४	२०८५	
६	न्यूनतम मापदण्ड अनुसार बाल विकास केन्द्र व्यवस्थापन	केन्द्र	०	२	२	२	२	२
७	पोषण सहितको दिवा खाजा व्यवस्थापन	सङ्ख्या	२	२	२	२	२	२
८	बाल विकास केन्द्रको लेखाजोखा	सङ्ख्या	०	२	०	०	२	४
९	प्रारम्भिक बाल विकास र शिक्षामा बाल मैत्री बसाइ व्यवस्थापन	कक्षाकोठा	०	२	०	०	२	४
१०	बाल विकास केन्द्र अभिलेखीकरण	केन्द्र	निरन्तर	निरन्तर	निरन्तर	निरन्तर	निरन्तर	निरन्तर
११	अनुगमन तथा मूल्याङ्कन	पटक	निरन्तर	निरन्तर	निरन्तर	निरन्तर	निरन्तर	निरन्तर

३.१.७ लगानी र स्रोत व्यवस्थापन

प्रारम्भिक बाल विकास र शिक्षाका लागि योजना अवधिभरमा प्रस्ताव गरिएका कार्यक्रमहरूको कार्यान्वयनका लागि योजनमा विशेष गरी संघीय, प्रदेश तथा स्थानीय सरकारहरूलाई जिम्मेवार र जबाफदेही बनाइएको छ । सो बमोजिमको दायित्व निर्वाह गर्ने गरी देहाय बमोजिम लगानी तथा स्रोतको अनुमान एवं प्रक्षेपण गरिएको छ ।

प्रारम्भिक बाल विकास र शिक्षा कार्यक्रमका लागि अनुमानित वार्षिक लागत तथा स्रोत

बजेट अनुमानित रू. हजारमा गरिएको छ

क्र सं	कार्यक्रमहरू	एकाइ	आर्थिक वर्ष						स्रोतका लागि जिम्मेवार निकाय			
			२०८१/८२	२०८२/८३	२०८३/८४	२०८४/८५	२०८५/८६	५ वर्षको जम्मा	सङ्घ	प्रदेश	स्थानीय तह	अन्य
१	प्रारम्भिक बाल विकास शिक्षकलाई आधारभूत तालिम	जना	०	१५०	०	०	०	१५०	०	०	१५०	०
२	सिकाइ तथा खेल सामग्री व्यवस्थापन	केन्द्र	०	३००	०	०	३००	६००	०	०	६००	०
३	न्यूनतम बाह्य खेल सामग्री व्यवस्थापन	केन्द्र	०	२००	०	०	२००	४००	०	०	४००	०
४	अभिभावक शिक्षा कार्यक्रम सञ्चालन	पटक	५०	५०	५०	५०	५०	२५०	०	०	२५०	०

क्र सं	कार्यक्रमहरू	एकाइ	आर्थिक वर्ष						स्रोतका लागि जिम्मेवार निकाय			
			२०८१/८२	२०८२/८३	२०८३/८४	२०८४/८५	२०८५/८६	५ वर्षको जम्मा	सङ्घ	प्रदेश	स्थानीय तह	अन्य
५	कार्यगत सीमितता भएका बालबालिकाहरू पहिचान गरी सिकाइमा सहयोग (प्रारम्भिक पहिचान)	पटक	०	२०	२०	२०	२०	८०	८०	०	०	०
६	न्यूनतम मापदण्ड अनुसार बाल विकास केन्द्र व्यवस्थापन	केन्द्र	०	२०	२०	२०	२०	८०	८०	०	०	०
७	पोषण सहितको दिवा खाजा व्यवस्थापन	सङ्ख्या	४०	४०	४०	४०	४०	२००	२००	०	०	०
८	बाल विकास केन्द्रको लेखाजोखा	सङ्ख्या	०	२०	०	०	२०	४०	०	०	४०	०
९	प्रारम्भिक बाल विकास र शिक्षामा बाल मैत्री बसाइ व्यवस्थापन	कक्षाकोठा	०	१००	०	०	१००	२००	०	०	२००	०
१०	बाल विकास केन्द्र अभिलेखीकरण	पटक	१०	१०	१०	१०	१०	५०	५०	०	०	०
११	अनुगमन तथा मूल्याङ्कन	पटक	१०	१०	१०	१०	१०	५०	५०	०	०	०
१२	बालबालिकाहरूलाई पोषाकको व्यवस्था	न्यानो पटक	१५०	१५०	१५०	१५०	१५०	७५०	०	०	०	०

३.२ आधारभूत शिक्षा

३.२.१ परिचय

नेपालको संविधानले आधारभूत शिक्षालाई कुनै पनि व्यक्तिको मौलिक अधिकारको रूपमा लिएको छ । यस तहको शिक्षामा समता र गुणस्तर सुनिश्चित गर्ने दायित्व सरकारको हो । नेपालको संविधानले प्रत्येक नागरिकलाई आधारभूत शिक्षामा पहुँच हुने, अनिवार्य र निःशुल्क शिक्षा पाउने हक हुने छ भनी व्यवस्था गरेको छ । निःशुल्क तथा अनिवार्य शिक्षासम्बन्धी ऐन, २०७५ ले यस तहको शिक्षा प्रदान गर्ने दायित्व सङ्घ, प्रदेश र स्थानीय तहको हुने र आधारभूत तहको सबै बालबालिकालाई विद्यालय पठाउनु प्रत्येक नागरिकको कर्तव्य हो । विद्यालय क्षेत्र सुधार योजना २०६६-२०७२ ले विद्यालय शिक्षाको पुनर्संरचना गरेर कक्षा १ देखि ८ लाई आधारभूत शिक्षा र कक्षा ९-१२ लाई माध्यमिक शिक्षाको रूपमा परिभाषित गरेपछि विद्यालय शिक्षा हाललाई जम्मा दुई तहको भएको छ । कुनै पनि चिजको जग वा आधार बलियो भयो मात्र सोको समग्र संरचना बलियो र गुणस्तरीय हुन्छ भनेझैँ सिकारुले भविष्यमा कस्तो मानव स्रोत भएर निस्कने भन्ने कुराको आधार उसको शिक्षाको सुरुवात कसरी र कस्तो हुदैछ भन्ने कुराले निर्धारण गर्दछ । नेपालको संविधानको भाग ३ धारा ३१ मा प्रत्येक नागरिकलाई आधारभूत शिक्षामा पहुँचको हक हुनेछ भन्ने उल्लेख गरिएको छ । त्यसै गरी संविधानमा आधारभूत तहसम्मको शिक्षा अनिवार्य र निःशुल्क तथा माध्यमिक तहसम्मको शिक्षा निःशुल्क पाउने हक हुने व्यवस्था गरिए बमोजिम यस पालिकाका सम्पूर्ण बालबालिकालाई गुणस्तरीय आधारभूत शिक्षाको पहुँच सुनिश्चितता गराउनु यस पालिकाको मुख्य दायित्व रहेको छ । हालको कानुनी व्यवस्थामा आधारभूत तह कक्षा १-५ र आधारभूत तह कक्षा ६-८ गरी दुई वटा कोटीमा बाँडिएको छ । यस पूर्व प्राथमिक तह र निम्न माध्यमिक तहमा विभाजन भएका कक्षाहरू हाल एकीकृत रूपमा आधारभूत तहका नामले चिनिन्छ ।

आधारभूत शिक्षाको महत्त्वलाई दृष्टिगत गरेर यसलाई योजनबद्ध रूपमा व्यवस्थित र गुणस्तरीय र पहुँचयोग्य आधारभूत शिक्षा प्रदान गर्न यस नार्पा भूमि गाउँपालिकाले यस योजनामा आधारभूत शिक्षा विकास कार्यक्रमहरू समावेश गरेको छ । यस कुरालाई आधार मानी यस खण्डमा आधारभूत शिक्षाको वर्तमान अवस्थाको विश्लेषण गरी समस्या एवं चुनौतीको पहिचान र तिनीहरूको सम्बोधन गर्ने गरी उद्देश्य रणनीति अपेक्षित उपलब्धि नतिजा प्रमुख क्रियाकलाप र लक्ष्य तय गरिएको छ ।

३.२.२ वर्तमान अवस्था

नार्पा भूमि गाउँपालिकामा आधारभूत तहमा २ वटा विद्यालयहरू सञ्चालनमा रहेका छन् । जस मध्ये १-५ कक्षा १ र १-८ कक्षा १ वटा विद्यालयहरू सञ्चालन रहेका छन् । यस गाउँपालिकामा आधारभूत तह सम्म कुनै पनि बालबालिकाहरू विद्यालयमा भर्ना छैनन् । अझै पनि आधारभूत शिक्षाको पहुँचमा आर्थिक तथा सामाजिक अवस्था तथा भौगोलिक अवस्थितिमा आधारित केही असमानताहरू रहेका छन् । आर्थिक तथा सामाजिक रूपले पछाडि परेका सीमान्तकृत समुदायका दलित जनजाति कठिन अवस्थामा रहेका तथा दुर्गम भौगोलिक क्षेत्रका बालबालिकाको पहुँचको अवस्था तुलनात्मक रूपले कमजोर छ । आधारभूत तहमा निःशुल्क र अनिवार्य व्यवस्थालाई पूर्णरूपमा कार्यान्वयन गरिनु जरुरी छ । ।

नार्पा भूमि गाउँपालिकामा १ धार्मिक विद्यालय रहेता पनि सरकारी संरचना भित्र आउन सकेको छै । उक्त धार्मिक विद्यालयमा लामा धर्म सम्बन्धि अध्ययन गर्ने गरिन्छ । यस धार्मिक विद्यालयलाई मुलधारको आधारभूत तह सम्मको विद्यालयमा स्थापना गर्न सकेको खण्डमा यस गाउँपालिका भित्र नै बालबालिकाहरूलाई अध्ययन गर्न सक्ने अवस्था देखिन्छ ।

यस गाउँपालिकामा अधिकांश समय हिउ पर्ने हुनाले यहाँका बालबालिकाहरू अन्यत्र अध्ययन गर्न जाने गर्ने गरेका छन् ,

नार्पा भूमि गाउँपालिकाको आधारभूत तहको शिक्षा सम्बन्धि कुनै नि शैक्षिक सुचकहरू दस्तावेजिकरण गरेको देखिदैन । आधारभूत तह सम्मको शैक्षिक सुचकलाई दस्तावेजिकरण नगरेता पनि गाउँपालिकाले आधारभूत तहसम्मको शिक्षा प्रदान गर्नको लागि देशका अन्यत्र स्थानीय तह तथा जिल्लामा अध्ययन गर्नेको लागि बालबालिकाहरूलाई सहयोग गर्ने गरेको देखिन्छ ।

यस गाउँपालिकामा आधारभूत शिक्षाका चुनौतीहरू यस प्रकार रहेका छन्

- नार्पा भूमिका विद्यालयहरूमा नै बालबालिकाहरूलाई भर्ना गरि आधारभूत तह सम्मको शिक्षा नियमित सञ्चालन गर्नु ।
- दिनानुदिन यस गाउँपालिकामा बालबालिकाहरूको पालिका भन्दा बाहिर रहेका विद्यालयमा भर्ना हुने दर बढ्दै गइरहेको छ, जसका कारणले यस पालिकाको विद्यालयमा बालबालिकाहरूलाई टिकाई राख्न ।
- आधारभूत तह सम्मको कक्षाहरू नियमित सञ्चालन गर्न नसक्नु ।

३.२.३ उद्देश्य

यस योजनाले आधारभूत शिक्षा कार्यक्रमका निम्नलिखित उद्देश्यहरू लिएको छ :

१. अनिवार्य तथा अनिवार्य तथा निःशुल्क आधारभूत शिक्षाको प्रभावकारी कार्यान्वयन गर्नु ।
२. सबै बालबालिकाको पाठ्यक्रमले निर्दिष्ट गरेका न्यूनतम सिकाइ उपलब्धि हासिल नहुने गरी शैक्षिक गुणस्तर कायम गर्नु ।
३. आधारभूत तहको भौतिक तथा शैक्षिक वातावरण बालमैत्री, अपाङ्गमैत्री, समावेशी, भयरहित र सुरक्षित सिकाइ वातावरणको सृजना गर्नु ।
४. आधारभूत तहको शिक्षामा सबै बालबालिकाहरूको समतामूलक पहुँच र सहभागिता सुनिश्चित गर्नु ।
५. नार्पा भूमि गाउँपालिकामा रहेको गुम्बालाई सरकारी विद्यालयको संरचनामा स्थापना गरी आधारभूत तह सम्मको विद्यालय सञ्चालन गर्नु

३.२.४ रणनीति

योजनाका उद्देश्यहरू प्राप्त गर्न निम्नलिखित रणनीतिहरू अवलम्बन गरिने छन् :

१. आधारभूत तहसम्मको शिक्षालाई अनिवार्य तथा निःशुल्क गर्न प्रभावकारी कार्यान्वयन गर्न आवश्यक प्रणालीको विकास गरिनेछ ।
२. बालबालिकाको सिकाइ स्तर पहिचान गरी प्रभावकारी शिक्षण विधिको कार्यान्वयन गरिने छ ।
३. विद्यालय सुशासन कायम गर्न प्रभावकारी अनुगमन र मूल्याङ्कन प्रणालीको विकास गरी कार्यान्वयन गरिनेछ ।
४. विद्यालय शिक्षामा बालबालिकाको पहुँच अभिवृद्धि निरन्तरता र गुणस्तरका लागि छात्रवृत्ति प्रति विद्यार्थी लागतमा आधारित अनुदान बुक कर्नर लगायत शैक्षिक सामग्री खरिद तथा व्यवस्थापन निःशुल्क पाठ्यपुस्तक प्रदान गरिने नीतिलाई थप प्रभावकारी बनाइनेछ ।
५. प्रारम्भिक कक्षामा (कक्षा १-३) सम्म कक्षा शिक्षण विधि अवलम्बन गरिनेछ ।
६. सिकाइ योजना तयार गरी कार्यगत सीमितता भएका बालबालिकाहरूलाई सहयोग गरिनेछ ।
७. विद्यार्थीको पोषण स्थितिमा सुधार तथा टिका उदर वृद्धि गर्न दिवा खाजा कार्यक्रमको प्रभावकारी कार्यान्वयन गरिनेछ
८. विद्यालय शिक्षामा बालबालिकाको पहुँच अभिवृद्धि निरन्तरता र गुणस्तरका लागि छात्रवृत्ति प्रति विद्यार्थी लागतमा आधारित अनुदान बुक कर्नर लगायत शैक्षिक सामग्री खरिद तथा व्यवस्थापन निःशुल्क पाठ्यपुस्तक प्रदान गरिने नीतिलाई थप प्रभावकारी बनाइनेछ ।
९. विद्यालय व्यवस्थापन समिति शिक्षक अभिभावक सङ्घका पदाधिकारीको क्षमता विकासका लागि अभिभावक अभिभावक अभिमुखीकरण कार्यक्रम सञ्चालन गरिनेछ ।
१०. विद्यार्थीको पोषण तथा स्वास्थ्यको सुधार गर्न स्थानीय स्वास्थ्य संस्था र सङ्घसंस्थाको सहकार्यमा दिवा खाजा सहित बहुपक्षीय वृहत् पोषण कार्यक्रम सञ्चालन गरिनेछ ।
११. स्थानीय तहबाट नै विद्यालय शिक्षालाई प्रकोप सङ्कट तथा महामारी लगायतका परिस्थिति प्रति उत्थानशील (Resilient) बनाउने योजना तयार गरी कार्यान्वयन गरिनेछ ।
१२. गाउँपालिकामा रहेको गुम्बालाई सरकारी विद्यालयको संरचना स्थापना गर्न शिक्षा तथा मानव स्रोत विकास केन्द्रसँग आवश्यक पहल गरी आधारभूत तह सम्मको विद्यालयमा रूपान्तरण गरिने छ ।
१३. बालबालिकाको आधारभूत तह सम्मको शिक्षालाई सुनिश्चित गर्न घुम्ति विद्यालय स्थापना गर्नको लागि आवश्यक प्रबन्ध गरिनेछ ।

३.२.५ प्रमुख उपलब्धि तथा नतिजा

उपलब्धि

- अनिवार्य तथा निःशुल्क आधारभूत शिक्षामा सबैको पहुँच र सहभागिता सुनिश्चित भएको हुनेछ ।
- आधारभूत शिक्षक गुणस्तर अभिवृद्धि भएको भएको हुनेछ ।
- गाउँपालिकामा रहेको गुम्बा आधारभूत तह सम्मको विद्यालयमा रूपान्तरण भएको हुनेछ ।

यस योजनाको कार्यान्वयनबाट आधारभूत शिक्षामा निम्नलिखित मुख्य नतिजा हासिल हुने छन्

क्रस	सूचकहरू	आधार वर्ष २०८१/२०८२	२०८१/८२	२०८२/८३	२०८३/८४	२०८४/८५	२०८५/८६
१	कक्षा १ मा कुल प्रवेश दर (GIR)		१००	१००	१००	१००	१००
२	कक्षा १ मा खुद प्रवेश दर (NIR)		९३.९	९४	९५	९६	९८
३	कक्षा १-५ मा कुल भर्ना दर (GER)		१००	१००	१००	१०१	१००
४	कक्षा १-५ मा खुद भर्ना दर (NER)		९०.४	९२	९३	९६	९९.५
५	आधारभूत तह (कक्षा १-५) मा विद्यालय बाहिर रहेका बालबालिकाको प्रतिशत		७.६	५.६	३.६	१.६	०.५
६	आधारभूत तह (कक्षा १-५) मा विद्यालय बाहिर रहेका बालाबिनाको प्रतिशत		७.८	५.८	३.८	२.८	२.०
७	आधारभूत तह तालिम प्राप्त शिक्षकको प्रतिशत	१००	१००	१००	१००	१००	१००
८	गुम्बालाई आधारभूत तह सम्मको सरकारी विद्यालयमा रुपान्तरण भएको हुने	०	०	१	०	०	०

३.२.६ प्रमुख क्रियाकलाप र परिमाणात्मक लक्ष्य

यस योजनाको प्रमुख उपलब्धि तथा नतिजा प्राप्ति गर्नको लागि निम्नलिखित प्रमुख क्रियाकलाप र वार्षिक लक्ष्य अनुसार योजना कार्यान्वयन हुनेछ ।

क्रस	प्रमुख क्रियाकलाप	एकाइ	भौतिक लक्ष्य (पाँच वर्ष)					भौतिक लक्ष्य (१० वर्ष)
			२०८१	२०८२	२०८३	२०८४	२०८५	
१	शिक्षक योग्यता र मापदण्ड बमोजिम दरबन्दी मिलान	पटक	०	१	०	०	०	२
२	विशेष आवश्यकता भएका बालबालिकाहरूलाई शैक्षिक सामग्री र पोसाक सहयोग	पटक	१	१	१	१	१	१०

क्रस	प्रमुख क्रियाकलाप	एकाइ	भौतिक लक्ष्य (पाँच वर्ष)					भौतिक लक्ष्य (१० वर्ष)
			२०८१	२०८२	२०८३	२०८४	२०८५	
३	निःशुल्क पाठ्यपुस्तक वितरण र प्रयोग	पटक	१	१	१	१	१	१०
४	विद्यालयलाई बुक कर्नर तथा सिकाइ सामग्री व्यवस्थापन र प्रयोग	पटक	१	१	१	१	१	१०
५	सामाजिक परीक्षण प्रगति प्रतिवेदन तथा तथ्याङ्क व्यवस्थापनका लागि अनुदान	पटक	१	१	१	१	१	१०
६	विद्यालय सुधार योजना निर्माण तथा अद्यावधिक गर्नलाई अनुदान	पटक	१	१	१	१	१	१०
७	विद्यालयलाई शैक्षिक गुणस्तर सुदृढीकरण तथा कार्यसम्पादन मा आधारित अनुदान	पटक	१	१	१	१	१	१०
८	स्थानीय पाठ्यक्रम तथा पाठ्यपुस्तक निर्माण तथा छपाई	पटक	०	१	१	१	१	१०
९	विद्यालय सञ्चालन तथा व्यवस्थापन अनुदान	पटक	१	१	१	१	१	१०
१०	विद्यालय अनुगमन तथा सुपरिवेक्षण कार्यक्रम	पटक	१	१	१	१	१	१०
११	शिक्षक तलब भत्ता	पटक	१	१	१	१	१	१०
१२	घुम्टि विद्यालय व्यवस्थापन	पटक	१	१	१	१	१	१०
१३	गुम्बालाई सरकारी विद्यालयमा रुपान्तरणमा व्यवस्थापन	पटक	०	०	१	१	१	८

३.२.७ लगानी र स्रोत व्यवस्थापन

आधारभूत शिक्षाका लागि योजना अवधिभरमा प्रस्ताव गरिएका कार्यक्रमहरूको कार्यान्वयनका लागि योजनमा विशेष गरी सङ्घीय, प्रदेश तथा स्थानीय सरकारहरूलाई जिम्मेवार र जबाफदेही बनाइएको छ । सो बमोजिमको दायित्व निर्वाह गर्ने गरी देहाय बमोजिम लगानी तथा स्रोतको अनुमान एवं प्रक्षेपण गरिएको छ ।

बजेट अनुमानित रू. हजारमा गरिएको छ

क्र सं	कार्यक्रमहरू	एकाइ	आर्थिक वर्ष						स्रोतका लागि जिम्मेवार निकाय			
			२०८१/८२	२०८२/८३	२०८३/८४	२०८४/८५	२०८५/८६	५ वर्षको जम्मा	सङ्घ	प्रदेश	स्थानीय तह	अन्य
१	शिक्षक योग्यता र मापदण्ड बमोजिम दरबन्दी मिलान	पटक	०	५०	०	०	०	५०	०	०	५०	०
२	विशेष आवश्यकता भएका बालबालिकाहरूलाई शैक्षिक सामग्री र पोसाक सहयोग	पटक	१५०	१५०	१५०	१५०	१५०	७५०	०	०	०	०
३	निःशुल्क पाठ्यपुस्तक वितरण र प्रयोग	पटक	२०	२०	२०	२०	२०	१००	१००	०	०	०
४	विद्यालयलाई बुक कर्नर तथा सिकाइ सामग्री व्यवस्थापन र प्रयोग	पटक	२०	२०	२०	२०	२०	१००	१००	०	०	०
५	सामाजिक परीक्षण प्रगति प्रतिवेदन तथा तथ्याङ्क व्यवस्थापनका लागि अनुदान	पटक	३०	३०	३०	३०	३०	१५०	१५०	०	०	०

क्र सं	कार्यक्रमहरू	एकाइ	आर्थिक वर्ष						स्रोतका लागि जिम्मेवार निकाय			
			२०८१/८२	२०८२/८३	२०८३/८४	२०८४/८५	२०८५/८६	५ वर्षको जम्मा	सङ्घ	प्रदेश	स्थानीय तह	अन्य
६	विद्यालय सुधार योजना निर्माण तथा अद्यावधिक गर्नलाई अनुदान	पटक	२०	२०	२०	२०	२०	१००	१००	०	०	०
७	विद्यालयलाई शैक्षिक गुणस्तर सुदृढीकरण तथा कार्यसम्पादन मा आधारित अनुदान	पटक	५०	५०	५०	५०	५०	२५०	२५०	०	०	०
८	स्थानीय पाठ्यक्रम तथा पाठ्यपुस्तक निर्माण तथा छपाई	पटक	०	२००	२००	२००	२००	८००	०	०	८००	०
९	विद्यालय सञ्चालन तथा व्यवस्थापन अनुदान	पटक	२५०	२५०	२५०	२५०	२५०	१२५०	१२५०	०	०	०
१०	विद्यालय अनुगमन तथा सुपरिवेक्षण कार्यक्रम	पटक	१२	१२	१२	१२	१२	६०	६०		०	०
११	शिक्षक तलब भत्ता	पटक	१८००	१८००	१८००	१८००	१८००	९०००	९०००	०	०	०
१२	घुम्टि विद्यालय व्यवस्थापन	पटक	५००	५००	५००	५००	५००	२५००	०	०	२५००	०
१३	गुम्बालाई सरकारी विद्यालयमा रूपान्तरणमा व्यवस्थापन	पटक	०	०	३००	३००	३००	९००	०	०	९००	०

३.३ प्राविधिक तथा व्यावसायिक तालिम

३.३.१ परिचय

कुनै पनि पेशा वा व्यवसाय सम्बन्धी ज्ञान, सीप प्रदान गरी व्यक्तिलाई व्यावसायिक सिपयुक्त र उद्यमशील बनाउने शिक्षा प्राविधिक शिक्षा हो । आजको समाज विज्ञान र प्रविधिको युगमा प्रवेश गरेको छ । सैद्धान्तिक किताबी ज्ञानको सट्टामा जीवनोपयोगी तथा व्यावहारिक ज्ञानसहितको शिक्षाको परिकल्पना गर्दै नेपालको संविधान, शिक्षा ऐन र उच्चस्तरीय राष्ट्रिय शिक्षा आयोगको प्रतिवेदन २०७५ ले प्राविधिक तथा व्यावसायिक शिक्षालाई प्राथमिकतामा राखेको छ । प्राविधिक तथा व्यावसायिक शिक्षाको माध्यमबाट न्यून मध्यम तथा उच्चस्तरका दक्ष जनशक्ति उत्पादन गरी रोजगारी सिर्जना गर्ने तथा व्यक्तिलाई आत्मनिर्भर बनाउने उद्देश्य राखेको छ । प्राविधिक तथा व्यावसायिक शिक्षाको प्रभावकारिता उपलब्ध जनशक्ति, पूर्वाधार, विद्यार्थी, रोजगारी, पाठ्यसामग्री, आर्थिक लगानी जस्ता कुरामा भर पर्दछ । यसै कुरालाई मध्यनजर गरेर यस खण्डमा प्राविधिक तथा व्यावसायिक शिक्षा र सीप विकास तथा तालिम कार्यक्रमको वर्तमान अवस्थाको विश्लेषण गरी समस्या एवम् चुनौतीहरूको पहिचान गरिएको छ । ती चुनौतीहरूको सामना गर्नका लागि प्राविधिक तथा व्यावसायिक शिक्षा र सिप विकास तथा तालिम कार्यक्रमको उद्देश्य, रणनीति, उपलब्धि, नतिजा, प्रमुख क्रियाकलाप र लक्ष्य तय गरिएको छ ।

३.३.२ वर्तमान अवस्था

यस गाउँपालिकामा कुनै पनि प्राविधिक तथा व्यावसायिक शिक्षा अध्ययन गराउने शिक्षण संस्थाहरू रहेका छैनन् । गाउँपालिका भित्र प्राविधिक तथा व्यावसायिक सीप तालिम प्रदान गर्ने शिक्षण संस्था नभएका कारणले गर्दा यहाँका विद्यार्थीहरू प्राविधिक शिक्षा हासिल गर्न जिल्ला बाहिर वा छिमेकी स्थानीय तहमा जाने गरेका छन् । नार्पा भूमि गाउँपालिकाले युवाहरूलाई समय समयमा व्यावसायिक सीप विकास तालिम प्रदान गरिरहेको छ । नार्पा भूमि गाउँपालिकामा प्राविधिक तथा व्यावसायिक शिक्षा तथा सीप विकास तालिम कार्यक्रमका समस्या तथा चुनौतीहरू निम्नानुसार रहेका छन् ।

१. प्राविधिक शिक्षातर्फ अध्ययन गर्ने विद्यार्थीहरूलाई प्राविधिक शिक्षाको महत्त्व बारे बुझाउन ।
२. प्राविधिक जनशक्तिका लागि पर्याप्त अवसरको उपलब्ध गराउन ।
३. प्राविधिक जनशक्तिले आफ्नो विषयसँग सम्बन्धित व्यवसाय गर्न सक्ने बनाउन ।
४. स्थानीय तहले भौतिक एवं मानवीय स्रोतको विकासका लागि पर्याप्त लगानी गर्न ।
५. गाउँपालिकामा प्राविधिक धारका विद्यालय नभएका कारणले प्राविधिक शिक्षा अध्ययन गर्न चाहने विद्यार्थीलाई स्थानीय स्तरमा नै सोको अवसर उपलब्ध गराउन ।

३.३.३ उद्देश्य

यस योजनाले प्राविधिक तथा व्यावसायिक तालिम कार्यक्रमका निम्नलिखित उद्देश्यहरू लिएको छ :

१. प्राविधिक, सीपयुक्त, व्यावसायिक तथा स्वावलम्बी जनशक्ति उत्पादन गर्नु ।

२. छोटो तथा लामो अवधिका आयमूलक तालिमहरू सञ्चालन गरी रोजगारी सिर्जना गर्नु ।
३. श्रमप्रति सम्मान गर्ने श्रमशील र आत्मनिर्भर नागरिक उत्पादन गर्नु ।

३.३.४ रणनीति

योजनाका उद्देश्यहरू प्राप्त गर्न निम्नलिखित रणनीतिहरू अवलम्बन गरिनेछ :

१. गरिब तथा जेहेन्दार र पिछडिएको वर्गलाई प्राविधिक शिक्षा प्राप्त गर्नका लागि छात्रवृत्ति लगायत थप प्रोत्साहन तथा सुविधा उपलब्ध गराइनेछ ।
२. प्राविधिक शिक्षा प्राप्त युवाहरूले व्यवसाय गरी स्वरोजगार हुन चाहेमा उनीहरूलाई प्राथमिकताका साथ थप तालिम र लगानीका अवसरहरू उपलब्ध गराइनेछ ।
३. छोटो अवधिका विभिन्न किसिमका सिप मूलक तालिम प्रदान गरी गरिबी न्यूनीकरण गर्ने कार्यक्रमहरू लागु गरिनेछ ।

३.३.५ प्रमुख उपलब्धि तथा नतिजा

उपलब्धि

प्राविधिक तथा व्यावसायिक सीप विकास तालिमको अभिवृद्धि गरी युवाहरूको लागि सहज पहुँचको वातावरण निर्माणका साथै स्वरोजगारको सिर्जना हुनेछ ।

नतिजा र परिमाणात्मक लक्ष्य

१. विपन्न गरिब तथा जेहेन्दार विद्यार्थीका लागि सहज पहुँचको अवसर सिर्जना हुने
२. समाजको आवश्यकता र मागलाई सम्बोधन गर्न सक्ने वातावरण निर्माण हुने ।
३. प्राविधिक तथा व्यावसायिक तालिममा सबै नागरिकको आकर्षण बढ्ने ।
४. प्राविधिक तथा व्यावसायिक सिप विकास तालिम प्रदान गरी युवाहरूले स्वरोजगारको प्राप्त गरेका हुने ।

३.३.६ प्रमुख क्रियाकलाप र परिमाणात्मक लक्ष्य

यस योजनाको प्रमुख उपलब्धि तथा नतिजा प्राप्त गर्नको लागि निम्नलिखित प्रमुख क्रियाकलाप र वार्षिक लक्ष्य अनुसार योजना कार्यान्वयन हुनेछ ।

क्रस	प्रमुख क्रियाकलाप	एकाइ	भौतिक लक्ष्य (पाँच वर्ष)					भौतिक लक्ष्य (१० वर्ष)
			२०८१	२०८२	२०८३	२०८४	२०८५	
१	गरिब तथा जेहेन्दार विद्यार्थीका लागि छात्रवृत्ति	जना	०	५	५	५	५	४०
२	प्राविधिक तालिम तथा व्यावसायिक सीपयुक्त	जना	५	५	५	५	५	५०

क्रस	प्रमुख क्रियाकलाप	एकाइ	भौतिक लक्ष्य (पाँच वर्ष)					भौतिक लक्ष्य (१० वर्ष)
			२०८१	२०८२	२०८३	२०८४	२०८५	
	युवालाई सहूलियतपूर्ण कर्जाको सुविधा							
३	छोटो अवधिको व्यावसायिक तालिम प्रदान	जना	५	५	५	५	५	५०

नार्पा भूमि गाउँपालिका

३.३.७ लगानी र स्रोत व्यवस्थापन

प्राविधिक तथा व्यावसायिक तालिमका लागि योजना अवधिभरमा प्रस्ताव गरिएका कार्यक्रमहरूको कार्यान्वयनका लागि योजनमा विशेष गरी सङ्घीय, प्रदेश तथा स्थानीय सरकारहरूलाई जिम्मेवार र जबाफदेही बनाइएको छ । सो बमोजिमको दायित्व निर्वाह गर्ने गरी देहाय बमोजिम लगानी तथा स्रोतको अनुमान एवं प्रक्षेपण गरिएको छ ।

क्र सं	कार्यक्रमहरू	एकाइ	आर्थिक वर्ष						स्रोतका लागि जिम्मेवार निकाय			
			२०८१/८२	२०८२/८३	२०८३/८४	२०८४/८५	२०८५/८६	५ वर्षको जम्मा	सङ्घ	प्रदेश	स्थानीय तह	अन्य
१	गरिब तथा जेहेन्दार विद्यार्थीका लागि छात्रवृत्ति	जना	०	७५०	७५०	७५०	७५०	३०००	०	०	१५००	१५००
२	प्राविधिक तालिम तथा व्यावसायिक सीपयुक्त युवालाई सहूलियतपूर्ण कर्जाको सुविधा	जना	१०००	१०००	१०००	१०००	१०००	५०००	०	०	२५००	२५००
३	छोटो अवधिको व्यावसायिक तालिम प्रदान	जना	७५०	७५०	७५०	७५०	७५०	३७५०	०	१८७५	०	१८७५

३.४ अनौपचारिक शिक्षा तथा जीवनपर्यन्त सिकाइ

३.४.१ परिचय

सिकाइ जीवनपर्यन्त चल्ने प्रक्रिया हो। यसका लागि सिकाइका औपचारिकका अतिरिक्त अनौपचारिक तरिकाले पनि महत्त्वपूर्ण भूमिका खेल्छ। अनौपचारिक तरिकाबाट व्यक्तिले वैयक्तिक तथा सामाजिक विकास, जीविकोपार्जन तथा रोजगारीका लागि आवश्यक पर्ने ज्ञान, सिप तथा सक्षमताहरूको विकास गर्छ। सिकाइ समय, विधि वा माध्यममा मात्र सीमित हुनु हुँदैन। जीवनपर्यन्त शिक्षा औपचारिक शिक्षा पद्धतिभन्दा भिन्न प्रकृतिको हुन्छ। विगतका दशकहरूमा औपचारिक शिक्षा पद्धति बाहिर/सँगै सिकाइलाई सहजीकरण गर्न धेरै प्रकारका कार्यक्रमहरू स्थापित भएका छन्।

अनौपचारिक शिक्षा कार्यक्रमले निरक्षरका लागि साक्षरता तथा साक्षरताको माथिल्लो तहमा जान चाहने र आफ्नो पेशागत तथा व्यावसायिक सिपको विकास गर्न चाहनेका लागि साक्षरोत्तर शिक्षा दुवैलाई समेट्छ। यस उपक्षेत्रले अनौपचारिक शिक्षा तथा जीवनपर्यन्त सिकाइमा पहुँच पुर्याउने तथा सिकाइ संस्कृतिको प्रवर्धन गर्ने रणनीति, प्रतिफल तथा कार्यक्रम प्रस्तुत गर्छ। यसले विद्यालय प्रणाली छोड्ने बालबालिका तथा किशोर किशोरीहरूका लागि निरन्तर तथा जीवनपर्यन्त सिकाइका लागि मार्ग प्रदान गर्छ।

३.४.२ वर्तमान अवस्था

अनौपचारिक कार्यक्रमले निरक्षरहरू विशेष १५ देखि ६० वर्ष उमेर समूहका निरक्षरहरूलाई साक्षर बनाउने कार्यमा योगदान गर्दछ। यसका लागि गाउँपालिकाहरूमा अनौपचारिक शिक्षा तर्फका विभिन्न कार्यक्रमहरू सञ्चालनमा हुँदै आएका छन्। साक्षरताका कक्षा सञ्चालन गरी साक्षर हुनेलाई साक्षरोत्तर कार्यक्रम सञ्चालन गरिन्छ। राष्ट्रिय जनगणना २०७८ को प्रतिवेदन अनुसार यस गाउँपालिकामा १५ देखि ६० वर्ष उमेरको जनसङ्ख्यामा कुल साक्षरता दर ५६.२ प्रतिशत पुगेको छ। यस पालिकामा रहेको करिब ४३.८ प्रतिशत निरक्षर जनसङ्ख्यालाई कसरी साक्षर बनाउने भन्ने समस्याको विषय बनेको छ। यसका लागि दीर्घकालीन योजना आवश्यक छ। राष्ट्रिय शिक्षा नीति, २०७६ ले नेपाललाई पूर्ण साक्षर मुलुक तुल्याई अनौपचारिक वैकल्पिक परम्परागत र खुला शिक्षाका माध्यमबाट जीवन पर्यन्त सिकाइ संस्कृतिको विकास गर्नु, सबै प्रकारका अपाङ्गता भएका व्यक्तिका लागि गुणस्तरीय शिक्षाको पहुँच सुनिश्चित गरी जीवन पर्यन्त शिक्षाका माध्यमबाट मर्यादित जीवनयापन गर्न सक्षम र प्रतिस्पर्धी नागरिक तयार पार्ने उल्लेख गरेको छ। यो कार्यक्रम तीनै तहका सरकारको साझा अधिकार सूचीमा रहेकोले प्रदेश तहमा शिक्षा विकास निर्देशनालयले अनौपचारिक तथा जीवनपर्यन्त शिक्षाको कार्यान्वयनमा समन्वय र सहजीकरण गर्दछ भने स्थानीय तहहरूमा शिक्षा युवा तथा खेलकुद शाखाहरूले अनौपचारिक तथा जीवनपर्यन्त शिक्षाको योजना निर्माण तथा कार्यान्वयनमा समन्वय र सहजीकरण गर्ने गर्दछ। स्थानीय सरकार सञ्चालन ऐन २०७४ ले अनौपचारिक शिक्षा तथा जीवन पर्यन्त सिकाइको जिम्मेवारी स्थानीय तहलाई प्रदान गरेको छ। देश सङ्घीय संरचनामा रूपान्तरण भए पश्चात् अनौपचारिक तथा जीवनपर्यन्त सिकाइको व्यवस्थापनको जिम्मेवारी स्थानीय तहमा हस्तान्तरण भएको तर यसको मर्म अनुसार कार्यसम्पादन हुन सकेको देखिँदैन आवधिक रूपमा साक्षरताको

सर्वेक्षण गर्ने व्यवस्था गर्न नसकिएकाले गाउँपालिकाको साक्षरता सम्बन्धी तथ्याङ्क अद्यावधिक हुन सकिरहेको छैन ।

उल्लेखित विवरणका आधारमा नार्पा भूमि गाउँपालिकाको अनौपचारिक शिक्षा तथा जीवनपर्यन्त सिकाइका सम्बन्धमा देहायबमोजिमका चुनौतीहरू देखिएका छन् ।

१. अनौपचारिक शिक्षा तथा आजीवन सिकाइको सहज र सर्वसुलभ पहुँच सुनिश्चित गर्न ।
२. परम्परागत शिक्षाको संरक्षण प्रवर्द्धन व्यवस्थापन नियमन र प्रमाणीकरणका लागि स्पष्ट नीति मापदण्ड निर्धारण गरी संस्थागत सुदृढीकरण गर्न ।
३. सिकारूको आवश्यकता अनुसारका सक्षमतामा आधारित कार्यक्रम विकास तथा कार्यान्वयन
४. आवश्यकतामा आधारित आजीवन सिकाइसँग सम्बन्धित मोडिलर सिकाइ सामग्री विकास र कार्यान्वयन ।
५. भौगोलिक विकटताका कारणले सबै नागरिकलाई साक्षर बनाउन ।

३.४.३ उद्देश्य

यस योजनाले अनौपचारिक शिक्षा तथा जीवनपर्यन्त सिकाइ कार्यक्रमका निम्नलिखित उद्देश्यहरू लिएको छ :

१. नेपालका सबै युवा तथा प्रौढहरूलाई साक्षरताको सिप प्रदान गर्नु ।
२. कार्यमूलक साक्षरता, खुला तथा जीवनपर्यन्त सिकाइका अवसरहरूको विस्तार तथा विविधीकरण गर्नु ।
३. सिकाइ स्थानीय परिवेश र संस्कृति सान्दर्भिक भएको सुनिश्चित गर्न अनौपचारिक शिक्षा, जीवनपर्यन्त तथा खुला सिकाइका लागि संस्थागत सुदृढीकरण गर्नु ।

३.४.४ रणनीति

योजनाका उद्देश्यहरू प्राप्त गर्न निम्नलिखित रणनीतिहरू अवलम्बन गरिनेछ :

१. मौलिक तथा परम्परागत ज्ञान तथा सीपको पहिचान संरक्षण प्रवर्द्धन आधुनिकीकरण एवं हस्तान्तरण सम्बन्धी कार्यक्रमहरू सञ्चालन गरिनेछ ।
२. सिकारूको आवश्यकताअनुसार तहगत पाठ्यक्रम सिकाइ मोड्युलहरू र भाषिक विविधता अनुरूपका सिकाइ सामग्री विकास गरिनेछ ।
३. अनौपचारिक तथा आजीवन सिकाइका लागि सङ्घ प्रदेश र स्थानीय सरकार बिच स्रोत साझेदारी विकास प्रारूप तयार गरिनेछ ।
४. सरकारी निकाय तथा अन्य सरोकारवालाहरू बिच समन्वय सहकार्य र साझेदारीमा वैकल्पिक शिक्षा सञ्चालनका निमित्त विद्यमान सामुदायिक संरचना (शिक्षा स्वास्थ्य कृषि वन तथा वातावरण समुदायमा आधारित संस्था) तथा जनशक्तिको उपयोग सम्बन्धी नीति तयार गरी कार्यान्वयन गरिनेछ ।

३.४.५ प्रमुख उपलब्धि तथा नतिजा

उपलब्धि

- सबै नागरिकका लागि साक्षरता निरन्तर शिक्षा र जीवनपर्यन्त सिकाइको अवसर प्राप्त हुने ।

नतिजा र परिमाणात्मक लक्ष्य

- आजीवन सिकाइका लागि परिभाषित ढाँचा र स्तरीकरणका आधारमा सिकाइ अवसरहरूको सिर्जना हुने
- सिकारुको आवश्यकताअनुसार आजीवन सिकाइका नमुना मोड्युलर सिकाइ सामग्रीहरू विकास र कार्यान्वयन हुने
- अनौपचारिक शिक्षा तथा आजीवन सिकाइ सम्बन्धी खण्डीकृत डाटाबेस तयार हुने ।
- हरेक वडामा सामुदिक पुस्तकालय स्थापना भएका हुनेछन् ।

यस योजनाको कार्यान्वयनबाट अनौपचारिक शिक्षा तथा जीवनपर्यन्त सिकाइमा निम्नलिखित मुख्य नतिजा हासिल हुने छन्

क्रस	सूचकहरू	आधार वर्ष २०८१/२०८२	२०८१/८२	२०८२/८३	२०८३/८४	२०८४/८५	२०८५/८६
१	अनौपचारिक शिक्षा तथा जीवनपर्यन्त सिकाइसम्बन्धी खण्डीकृत डाटाबेस तयार	नभएको	०	१	०	०	०
२	साक्षरता तथा निरन्तर कक्षा सञ्चालन भए	नभएको	०	१	१	१	१
३	छोटो अवधिको तालिम, समूह गठन तथा आयआर्जन सहयोग	नभएको	०	१	१	१	१
४	समुदाय स्तरमा पुस्तकालय स्थापना	नभएको	०	२	२	२	२

३.४.६ प्रमुख क्रियाकलाप र परिमाणात्मक लक्ष्य

यस योजनाको प्रमुख उपलब्धि तथा नतिजा प्राप्ति गर्नको लागि निम्नलिखित प्रमुख क्रियाकलाप र वार्षिक लक्ष्य अनुसार योजना कार्यान्वयन हुनेछ ।

क्रस	प्रमुख क्रियाकलाप	एकाइ	भौतिक लक्ष्य (पाँच वर्ष)					भौतिक लक्ष्य (१० वर्ष)
			२०८१	२०८२	२०८३	२०८४	२०८५	
१	अनौपचारिक शिक्षा तथा जीवनपर्यन्त सिकाइसम्बन्धी खण्डीकृत डाटाबेस तयार	पटक	०	१	०	०	०	०
२	साक्षरता तथा निरन्तर कक्षा सञ्चालन भए	पटक	०	१	१	१	१	०
३	छोटो अवधिको तालिम, समूह गठन तथा आयआर्जन सहयोग	पटक	०	१	१	१	१	०
४	समुदाय स्तरमा पुस्तकालय स्थापना	संख्या	०	२	२	२	२	०

३.४.७ लगानी र स्रोत व्यवस्थापन

अनौपचारिक शिक्षा तथा जीवनपर्यन्त सिकाइ लागि योजना अवधिभरमा प्रस्ताव गरिएका कार्यक्रमहरूको कार्यान्वयनका लागि योजनमा विशेष गरी सङ्घीय, प्रदेश तथा स्थानीय सरकारहरूलाई जिम्मेवार र जवाफदेही बनाइएको छ । सो बमोजिमको दायित्व निर्वाह गर्ने गरी देहाय बमोजिम लगानी तथा स्रोतको अनुमान एवं प्रक्षेपण गरिएको छ ।

क्र सं	कार्यक्रमहरू	एकाइ	आर्थिक वर्ष						स्रोतका लागि जिम्मेवार निकाय			
			२०८१/८२	२०८२/८३	२०८३/८४	२०८४/८५	२०८५/८६	५ वर्षको जम्मा	सङ्घ	प्रदेश	स्थानीय तह	अन्य
१	अनौपचारिक शिक्षा तथा जीवनपर्यन्त सिकाइसम्बन्धी खण्डीकृत डाटाबेस तयार	नभएको	०	५०	०	०	०	५०	०	०	५०	०
२	साक्षरता तथा निरन्तर कक्षा सञ्चालन भए	नभएको	०	३००	३००	३००	३००	१२००	१२००	०	०	०
३	छोटो अवधिको तालिम, समूह गठन तथा आयआर्जन सहयोग	नभएको	०	३००	३००	३००	३००	१२००	०	०	१२००	०
४	समुदाय स्तरमा पुस्तकालय स्थापना	नभएको	०	४००	४००	४००	४००	१६००	०	०	१६००	०

४.१ पाठ्यक्रम, पाठ्यपुस्तक, सिकाइ सामग्री तथा मूल्याङ्कन

४.१.१ परिचय

पाठ्यक्रम विनाको औपचारिक शिक्षा के पढाउने? किन पढाउने? कसरी पढाउने? कहिले पढाउने ? र के प्राप्त गर्ने भन्न जस्ता अनुत्तरित प्रश्नले अन्यौलता नै रहने हुन्छ । त्यस कारण पाठ्यक्रम विना व्यवस्थित पठनपाठनको कल्पना गर्न सकिँदैन । पाठ्यक्रमले अपेक्षित सिकाइ उपलब्धि, विषयवस्तु, शिक्षण प्रक्रिया, क्रम र क्षेत्र, मूल्याङ्कन प्रक्रियासमेत स्पष्ट पारिदिएको हुन्छ । अपेक्षित सिकाइ उपलब्धि प्राप्तिका लागि सिकाइ विधि तथा प्रक्रियाको प्रयोग र विद्यार्थीमा अपेक्षित सिकाइ उपलब्धिहरू प्राप्तिको सुनिश्चितता मार्गदर्शन गर्नु र सिकारुले हासिल गर्नुपर्ने सक्षमता तथा सिकाइ उपलब्धि । ती सक्षमता तथा सिकाइ उपलब्धि प्राप्तिका लागि आवश्यक विषयवस्तुलगायत सिकाइ सहजिकरण प्रक्रिया र विद्यार्थी मूल्याङ्कनका लागि आवश्यक निर्देशनसहितको सिकाइ योजनाका रूपमा बालबालिकाको सिकाइ लाई मार्गदर्शन गर्नु समग्रतामा पाठ्यक्रमको उद्देश्य भित्र पर्दछ । विभिन्न अध्ययन अनुसन्धानहरूसँग सम्बद्ध सुझाव, ज्ञान, विज्ञान तथा प्रविधिमा भएको विकास तथा परिवर्तन र समाजको आवश्यकता तथा अपेक्षाको विश्लेषणसमेतका आधारमा पाठ्यक्रमको विकास गर्ने र राष्ट्रिय पाठ्यक्रम प्रारूपले निर्दिष्ट गरेका मान्यता तथा सिद्धान्तहरूलाई आत्मसात् गरेर १०/१० वर्षमा पाठ्यक्रमको समीक्षा र परिमार्जन गरेर पाठ्यक्रम विकास र परिमार्जन गर्ने गरिन्छ । विषय विज्ञले विद्यार्थी, शिक्षक, बाल मनोविज्ञान र समाजको अपेक्षा तथा समयसापेक्ष आवश्यकताका आधारमा पाठ्यक्रम तर्जुमा गरी विषय समितिमा पेस गरेको खाकामा विषय समितिले अध्ययन गरेर सिफारिस गरेको पाठ्यक्रमलाई पाठ्यक्रम विकास समितिले पारित गरेपछि पाठ्यक्रमले अन्तिम रूप लिने नीतिगत व्यवस्था छ ।

पाठ्यक्रम कार्यान्वयनको चरणमा नार्पा भूमि गाउँपालिकाले नेपाल सरकार पाठ्यक्रम विकास केन्द्रबाट स्वीकृत प्राप्त पाठ्यपुस्तक तथा सन्दर्भ सामग्रीहरूको प्रयोगमा एकरूपता ल्याउन सहजिकरण गरेको छ । नार्पा भूमि गाउँपालिका सबै सामुदायिक विद्यालयमा अध्ययनरत विद्यार्थीले भर्ना भएका दिन सङ्घीय सरकारमार्फत प्राप्त भएका निःशुल्क पाठ्यपुस्तक पाएका छन् भने सोही अनुरूप विद्यालयहरूमा पठनपाठन भइरहेका छन् ।

४.१.२ वर्तमान अवस्था

यस गाउँपालिकामा राष्ट्रिय पाठ्यक्रम अनुसार विद्यालयमा अध्ययन गर्न नसक्नु, स्थानीय पाठ्यक्रम निर्माण हुन नसक्नु र सो अनुसार बालबालिकाहरूको नियमित मुल्याङ्कन गर्न नसक्नु यस गाउँपालिकामा मुख्य समस्या तथा चुनौतिहरू रहेका छन् । तसर्थ पाठ्यक्रमको पूर्णरूपमा कार्यान्वयन, स्थानीय पाठ्यक्रम विकास र वितरण गरी स्थानीय पाठ्यक्रम अनुसार पाठ्यपुस्तक र आवश्यक सन्दर्भ सामग्रीहरूको व्यवस्थापन गर्नु पर्ने देखिन्छ । यिनै परिदृश्यलाई मध्यनजर गरी यस खण्डमा विद्यालय शिक्षामा पाठ्यक्रम तथा पाठ्यपुस्तकको कार्यान्वयन, स्थानीय पाठ्यक्रम तथा पाठ्यसामग्री विकास र कार्यान्वयन, विद्यार्थी

मूल्याङ्कनसम्बन्धी वर्तमान अवस्थाको समीक्षामा रहेर चुनौतीहरू पहिचान गरिएको छ । पहिचान गरिएका चुनौतीहरूलाई सामना गर्ने गरी पाठ्यक्रम तथा मूल्याङ्कन उपक्षेत्र तर्फका उद्देश्य, रणनीति, मुख्य मुख्य कार्यक्रम तथा लक्ष्यहरू तय गरिएको छ ।

माथि उल्लेखित विश्लेषणका आधारमा यस नार्पा भूमि गाउँपालिकामा पाठ्यक्रम, पाठ्यपुस्तक, सिकाइ सामग्री र मूल्याङ्कन कार्यक्रमका सन्दर्भमा निम्न लिखित समस्या र चुनौतीहरू रहेका छन् ।

१. पाठ्यक्रमको प्रभावकारी कार्यान्वयनमा लागि शिक्षक तयारी, विकास र विषयगत शिक्षकको व्यवस्था र विद्यालयमा आधारित पेसागत सहयोग पद्धतिको स्थापना र सञ्चालन गर्न ।
२. स्थानीय पाठ्यक्रम र पाठ्यसामग्री विकासका लागि क्षमता विकास गर्न ।
३. सबै शिक्षकलाई नयाँ पाठ्यक्रम र पाठ्यसामग्रीको अभिमुखीकरण तथा तालिम प्रदान गर्न ।
४. स्थानीय पाठ्यक्रम, र पाठ्यपुस्तकको निर्माण तथा कार्यान्वयन गर्न ।
५. शिक्षक निर्देशिका लगायत विद्यार्थीका लागि मुद्रित तथा डिजिटल सन्दर्भ सामग्रीको विकास तथा उपलब्धता गर्न ।
६. योग्यता प्रमाणीकरणका लागि तहगत स्तर निर्धारण र समकक्षता प्रदानमा सहजता ल्याउन ।
७. सिकाइ सहजीकरण र मूल्याङ्कनमा सूचना प्रविधिको प्रयोग सहितको वैकल्पिक विधिको प्रयोग
८. पाठ्यक्रम विकास, परिमार्जन, कार्यान्वयन तथा मूल्याङ्कनमा स्थानीय तहको जबाफदेहिताको अभिवृद्धि गर्न ।

४.१.३ उद्देश्य

यस योजनाले पाठ्यक्रम, पाठ्यपुस्तक, सिकाइ सामग्री तथा मूल्याङ्कन कार्यक्रमका निम्नलिखित उद्देश्यहरू लिएको छ :

१. पाठ्यक्रम तथा मूल्याङ्कनको प्रभावकारी कार्यान्वयन गर्नु ।
२. स्थानीय परिवेशमा आधारित व्यावहारिक तथा जीवनोपयोगी पाठ्यक्रम तथा पाठ्यसामग्री विकास गरी कार्यान्वयन गर्नु ।
३. परीक्षा एवं मूल्याङ्कन पद्धतिको सुदृढीकरण गर्नु ।
४. सिकाइका लागि मूल्याङ्कनमार्फत परीक्षा एवं मूल्याङ्कन पद्धतिको सुदृढीकरण गर्नु ।

४.१.४ रणनीति

योजनाका उद्देश्यहरू प्राप्त गर्न निम्नलिखित रणनीतिहरू अवलम्बन गरिनेछ :

१. राष्ट्रिय पाठ्यक्रम प्रारूप, २०७६ अनुरूप पाठ्यक्रम कार्यान्वयन गर्ने ।
२. पाठ्यक्रम विकास केन्द्रद्वारा विकास गरिएका पाठ्यक्रम तथा पाठ्यसामग्रीको सम्बन्धित शिक्षक तथा सरोकारवालालाई प्रबोधीकरण गर्ने ।
३. पाठ्यक्रम कार्यान्वयनका लागि शिक्षकहरूको पेसागत क्षमता अभिवृद्धि गर्ने ।

४. शिक्षकका लागि शिक्षक निर्देशिका तथा स्रोत सामग्री तथा विद्यार्थीका लागि सिकाइ सामग्री, स्वअध्ययन तथा सन्दर्भ सामग्री उपलब्ध हुने व्यवस्थाको सुनिश्चितता गर्ने ।
५. विद्यालयमा आधारित विद्यार्थी सहयोग पद्धति विकास गर्ने ।
६. स्थानीय पाठ्यक्रम निर्माण गर्दा समावेशिता, लैङ्गिक पक्ष, हरित विद्यालय निर्माण, जलवायु परिवर्तन, वातावरण संरक्षण जस्ता विषयवस्तुलाई प्राथमिकताका साथ समावेश गर्ने ।
७. विद्यार्थीको सिकाइ उपलब्धिलाई शिक्षकको व्रीत्ति विकाससँग आबद्ध गरी पाठ्यक्रमको प्रभावकारी कार्यान्वयन गर्ने वातावरण सृजना गर्ने ।
८. निरन्तर विद्यार्थी मूल्याङ्कनलाई शिक्षण सिकाइको अभिन्न अङ्गको रूपमा प्रयोग गर्ने ।
९. विपत्, महामारी तथा सङ्कटको अवस्थामा वैकल्पिक विधिबाट शिक्षण सिकाइ क्रियाकलाप सञ्चालन गर्ने ।

४.१.५ प्रमुख उपलब्धि तथा नतिजा

उपलब्धि

विद्यालय तहको पाठ्यक्रम समय सान्दर्भिक तथा मूल्याङ्कन प्रणाली प्रभावकारी भई दैनिक जीवनका लागि आवश्यक आधारभूत सक्षमता सहित सृजनशील सकारात्मक सोचयुक्त निरन्तर सिकाइ प्रति प्रतिबद्ध र रोजगार उन्मुख नागरिक तयार गर्न सहयोग हुने

नतिजा र परिमाणात्मक लक्ष्य

- पाठ्यक्रम आधारित शिक्षण सिकाइद्वारा सिकारुमा ज्ञान, सीप, र व्यवहार सकारात्मक परिवर्तन भएको हुनेछ ।
- निरन्तर, आवधिक तथा स्थिरीकृत मूल्याङ्कन पद्धतिको कार्यान्वयन भई विद्यार्थीको सिकाइ उपलब्धिमा सुधार भएको हुनेछ ।
- स्थानीय पाठ्यक्रम र पाठ्यसामग्रीको विकास भई कार्यान्वयन भएको हुनेछ ।
- सबै विद्यार्थीको निरन्तर विद्यार्थी मूल्याङ्कन गरी विद्यार्थीको सिकाइमा सहयोग पुराएको हुने ।

यस योजनाको कार्यान्वयनबाट पाठ्यक्रम, पाठ्यपुस्तक, सिकाइ सामग्री तथा मूल्याङ्कनमा निम्नलिखित मुख्य नतिजा हासिल हुनेछन्

क्रस	सूचकहरू	आधार वर्ष २०८१/२०८२	२०८१/८२	२०८२/८३	२०८३/८४	२०८४/८५	२०८५/८६
१	स्थानीय पाठ्यक्रम र पाठ्य सामग्रीको विकास तथा कार्यान्वयन	०	०	१	१	१	१
२	पाठ्यक्रमको प्रभावकारी कार्यान्वयनको लागि शिक्षक तालिम	०	१	१	१	१	१

३	एकीकृत पाठ्यक्रम लागु गरेका विद्यालय सङ्ख्या	२	२	२	२	२	२
---	--	---	---	---	---	---	---

४.१.६ प्रमुख क्रियाकलाप र परिमाणात्मक लक्ष्य

यस योजनाको प्रमुख उपलब्धि तथा नतिजा प्राप्ति गर्नको लागि निम्नलिखित प्रमुख क्रियाकलाप र वार्षिक लक्ष्य अनुसार योजना कार्यान्वयन हुनेछ ।

क्रस	प्रमुख क्रियाकलाप	एकाइ	भौतिक लक्ष्य (पाँच वर्ष)					भौतिक लक्ष्य (१० वर्ष)
			२०८१	२०८२	२०८३	२०८४	२०८५	
१	पाठ्यक्रमको प्रभावकारी रूपमा कार्यान्वयनका लागि शिक्षक तालिम सञ्चालन	पटक	०	१	१	१	१	१०
२	स्थानीय पाठ्यक्रम विकास तथा कार्यान्वयन	पटक	०	१	१	१	१	१०
३	अतिरिक्त क्रियाकलाप र सहकार्यकलाप कार्यक्रम सञ्चालन	पटक	०	१	१	१	१	१०
४	राष्ट्रिय पाठ्यक्रम प्रारूप २०७६ को कार्यान्वयन र अनुगमन	पटक	०	१	१	१	१	१०

४.१.७ लगानी र स्रोत व्यवस्थापन

पाठ्यक्रम, पाठ्यपुस्तक, सिकाइ सामग्री तथा मूल्याङ्कनका लागि योजना अवधिभरमा प्रस्ताव गरिएका कार्यक्रमहरूको कार्यान्वयनका लागि योजना विशेष गरी सङ्घीय, प्रदेश तथा स्थानीय सरकारहरूलाई जिम्मेवार र जबाफदेही बनाइएको छ । सो बमोजिमको दायित्व निर्वाह गर्ने गरी देहाय बमोजिम लगानी तथा स्रोतको अनुमान एवं प्रक्षेपण गरिएको छ ।

क्र सं	कार्यक्रमहरू	एकाइ	आर्थिक वर्ष						स्रोतका लागि जिम्मेवार निकाय			
			२०८१/८२	२०८२/८३	२०८३/८४	२०८४/८५	२०८५/८६	५ वर्षको जम्मा	सङ्घ	प्रदेश	स्थानीय तह	अन्य
१	पाठ्यक्रमको प्रभावकारी रूपमा कार्यान्वयनका लागि शिक्षक तालिम सञ्चालन	पटक	०	८०	८०	८०	८०	३२०	३२०	०	०	०
२	स्थानीय पाठ्यक्रम विकास तथा कार्यान्वयन	पटक	०	२००	२००	२००	२००	८००	०	०	८००	०
३	अतिरिक्त क्रियाकलाप र सहकार्यकलाप कार्यक्रम सञ्चालन	पटक	०	१२०	१२०	१२०	१२०	४८०	०	०	४८०	०
४	राष्ट्रिय पाठ्यक्रम प्रारूप २०७६ को कार्यान्वयन र अनुगमन	पटक	०	१५	१५	१५	१५	६०	६०	०	०	०

४.२ शिक्षक व्यवस्थापन र विकास

४.२.१ परिचय

गुणस्तरीय शिक्षाका लागि शिक्षक योग्य, प्रतिबद्ध, पेसाप्रति उत्प्रेरित, व्यावसायिक रूपमा दक्ष, र विद्यार्थीको सिकाइ प्रति जबाफदेही हुनु आवश्यक छ । शिक्षकमा भएको विषयवस्तुको पर्याप्त ज्ञान, शिक्षण सिकाइ क्रियाकलाप सञ्चालनमा दक्षता र नमुना व्यक्तित्व प्रदर्शनले विद्यार्थीहरूको सिकाइमा सकारात्मक प्रभाव पार्दछ । सबै तहको शिक्षामा योग्य दक्ष समर्पित अभिप्रेरित शिक्षकहरूको व्यवस्थापनबाट नै शिक्षाको गुणस्तर सुनिश्चित गर्न सकिन्छ यसका लागि शिक्षक व्यवस्थापन र विकास प्रभावकारी हुन आवश्यक छ । नेपालमा विद्यालय तहको शिक्षामा पहुँच गुणस्तर समता सान्दर्भिकता सुशासन प्रवर्द्धनका लागि विगतमा सञ्चालित विभिन्न योजना तथा परियोजना तथा कार्यक्रमहरूले शिक्षक व्यवस्थापन र शिक्षकको पेशागत क्षमता अभिवृद्धिलाई उच्च प्राथमिकतामा राखी कार्यक्रम सञ्चालन गरेको पाइन्छ । शैक्षिक प्रशासन विकास र सेवा प्रवाहको व्यवस्था, अवस्था र अनुभूतिको समग्र कार्य प्रक्रिया र पद्धतिको समष्टि नै व्यवस्थापन हो । सामान्यतया शिक्षक व्यवस्थापन भित्र पद स्वीकृत शिक्षक भर्ना सरुवा छनोट बढुवा वृत्ति विकास र शिक्षकको सेवा सर्त सम्बन्धी सम्पूर्ण व्यवस्थापकीय कार्य पर्दछन् । अझै स्पष्टरूपमा भन्नु पर्दा यससँग सम्बन्धित कानुनी व्यवस्था संरचनागत व्यवस्था स्रोतसाधन आर्थिक र पर्यावरणीय व्यवस्थाको समग्रता नै शिक्षक व्यवस्थापन हो । यो आफैमा बहुआयामिक विषय हो । यो शैक्षिक प्रक्रियाको एक निरन्तर प्रक्रिया पनि हो । शिक्षकको यथोचित क्षमता विकास नभएसम्म गुणस्तरीय शिक्षाको कल्पना गर्न सकिँदैन र शैक्षिक गुणस्तर कायम नभएसम्म सामाजिक एवं आर्थिक विकास हुन सक्दैन । शिक्षा क्षेत्रका जीवित मस्तिष्क भनेका शिक्षकहरू नै हुन् ।

यस योजनामा शिक्षाको गुणस्तर अभिवृद्धिका लागि शिक्षण पेसालाई रोजाइको पेसाको रूपमा विकास गर्ने शिक्षक तयारी कक्षाकोठाको शिक्षण सिकाइलाई गुणस्तरयुक्त बनाउने शिक्षक सहयोग प्रणालीलाई सुदृढ बनाउने शिक्षक पेशागत विकासलाई प्रभावकारी बनाउने विद्यार्थीको सिकाइ प्रति शिक्षकलाई जिम्मेवार बनाउने र औचित्यपूर्ण शिक्षक आपूर्ति र वितरण गर्ने कार्यलाई प्राथमिकता दिइनेछ । यसमा शिक्षक व्यवस्थापन तथा विकासको वर्तमान अवस्थाको समीक्षा गरी चुनौतीहरू पहिचान गरिएको छ । वर्तमान अवस्थाको समीक्षा तथा पहिचान गरिएका चुनौतीहरूको सामना गरी शिक्षक व्यवस्थापन तथा विकासलाई व्यवस्थित र प्रभावकारी बनाउने सन्दर्भमा यस कार्यक्रमका उद्देश्य ती उद्देश्य पुरा गर्नका लागि अपनाइने रणनीतिहरू कार्यक्रम कार्यान्वयनबाट हासिल हुने अपेक्षित नतिजा तथा मुख्य मुख्य क्रियाकलाप तथा लक्ष्यहरू समावेश गरिएको छ ।

४.२.२ वर्तमान अवस्था

शिक्षक सेवा आयोग नियमावली, २०५७ अनुसार शिक्षक हुनको लागि अध्यापन अनुमति पत्र अनिवार्य हुनु पर्ने, स्थायी शिक्षकहरूका लागि शिक्षक सेवा आयोगले लिने परीक्षा उत्तीर्ण हुनु पर्ने, बढुवाको निश्चित मापदण्ड पूरा गर्नु पर्ने व्यवस्था छ । पेशा को सुरक्षाको कारणले शिक्षण पेसालाई समाजमा प्रतिष्ठित पेशाका रूपमा लिन थालिएको छ । नियमित रूपमा स्थायी नियुक्ति गर्ने कार्यको थालनीले शिक्षण पेसामा थप आकर्षण बढेको छ । वर्तमान अवस्थामा देशमा स्थायी, अस्थायी, राहत, अनुदान, स्वयंसेवक तथा निजी शिक्षकहरू छन् । अस्थायी, राहत, स्वयंसेवक तथा निजी शिक्षकहरूको व्यवस्थापनको लागि उपयुक्त मापदण्ड तथा निर्देशिका बनाइ कार्यान्वयन गर्न आवश्यक देखिन्छ ।

नार्पा भूमि गाउँपालिकाका विद्यालयमा कुल शिक्षक दरबन्दी ४ रहेको छ । त्यस मध्ये प्राथमिक तहको दरबन्दी ४, जना रहेका छन् भने ५ जना बाल विकास शिक्षकहरू रहेका छन् । यस गाउँपालिकामा शिक्षक व्यवस्थापन र विकासमा निम्नानुसारका चुनौती र समस्याहरू रहेका छन्

१. विद्यालयको सङ्ख्याका आधारमा आधारभूत तहमा न्यून दरबन्दी,
२. शिक्षकको पेशागत दक्षता विकास गर्न ।
३. शिक्षकको पेशागत सहयोग प्रणाली सुदृढ एवम् स्थापित गर्न ।
४. शिक्षकको पेशागत विकासको अवसरको प्रबन्ध गर्न ।
५. विद्यार्थी सिकाइ उपलब्धिलाई शिक्षकको कार्यसम्पादन मूल्याङ्कनसँग आबद्ध गर्ने कार्यलाई प्रभावकारी रूपमा कार्यान्वयन गर्न ।
६. विपत् र सङ्कटपूर्ण अवस्थामा शिक्षण सिकाइ सञ्चालन गर्न सक्षम बनाउन ।
७. पाठ्यक्रमले निर्धारण गरेका सिकाइ उपलब्धि सुनिश्चित गर्न ।

४.२.३ उद्देश्य

यस योजनाले शिक्षक व्यवस्थापन र विकास कार्यक्रमका निम्नलिखित उद्देश्यहरू लिएको छ :

१. शिक्षक तालिम, शिक्षक सक्षमता प्रारूपको प्रभावकारी कार्यान्वयन गर्नु ।
२. शिक्षकका लागि निरन्तर पेशागत विकासका अवसरको सुनिश्चितता गर्नु ।
३. शिक्षकको कार्यसम्पादनको मूल्याङ्कन प्रणालीलागायत प्रोत्साहन तथा वृत्ति विकासका अवसरहरूमा सुधार र विद्यार्थीको सिकाइप्रति जबाफदेही हुने पद्धतिको विकास गरी सक्षम, प्रतिबद्ध र अभिप्रेरित शिक्षकहरूको व्यवस्था गर्नु ।

४.२.४ रणनीति

योजनाका उद्देश्यहरू प्राप्त गर्न निम्नलिखित रणनीतिहरू अवलम्बन गरिने छ :

१. शिक्षक सक्षमता प्रारूप लाई आत्मसात् गरी शिक्षक तयारी र छनौट प्रक्रियालाई सहजीकरण गरिनेछ ।
२. शिक्षक विद्यार्थी अनुपातको आधारमा तहगत क्षेत्रगत र विषयगत आधारमा शिक्षक दरबन्दी मिलान गर्न आवश्यक कार्यविधि तयार गरी पुनः वितरण तथा शिक्षक व्यवस्थापन गरिनेछ ।
३. नव प्रवेश शिक्षकहरूका लागि अभिमुखीकरणमार्फत जिम्मेवार र उत्तरदायी बनाउन आवश्यक व्यवस्था मिलाइने छ ।
४. शिक्षकले कक्षा कोठामा बिताउने समय सुनिश्चित गर्न प्रधानाध्यापकलाई जिम्मेवारी बनाइनेछ ।
५. शिक्षकको उपस्थिति नियमितता र कार्यसम्पादनमा सुधार गरी नतिजाप्रति जबाफदेही हुने पद्धति विकासका लागि शिक्षक तथा प्रधानाध्यापकको वृत्ति विकासका लागि विद्यार्थीको सिकाइ सुधारसँग सम्बन्धित गरिनेछ ।
६. शिक्षकको निरन्तर पेशागत विकासका लागि सङ्घ तथा प्रदेशसँगको समन्वयमा शिक्षण सीप विकाससम्बन्धी सेवाकालीन तालिम सञ्चालन गर्ने ।

७. शिक्षकको उपस्थिति, नियमितता र कार्यसम्पादनमा सुधार गर्ने ।
८. शिक्षक तथा प्रधानाध्यापकको वृत्ति विकासलाई विद्यार्थीको सिकाइ सुधारसँग सम्बन्धित गरी नतिजाप्रति जबाफदेही हुने पद्धतिको विकास गर्ने ।

४.२.५ प्रमुख उपलब्धि तथा नतिजा

उपलब्धि

१. सबै विद्यालयमा पर्याप्त सङ्ख्यामा योग्य, तालिम प्राप्त, सक्षम, उत्साहित तथा पेशाप्रति प्रतिबद्ध तथा कार्यसम्पादनप्रति जिम्मेवार शिक्षकको व्यवस्था भएको हुने ।
२. दरवन्दी मिलान सम्पन्न भई विषयगत र कक्षागत रूपमा शिक्षकको व्यवस्थापन भएको हुने छ ।
३. शिक्षकहरूलाई निरन्तर पेशागत विकासका अवसर प्राप्त भएको हुने छ ।

नतिजा र परिमाणात्मक लक्ष्य

यस योजनाको कार्यान्वयनबाट शिक्षक व्यवस्थापन र विकास निम्नलिखित मुख्य नतिजा हासिल हुने छन्

क्रसं	सूचक	आधार वर्ष (२०८१/८२)	२०८१/८२	२०८२/८३	२०८३/८४	२०८४/८५	२०८५/८६
१	प्रारम्भिक बालविकास र शिक्षामा कार्यरत तोकिएको योग्यता प्राप्त शिक्षक तथा सहजकर्ताको सङ्ख्या	५	५	५	५	५	५
२	आधारभूत तहमा कार्यरत शिक्षक तालिम प्राप्त शिक्षक (%)	१००.००	१००.००	१००.००	१००.००	१००.००	१००.००
४	सूचना तथा प्रविधिसम्बन्धी न्यूनतम सक्षमता भएका शिक्षक (%)		६०.००	७०.००	८०.००	९०.००	१००.००
५	शिक्षक पेशागत सहयोग प्रणाली लागु भएका विद्यालय		२	२	२	२	२

४.२.६ प्रमुख क्रियाकलाप र परिमाणात्मक लक्ष्य

यस योजनाको प्रमुख उपलब्धि तथा नतिजा प्राप्ति गर्नको लागि निम्नलिखित प्रमुख क्रियाकलाप र वार्षिक लक्ष्य अनुसार योजना कार्यान्वयन हुनेछ ।

क्र सं	प्रमुख क्रियाकलाप	इकाइ	भौतिक लक्ष्य (५ वर्ष)						१० वर्षको लक्ष्य
			२०८१/८२	२०८२/८३	२०८३/८४	२०८४/८५	२०८५/८६	२०८१/८२	
१	कार्यसम्पादनमा आधारित प्रोत्साहन तथा सुविधा दिने	पटक	१	१	१	१	१	१	१०
२	शिक्षकले कक्षाकोठामा विताउने समयको अभिलेखीकरण	विद्यालय	२	२	२	२	२	२	२
३	विद्यालय सुपरीवेक्षण र पृष्ठपोषण प्रदान	पटक	१	१	१	१	१	१	निरन्तर
४	आधारभूत तहका शिक्षकहरुका लागि छोटो अवधिको पुनर्ताजगी तालिम	सङ्ख्या	४	४	४	४	४	४	४०
५	एकीकृत पाठ्यक्रम र मूल्याङ्कन प्रणाली सम्बन्धमा शिक्षकलाई तालिम	शिक्षक	०	४	०	४	०	४	४०

४.२.७ लगानी र स्रोत व्यवस्थापन

शिक्षक व्यवस्थापन र विकासका लागि योजना अवधिभरमा प्रस्ताव गरिएका कार्यक्रमहरूको कार्यान्वयनका लागि योजना विशेष गरी सङ्घीय, प्रदेश तथा स्थानीय सरकारहरूलाई जिम्मेवार र जबाफदेही बनाइएको छ । सो बमोजिमको दायित्व निर्वाह गर्ने गरी देहाय बमोजिम लगानी तथा स्रोतको अनुमान एवं प्रक्षेपण गरिएको छ ।

क्र सं	कार्यक्रमहरू	एकाइ	आर्थिक वर्ष						स्रोतका लागि जिम्मेवार निकाय			
			२०८१/८२	२०८२/८३	२०८३/८४	२०८४/८५	२०८५/८६	५ वर्षको जम्मा	सङ्घ	प्रदेश	स्थानीय तह	अन्य
१	कार्यसम्पादनमा आधारित प्रोत्साहन तथा सुविधा दिने	पटक	४०	४०	४०	४०	४०	२००	०	०	२००	०
२	शिक्षकले कक्षाकोठामा विताउने समयको अभिलेखीकरण	विद्यालय	४०	४०	४०	४०	४०	२००	०	०	२००	०
३	विद्यालय सुपरीवेक्षण र पृष्ठपोषण प्रदान	पटक	५०	५०	५०	५०	५०	२५०	२५०	०	०	०
४	आधारभूत तहका शिक्षकहरूका लागि छोटो अवधिको पुनर्ताजगी तालिम	सङ्ख्या	६००	६००	६००	६००	६००	३०००	३०००	०	०	०
५	एकीकृत पाठ्यक्रम र मूल्याङ्कन प्रणाली सम्बन्धमा शिक्षकलाई तालिम	शिक्षक	०	६००	०	६००	०	१२००	१२००	०	०	०

४.३ शिक्षामा समता र समावेशीकरण

४.३.१ परिचय

नेपाल एक सामाजिक एवं सांस्कृतिक रूपमा विविधता भएको देश हो । नेपालको संविधानको प्रस्तावनामा नै समता र समावेशीताका बारेमा भनिएको छ कि "बहुजातीय, बहुभाषिक, बहुधार्मिक, बहुसांस्कृतिक तथा भौगोलिक विविधतायुक्त विशेषतालाई आत्मसात् गरी विविधता बिचको एकता सामाजिक सांस्कृतिक ऐक्यबद्धता, सहिष्णुता र सद्भावलाई संरक्षण र प्रवर्द्धन गर्दै वर्गीय, जातीय, क्षेत्रीय, भाषिक, धार्मिक, लैङ्गिक, विभेद र सबै प्रकारका जातीय छुवाछुतको अन्त गरी आर्थिक समानता समृद्धि र सामाजिक न्याय सुनिश्चित गर्न समानुपातिक समावेशी र सहभागितामूलक सिद्धान्तका आधारमा समतामूलक समाजको निर्माण गर्ने " कुराको सङ्कल्प गरिएको छ । यसरी राज्यका हरेक वर्गलाई राज्य सञ्चालन तथा विकासको मूल प्रवाहमा अघि बढाउने कुरा संविधानमा उल्लेख गरिएको छ । यसैगरी विभिन्न बञ्चितकरणमा परेका समुदायलाई शिक्षाको मूल प्रवाहमा ल्याउने दायित्व पनि राज्यकै हो । भौगोलिक क्षेत्रगत आर्थिक स्तरगत तथा लैङ्गिक भिन्नताको प्रभाव पनि शैक्षिक पहुँच सहभागिता र नतिजामा परिरहेको देखिन्छ । त्यसै गरी विभिन्न किसिमका अपाङ्गता भएका बालबालिकाहरू तथा कठिन परिस्थितिमा रहेका बालबालिकाहरूमा शिक्षाको पहुँच पुर्‍याई सहभागी बनाउन थप प्रयास गरिनु आवश्यक छ ।

नेपालको विविधतालाई सम्मान र प्रोत्साहन गर्नुका साथै सबैको समतामूलक पहुँच सहभागिता र अपनत्वले मात्र शैक्षिक समावेशीकरण र गुणस्तरलाई प्रतिबिम्बित गर्न सक्छ । यस कारण शिक्षामा विविधता (Diversity), समता (Equity) र समावेशिता (Inclusion) को प्रवर्द्धन गर्नु आवश्यक छ । यो सामाजिक न्याय स्थापित गर्न शिक्षामा सबैको पहुँच तथा सहभागिताको अधिकार सुनिश्चित गर्ने कार्य भएकोले महत्त्वपूर्ण र अत्यावश्यक छ । विविधतायुक्त समाजका बालबालिकाहरूलाई शिक्षामा समतामूलक पहुँच स्थापित गर्नु र सबैको सहभागिता सुनिश्चित गर्नु निकै महत्त्वपूर्ण काम हो । यस प्रक्रियामा देखिएका बाधा अवरोधहरूको पहिचान गरी सोको निराकरणका साथ सहजीकरण गर्नु पनि शिक्षा सरोकारवालाहरू सबैको दायित्व हो ।

४.३.२ वर्तमान अवस्था

नेपालको इतिहासमा विगतदेखि विभिन्न कारणले पछाडि परेका र विभिन्न कारणले अशक्त वर्गलाई राज्यको मूल प्रवाहमा ल्याउनका लागि विभिन्न प्रयत्नहरू भएको देखिन्छ । २००४ सालमा छात्राहरूका लागि छुट्टै विद्यालयको रूपमा पद्मकन्या विद्याश्रमको स्थापना वि सं २०२१ मा लेबोरेटोरी स्कुलमा दृष्टिविहीन बालबालिकाका लागि एकीकृत विद्यालय सञ्चालन खगेन्द्र नवजीवन केन्द्र, २०२८ मा विशेष शिक्षा परिषद् गठन, २०५० साल देखि विभिन्न शैक्षिक योजनामा अपाङ्गता भएका वा फरक क्षमताका बालबालिकाहरूका लागि विशेष व्यवस्था गर्ने लगायत थुप्रै संस्थागत संरचना कानूनहरू बनेको कुरा हाम्रो शैक्षिक इतिहासबाट झल्कन्छ ।

शिक्षा सम्बन्धी विभिन्न अन्तर्राष्ट्रिय महासन्धी प्रतिबद्धता तथा प्रोटोकलहरू जसमा नेपालले हस्ताक्षर गरी पक्ष राष्ट्र बनेको छ यसको कार्यान्वयन गर्नु राज्यको दायित्व हुन्छ । नेपालले अपाङ्गता भएका व्यक्तिका लागि समतामूलक अवसर सुनिश्चित गर्ने सम्बन्धी संयुक्त राष्ट्र सङ्घीय प्रमाणिक नियमहरू, १९९३ एसिया तथा प्रशान्त क्षेत्रका अपाङ्गता भएका व्यक्तिहरूको दशक सन् १९९३ - २००२ सालामानका घोषणा, १९९४ तथा महिला विरुद्ध हुने सबै प्रकारका भेदभाव उन्मुलन गर्ने महासन्धी, १९७९ तथा संयुक्त राष्ट्र सङ्घीय अपाङ्गता भएका व्यक्तिहरूको अधिकार सम्बन्धी महासन्धी सन् २००६ आदिमा प्रतिबद्धता जनाएको

छ । यसको कार्यान्वयन गर्नु नेपाल सरकारको अन्तर्राष्ट्रिय दायित्व बनेको हुन्छ । विशेषतः संयुक्त राष्ट्र सङ्घीय अपाङ्गता भएका व्यक्तिहरूको अधिकार सम्बन्धी महासन्धी सन् २००६ को धारा २४ ले अपाङ्गता भएका बालबालिकाले अन्य बालबालिकासँगै समान आधारमा समावेशी शिक्षा पाउने अधिकारलाई सुनिश्चित गरेको छ । यस मान्यतालाई नेपाल सरकारले पनि स्वीकार गरी उक्त अन्तर्राष्ट्रिय महासन्धीमा हस्ताक्षर गरी नेपालको संसदले अनुमोदन समेत गरिसकेको छ ।

सबैका लागि शिक्षा सम्बन्धी डकार घोषणा पत्र, २००० तथा सो बमोजिम बनेको राष्ट्रिय कार्य योजना (National Plan of Action) विपन्न नागरिक तथा अपाङ्गता भएका बालबालिकाले निःशुल्क शिक्षा पाउने हक आधारभूत तहसम्म मातृभाषामा शिक्षा पाउन सक्ने व्यवस्था अनिवार्य तथा निःशुल्क शिक्षा सम्बन्धी ऐन, २०७५ अपाङ्गता भएका व्यक्तिको अधिकार सम्बन्धी ऐन, २०७४ आदिले नेपालको शिक्षामा समता र समावेशीकरणको नीतिलाई व्यवहारमा कार्यान्वयन गर्नका लागि कानुनी आधार तयार गरेको छ । पछिल्लो समयमा लोक सेवा आयोग तथा शिक्षक सेवा आयोगबाट हुने विज्ञापनमा पनि समावेशी नीति बमोजिम क्षेत्रगत कोटा वितरण गरी तत् तत् क्लस्टरका उम्मेदवारले मात्र प्रतिस्पर्धा गर्न पाउने गरी पदपूर्ति प्रक्रिया अघि बढाएको छ । त्यसै गरी अपाङ्गता भएका बालबालिका छात्रा दलित तथा जनजाति समुदायका बालबालिकाहरूलाई छात्रवृत्ति र प्राविधिक तथा व्यावसायिक शिक्षामा प्राथमिकता तथा आरक्षण कोटाको कारण यस्ता समुदायका बालबालिकाहरूको सहभागिता र पहुँच वृद्धि भएको छ । त्यसै गरी दिगो विकासका लक्ष्यहरू मध्ये लक्ष्य नं ४ ले समावेशिता र समतालाई विशेष जोड दिएअनुसार नेपालले राष्ट्रिय कार्य योजना तयार गरेको छ ।

समतामूलक पहुँच र समावेशितालाई व्यवहारिक रूपमा कार्यान्वयन गर्नका लागि हाल नेपाल सरकारले विभिन्न कार्यक्रमहरू पनि अघि सारेको छ । दिवा खाजा कार्यक्रम निःशुल्क पाठ्यपुस्तक वितरण अपाङ्गता भएका तथा सीमान्तकृत बालबालिकाहरूका लागि आवासीय तथा गैर आवासीय छात्रवृत्ति कार्यक्रम आधारभूत तहमा मातृभाषा वा बहुभाषाको प्रयोग गरी सिकाउने नीति विद्यालय तहमा महिला शिक्षकको नियुक्तिमा प्राथमिकता प्राथमिक तहमा ३ दरबन्दी भएमा कम्तीमा एक जना महिला शिक्षक हुनुपर्ने ५ दरबन्दी भएमा न्यूनतम दुई जना महिला शिक्षक हुनुपर्ने र ७ जना वा सो भन्दा बढी दरबन्दी भएमा न्यूनतम ३ जना महिला शिक्षक अनिवार्य रूपमा कायम गर्नुपर्ने नीति स्थानीय पाठ्यक्रम सम्बन्धी व्यवस्था लक्षित वर्गका बालबालिकाको गुनासो सम्बोधन गर्नका लागि लैङ्गिक सम्पर्क विन्दु राख्ने व्यवस्था, विद्यालय नर्स कार्यक्रम, प्रत्येक सार्वजनिक निकाय वा संस्थामा सूचना अधिकारी राख्नुपर्ने नीति तथा शिक्षक तालिममा समेत समावेशिता र समता सम्बन्धी विषयवस्तु राख्ने प्रावधान आदिबाट राज्यले यस सम्बन्धमा धेरै नीतिगत कानुनी संरचनागत र कार्यक्रमगत रूपमा पनि धेरै कार्यक्रमहरू सञ्चालन गरिरहेको देखिन्छ ।

विद्यालय क्षेत्र विकास योजनाले अर्थपूर्ण पहुँचमा कार्यमूलक सहभागितामा र अर्थपूर्ण सिकाइ उपलब्धिमा गरी तीन ओटा क्षेत्र पहिचान गरेको छ । सबै बालबालिकाहरू भयरहित र सौहार्दपूर्ण वातावरणमा विद्यालयमा भर्ना हुनु भनेको पहुँच सुनिश्चित गर्नु हो । सामाजिक र शैक्षिक प्रक्रियामा सुरक्षित भावनाका साथ स्वीकार्य हुनु सहभागिता हो । सिकाइ उपलब्धि भन्नाले बालबालिकाले आवश्यकता अनुसारको जीविकोपार्जन तथा जीवनोपयोगी सीप सिक्नु हो । यसका लागि नेपाल सरकारले लिङ्ग सामाजिक आर्थिक अवस्था भौगोलिक अवस्थिति स्वास्थ्य तथा पोषणको स्थिति अपाङ्गता जातजाति भाषा संकटासन्न अवस्थाका बालबालिकालाई लक्षित वर्ग वा समूह मानेको छ ।

नार्पा भूमि गाउँपालिकामा शिक्षामा समता र समावेशी शिक्षा कार्यान्वयनका निम्नानुसार समस्या तथा चुनौतीहरू देखिन्छ ।

१. सबै प्रकारका अपाङ्गता भएकाहरूका लागि शिक्षामा पहुँच सुनिश्चित गर्न ।
२. अपाङ्गता भएका कठिन भौगोलिक अवस्थामा रहेका र सामाजिक रूपले पछि परेका बालबालिकालाई विद्यालय शिक्षामा टिकाइ राख्न ।
३. लक्षित समूहको शिक्षामा सहभागिता तथा उपलब्धि सुनिश्चित गर्न ।
४. विद्यालयहरूमा लैङ्गिक र अपाङ्गतामैत्री भौतिक तथा शैक्षिक वातावरण निर्माण गर्न ।
५. पाठ्यक्रम पाठ्यसामग्री शिक्षण सिकाइ प्रक्रिया लगायत समस्त शैक्षिक प्रणालीमा विविधता समता तथा समावेशीता अभिवृद्धि गर्न ।
६. विद्यालयमा कुनै पनि प्रकारको विभेद दुर्व्यवहार हेपाइ नहुने सुनिश्चितता सहित बालमैत्री अपाङ्गमैत्री तथा बालिकामैत्री बनाउन ।

४.३.३ उद्देश्य

१. यस योजनाले शिक्षामा समता र समावेशीकरण कार्यक्रमका निम्नलिखित उद्देश्यहरू लिएको छ :
२. लक्षित समूहका बालबालिकाको शिक्षामा समावेशी रूपमा समतामुलक पहुँच सुनिश्चित गर्नु ।
३. लक्षित समूहका बालबालिकाको सिकाइ सहभागिता वृद्धि तथा सिकाइ उपलब्धि सुधार गर्नु ।
४. विद्यालयमा कुनै पनि प्रकारको विभेद तथा दुर्व्यवहार नहुने सुनिश्चितता गरी बालबालिकाको नियमित उपस्थिति, सहभागिता र सिकाइ सहज हुने वातावरण सिर्जना गर्नु ।

४.३.४ रणनीति

योजनाका उद्देश्यहरू प्राप्त गर्न निम्नलिखित रणनीतिहरू अवलम्बन गरिने छ :

१. स्थानीय तह र विद्यालयमार्फत सेवा क्षेत्रका लक्षित बालबालिकाको तथ्याङ्क यकिन गरी सो अनुसारको शिक्षामा पहुँच र सहभागिताको प्रबन्ध गरिनेछ ।
२. अपाङ्गताको प्रारम्भिक लेखाजोखा (**Disability Screening**) गर्दै अपाङ्गताका किसिम तथा स्वरूप पहिचान गरी विशेष कार्यक्रमको माध्यमबाट उपयुक्त समावेशी शिक्षाको व्यवस्थाका गरिनेछ ।
३. सबै तह र प्रकारका विद्यालयहरूमा लैङ्गिक तथा अपाङ्गतामैत्री भौतिक संरचना तथा शैक्षिक वातावरणको विकास गरी विशेष लक्षित समूहका सबै बालबालिकाहरूलाई विद्यालय शिक्षा उपलब्ध गराइनेछ ।
४. विद्यालयमा दिवा खाजा सहित स्वास्थ्य पोषण सरसफाई तथ्य स्वच्छता सम्बन्धी सेवा तथा शिक्षाको प्रबन्ध तथा किशोरीहरू लक्षित महिनावारी स्वच्छता सम्बन्धी सेवा तथा शिक्षा प्रदान गरिनेछ ।
५. आधारभूत तहको पाठ्यक्रममा स्थानीय भाषा संस्कृति भूगोल इतिहास ज्ञान तथा सीप समावेश गरिनेछ । त्यसैगरी सिकाइलाई जीवनोपयोगी सीपसँग आबद्ध गरिनेछ ।
६. आवश्यकताअनुसार पोशाक स्टेशनरी तथा सिकाइ सामग्रीका लागि छात्रवृत्ति उपलब्ध गराइनेछ ।

७. विद्यालयका हरेक क्रियाकलाप तथा गतिविधिहरूमा समावेशी सिद्धान्त तथा मान्यता बमोजिम आवश्यक प्रबन्ध गरिनेछ

८. औपचारिक विद्यालय शिक्षाबाट वञ्चितमा परेका लक्षित समूहका बालबालिकाहरूको शिक्षा पाउने हकको सुनिश्चितताका लागि गैरसरकारी सङ्घसंस्था निजी क्षेत्र र औपचारिक विद्यालयहरूलाई सहभागी गराइनेछ ।

४.३.५ प्रमुख उपलब्धि तथा नतिजा

उपलब्धि

विद्यालय तहको शिक्षामा समतामूलक पहुँच र समावेशी सहभागिता सहित सबैका लागि गुणस्तरीय शिक्षा सुनिश्चित हुने ।

नतिजा र परिमाणात्मक लक्ष्य

१. महिला दलित जनजाति लोपोन्मुख समुदाय अपाङ्गता भएका कठिन भौगोलिक अवस्थामा रहेका जोखिममा परेका आर्थिक रूपले विपन्न द्वन्द्व प्रभावित तथा सामाजिक तथा आर्थिक कारणले वञ्चितमा परेका सबै बालबालिकाहरूले शिक्षा प्राप्त गर्ने अवसर पाउने ।
२. लक्षित समूहका बालबालिकाहरूको सिकाइमा सहभागिता वृद्धि गरी गुणस्तर सुधार हुने ।
३. विविधता समानता एवं समावेशी शिक्षाका मूल्य मान्यता अनुकूल गुणस्तरीय सेवा प्रवाह गर्ने जनशक्तिहरूको पेशागत दक्षता र सक्षमता सुनिश्चित गर्दै शैक्षिक सुशासन कायम गर्न विद्यमान संरचनाहरू जवाफदेही बन्ने ।
४. पाठ्यक्रम पाठ्यसामग्री शिक्षण सिकाइ प्रक्रिया लगायत समस्त शैक्षिक प्रणालीमा विविधता समता तथा समावेशीता अभिवृद्धि हुने ।

यस योजनाको कार्यान्वयनबाट शिक्षामा समता र समावेशीकरणमा निम्नलिखित मुख्य नतिजा हासिल हुने छन ।

क्रसं	सूचक	आधार वर्ष (२०८१/८२)	२०८१/८२	२०८२/८३	२०८३/८४	२०८४/८५	२०८५/८६
१	प्रारम्भिक बाल विकास र शिक्षामा लैङ्गिक समता सूचक	१.६	१.५	१.४	१.३	१.२	१.१
२	प्रारम्भिक पहिचान गर्ने विद्यालय संख्या	०	२	२	२	२	२
३	विद्यालयमा लैङ्गिक सम्पर्क शिक्षक तोकिएको विद्यालय	०	२	२	२	२	२

४.३.६ प्रमुख क्रियाकलाप र परिमाणात्मक लक्ष्य

यस योजनाको प्रमुख उपलब्धि तथा नतिजा प्राप्ति गर्नको लागि निम्नलिखित प्रमुख क्रियाकलाप र वार्षिक लक्ष्य अनुसार योजना कार्यान्वयन हुनेछ ।

क्रस	प्रमुख क्रियाकलाप	एकाइ	भौतिक लक्ष्य (पाँच वर्ष)					भौतिक लक्ष्य (१० वर्ष)
			२०८१	२०८२	२०८३	२०८४	२०८५	
१	बालबालिकाको अपाङ्गताको लेखाजोखा गरी सो का आधारमा वर्गीकरण र अभिलेखीकरण गरी उपयुक्त शिक्षाको प्रबन्ध	पटक	१	१	१	१	१	१०
२	लक्षित वर्ग पहिचानका लागि सर्वेक्षण	पटक	१	१	१	१	१	१०
३	विद्यालय बाहिर रहेका सबै बालबालिकालाई भर्ना गराउनका लागि जनचेतना अभियान सञ्चालन	पटक	१	१	१	१	१	१०
४	दिवा खाजा कार्यक्रम सञ्चालन तथा सम्मानजनक र बालमैत्री वातावरण निर्माण	पटक	१	१	१	१	१	१०
५	सबै विद्यालयहरुमा लैङ्गिक सम्पर्क बिन्दुको स्थापना र जिम्मेवारी प्रदान	पटक	१	१	१	१	१	१०

४.३.७ लगानी र स्रोत व्यवस्थापन

शिक्षामा समता र समावेशीकरणका लागि योजना अवधिभरमा प्रस्ताव गरिएका कार्यक्रमहरूको कार्यान्वयनका लागि योजनमा विशेष गरी सङ्घीय, प्रदेश तथा स्थानीय सरकारहरूलाई जिम्मेवार र जबाफदेही बनाइएको छ । सो बमोजिमको दायित्व निर्वाह गर्ने गरी देहाय बमोजिम लगानी तथा स्रोतको अनुमान एवं प्रक्षेपण गरिएको छ ।

क्र सं	कार्यक्रमहरू	एकाइ	आर्थिक वर्ष						स्रोतका लागि जिम्मेवार निकाय			
			२०८१/८२	२०८२/८३	२०८३/८४	२०८४/८५	२०८५/८६	५ वर्षको जम्मा	सङ्घ	प्रदेश	स्थानीय तह	अन्य
१	बालबालिकाको अपाङ्गताको लेखाजोखा गरी सो का आधारमा वर्गीकरण र अभिलेखीकरण गरी उपयुक्त शिक्षाको प्रबन्ध	पटक	४०	४०	४०	४०	४०	२००	०	०	२००	०
२	लक्षित वर्ग पहिचानका लागि सर्वेक्षण	पटक	५०	५०	५०	५०	५०	२५०	०	०	२५०	०
३	विद्यालय बाहिर रहेका सबै बालबालिकालाई भर्ना गराउनका लागि जनचेतना अभियान सञ्चालन	पटक	४०	४०	४०	४०	४०	२००	२००	०	०	०
४	दिवा खाजा कार्यक्रम सञ्चालन तथा सम्मानजनक र बालमैत्री वातावरण निर्माण	पटक	३०	३०	३०	३०	३०	१५०	१५०	०	०	०
५	सबै विद्यालयहरूमा लैङ्गिक सम्पर्क बिन्दुको स्थापना र जिम्मेवारी प्रदान	पटक	२०	२०	२०	२०	२०	१००	०	०	१००	०

४.४ विद्यालय पोषण तथा स्वास्थ्य कार्यक्रम

४.४.१ परिचय

नेपालमा सन् १९७४ देखि केही सिमित आधारभूत विद्यालयमा विश्व खाद्य कार्यक्रमको सहयोगमा दिवा खाजा कार्यक्रम प्रारम्भ भएको थियो। यो कार्यक्रम विशेषगरी कर्णाली र सुदूरपश्चिम क्षेत्रमा केन्द्रित रहेकोमा आर्थिक वर्ष २०७७/७८ मा कर्णाली र सुदूरपश्चिमका ८ जिल्लामा निरन्तर सञ्चालित छ। सन् २००८ देखि छनोट गरिएका प्राथमिक विद्यालय तथा समुदायमा प्रारम्भ गरिएको सरकारको नगद अनुदानमा आधारित दिवा खाजा कार्यक्रमलाई विस्तार गरी आर्थिक वर्ष २०७७/७८ मा सामुदायिक विद्यालयमा पूर्व प्राथमिकदेखि कक्षा ५ सम्मका सबै विद्यार्थीलाई दिवाखाजाको व्यवस्था गरिएको छ।

४.४.२ वर्तमान अवस्था

सामुदायिक विद्यालयको प्रारम्भिक कक्षादेखि कक्षा ५ सम्मका विद्यार्थीका लागि संघीय सरकारको सशर्त अनुदानबाट दिवाखाजाका लागि बजेट प्राप्त हुँदै आएको छ। स्थानीय उत्पादनलाई प्रोत्साहन हुने गरी खाद्य सामग्रीको व्यवस्थाका लागि हाल स्थानीय तहले सशर्त अनुदानबाट आएको बजेटमा थप रुपैयाँ उपलब्ध गराउँदै आएको छ।

विद्यार्थीको स्वास्थ्य तथा सरसफाईका लागि सबै विद्यालयमा स्वच्छ पिउने पानी, शौचालय तथा स्वच्छताका कार्यक्रम सञ्चालनमा ल्याइएको छ।

सरकारले प्रारम्भिक बालविकास तथा शिक्षादेखि कक्षा ५ सम्मका सार्वजनिक विद्यालयमा अध्ययनरत सबै विद्यार्थीका लागि दिवा खाजाको प्रबन्धका लागि बजेट छुट्याएर महत्त्वपूर्ण उपलब्धि हासिल गरेको भए तापनि नीति तथा कानुनी व्यवस्था, वित्तीय पर्याप्तता तथा दिगोपन, कार्यक्रमका लागि उपयुक्त सङ्गठनात्मक व्यवस्था, उपयुक्त कार्यक्रम विकास र कार्यक्रम सञ्चालन तथा व्यवस्थापनका क्षेत्रमा विभिन्न चुनौती देखिएका छन्।

नार्पा भूमि गाउँपालिकाका विद्यालयहरूमा छात्र र छात्राका लागि अलग अलग शौचालय निर्माण गरिएको र निर्माण गर्ने प्रक्रियामा रहेका छन्। विद्यालयमा लागि प्राथमिक उपचार सामग्रीका बाकस, बालिकाहरूका लागि आइरन चक्री प्रदान गरिए पनि सबै विद्यालयलाई उपलब्ध भएको छैन।

दिवा खाजा स्वास्थ्य तथा पोषण र सरसफाई तथा स्वच्छताको वर्तमान अवस्थाको समीक्षाका आधारमा निम्नलिखित चुनौतीहरू देखिएका छन् ;

१. दिवा खाजा स्वास्थ्य तथा पोषण र सरसफाई तथा स्वच्छताका कार्यक्रमका लागि पर्याप्त तथा दिगो वित्तीय प्रबन्ध सुनिश्चित गर्न।
२. सबै विद्यालयमा स्वास्थ्यकर्मीको व्यवस्था गरी नियमित स्वास्थ्य जाँच गराउन।
३. विद्यालय खाजाका लागि उपयुक्त निर्धारण गरी पौष्टिक तथा स्वास्थ्यकर विद्यालय खाजा सुनिश्चित गर्न।
४. विद्यालय खाजा कार्यक्रमलाई स्थानीय कृषि तथा व्यापारसँग जोड्न।
५. कार्यक्रमलाई प्रभावकारी रूपमा अनुगमन गर्ने र समयबद्ध कार्यक्रम मूल्याङ्कन पद्धति विकास गर्न।

६. विद्यालय खाजा तथा स्वच्छता सम्बन्धी कार्यक्रममा एकरूपता र गुणस्तरीय कायम गर्न स्पष्ट मापदण्डको विकास गर्न ।
७. विद्यालय प्राथमिक उपचारको तालिम सहित आवश्यक सामग्रीहरूको व्यवस्थापन गर्न नसक्न ।

४.४.३ उद्देश्य

यस योजनाले विद्यालय पोषण तथा स्वास्थ्य कार्यक्रमका निम्नलिखित उद्देश्यहरू लिएको छ :

१. बालबालिकालाई स्वस्थ एवम् पोषणयुक्त तथा रैथाने पौष्टिक खाना प्राप्तिको सुनिश्चितता गर्नु ।
२. स्वास्थ्य, पोषण र सरसफाइ तथा स्वच्छतासम्बन्धी सेवाको गुणस्तर वृद्धि गरी बालबालिकाको पोषण, स्वास्थ्य र सिकाइ उपलब्धिमा सुधार गर्नु ।

४.४.४ रणनीति

योजनाका उद्देश्यहरू प्राप्त गर्न निम्नलिखित रणनीतिहरू अवलम्बन गरिनेछ :

१. दिवा खाजा कार्यक्रमलाई क्रमशः विस्तार गर्दै आधारभूत तहसम्मका सम्पूर्ण बालबालिकालाई विद्यालयमा खाजा उपलब्ध गराउने र अभिभावकको संलग्नतामा माध्यमिक तहसम्मका विद्यार्थीका लागि खाजाको प्रबन्ध गर्ने ।
२. दिवा खाजाका लागि विद्यालयमा आवश्यक पर्ने विभिन्न सुविधा विस्तार गर्ने ।
३. विद्यालयमा विद्यार्थी सङ्ख्याको अनुपातमा पर्याप्त पानी, साबुन तथा सफाइ सामग्रीसहित आवश्यक सङ्ख्यामा छात्र र छात्राका लागि अलगअलग शौचालय तथा युरिनल, किशोरीका लागि चेन्ज रुम, प्रयोग भइसकेका सामग्री व्यवस्थापन, हात धुने ठाउँ, स्वच्छ खानेपानी, कक्षाकोठा तथा विद्यालय परिसर सरसफाइको प्रबन्ध र घेराबारको व्यवस्था गर्ने ।
४. विद्यालयमा प्राथमिक उपचार किट, बालबालिकाको आवधिक स्वास्थ्य जाँच, जुकाको औषधी तथा शुष्मपोषक तत्व प्रदायक भिटामिन ए तथा आइरन फोलिक एसिड आदिको वितरण र छात्राहरूका लागि महिनावारी स्वच्छताका लागि स्यानेटरी प्याड वितरणलाई स्वास्थ्य क्षेत्रको सहकार्यमा नियमित र प्रभावकारी बनाउने ।
५. दिवा खाजाका लागि स्थानीय उत्पादनमा आधारित वस्तुलाई प्राथमिकता दिने ।
६. दिवा खाजालगायत स्वास्थ्य, पोषण तथा सरसफाइ र स्वच्छतासम्बन्धी कार्यक्रमको अनुगमन तथा मूल्याङ्कन साधन, संयन्त्र र प्रक्रियामा पुनरवलोकन गरी थप प्रभावकारी बनाउने ।

४.४.५ प्रमुख उपलब्धि तथा नतिजा

उपलब्धि

विद्यालयमा अध्ययन गर्ने सबै बालबालिकाको स्वास्थ्य तथा पोषणको अवस्थामा सुधार गरी सिकाइमा सुधारसहित सुरक्षित तथा रमाइलो सिकाइ वातावरणमा पूर्ण पहुँच तथा सहभागिता हुने ।

नतिजा र परिमाणात्मक लक्ष्य

यस योजनाको कार्यान्वयनबाट विद्यालय पोषण तथा स्वास्थ्य कार्यक्रमकामा निम्नलिखित मुख्य नतिजा हासिल हुने छन्।

क्रसं	सूचक	आधार वर्ष (२०८१/८२)	२०८१/८२	२०८२/८३	२०८३/८४	२०८४/८५	२०८५/८६
१	प्राथमिक उपचार किट, जुकाको औषधी चक्री वितरण गर्ने विद्यालय	०	२	२	२	२	२
२	पिउने पानी तथा स्वच्छता सहितको शौचालय भएका विद्यालय संख्या	१	१	२	२	२	२
३	दिवा खाजा प्राप्त गर्ने विद्यालय	२	२	२	२	२	२
४	वार्षिक रूपमा विद्यार्थीको नियमित स्वास्थ्य परीक्षण गर्ने विद्यालयको सङ्ख्या	०	२	२	२	२	२

४.४.६ प्रमुख क्रियाकलाप र परिमाणात्मक लक्ष्य

यस योजनाको प्रमुख उपलब्धि तथा नतिजा प्राप्ति गर्नको लागि निम्नलिखित प्रमुख क्रियाकलाप र वार्षिक लक्ष्य अनुसार योजना कार्यान्वयन हुनेछ ।

क्रस	प्रमुख क्रियाकलाप	एकाइ	भौतिक लक्ष्य (पाँच वर्ष)					भौतिक लक्ष्य (१० वर्ष)
			२०८१	२०८२	२०८३	२०८४	२०८५	
१	दिवा खानाका लागि भान्सा तथा भण्डार, भाँडावर्तन तथा आवश्यक सामग्रीको प्रबन्ध	पटक	१	१	१	१	१	१०
२	स्वस्थकर तथा पौष्टिक दिवा खाजाको प्रबन्ध	पटक	१	१	१	१	१	१०
३	दिवा खाजाका व्यवस्थापन समितिलाई तालिम	पटक	०	१	०	१	०	४
४	विद्यालयमा विद्यार्थी सङ्ख्याको अनुपातमा पर्याप्त पानी, साबुन तथा सफाइ सामग्रीसहित आवश्यक	पटक	१	१	१	१	१	१०

क्रस	प्रमुख क्रियाकलाप	एकाइ	भौतिक लक्ष्य (पाँच वर्ष)					भौतिक लक्ष्य (१० वर्ष)
			२०८१	२०८२	२०८३	२०८४	२०८५	
	सङ्ख्यामा छात्र र छात्राका लागि अलग अलग शौचालय							
५	आवधिक स्वास्थ्य जाँच, जुकाको औषधि र सूक्ष्मपोषक तत्त्व प्रदायक ट्याबलेटहरू (भिटामिन ए र आइरन, फोलिक एसिड आदि प्रदान)	पटक	१	१	१	१	१	१०
७	विद्यालयलाई प्राथमिक उपचारको किट प्रदान तथा प्रतिस्थापन	पटक	०	१	१	१	१	१०

४.४.७ लगानी र स्रोत व्यवस्थापन

विद्यालय पोषण तथा स्वास्थ्य कार्यक्रमका लागि योजना अवधिभरमा प्रस्ताव गरिएका कार्यक्रमहरूको कार्यान्वयनका लागि योजनमा विशेष गरी संघीय, प्रदेश तथा स्थानीय सरकारहरूलाई जिम्मेवार र जवाफदेही बनाइएको छ । सो बमोजिमको दायित्व निर्वाह गर्ने गरी देहाय बमोजिम लगानी तथा स्रोतको अनुमान एवं प्रक्षेपण गरिएको छ ।

क्र सं	कार्यक्रमहरू	एकाइ	आर्थिक वर्ष						स्रोतका लागि जिम्मेवार निकाय			
			२०८१/८२	२०८२/८३	२०८३/८४	२०८४/८५	२०८५/८६	५ वर्षको जम्मा	सङ्घ	प्रदेश	स्थानीय तह	अन्य
१	दिवा खानाका लागि भान्सा तथा भण्डार, भाँडावर्तन तथा आवश्यक सामग्रीको प्रबन्ध	पटक	५०	५०	५०	५०	५०	२५०	०	०	२५०	०
२	स्वस्थकर तथा पौष्टिक दिवा खाजाको प्रबन्ध	पटक	२०	२०	२०	२०	२०	१००	१००	०	०	०
३	दिवा खाजाका व्यवस्थापन समितिलाई तालिम	पटक	०	२०	०	२०	०	४०	०	०	४०	०
४	विद्यालयमा विद्यार्थी सङ्ख्याको अनुपातमा पर्याप्त पानी, साबुन तथा सफाइ सामग्रीसहित आवश्यक सङ्ख्यामा छात्र र छात्राका लागि अलग अलग शौचालय	पटक	१५०	१५०	१५०	१५०	१५०	७५०	०	७५०	०	०

क्र सं	कार्यक्रमहरू	एकाइ	आर्थिक वर्ष						स्रोतका लागि जिम्मेवार निकाय			
			२०८१/८२	२०८२/८३	२०८३/८४	२०८४/८५	२०८५/८६	५ वर्षको जम्मा	सङ्घ	प्रदेश	स्थानीयतह	अन्य
५	आवधिक स्वास्थ्य जाँच, जुकाको औषधि र सूक्ष्मपोषक तत्व प्रदायक ट्याबलेटहरू (भिटामिन ए र आइरन, फोलिक एसिड आदि प्रदान)	पटक	१०	१०	१०	१०	१०	५०	०	०	०	५०
६	विद्यालयलाई प्राथमिक उपचारको किट प्रदान तथा प्रतिस्थापन	पटक	०	४०	४०	४०	४०	१६०	०	०	०	१६०

४.५ विद्यालय सुरक्षा, विपद् न्यूनीकरण तथा उत्थानशीलता

४.५.१ परिचय

नेपाल सरकारले युद्ध, द्वन्द्व, महामारी वा प्राकृतिक प्रकोपजस्ता आपत्कालीन तथा सङ्कटपूर्ण अवस्थामा पनि बालबालिकाहरूको शिक्षा प्राप्त गर्ने हक सुरक्षित गर्ने प्रतिबद्धता व्यक्त गरेको छ। आपत्कालीन अवस्थामा दिइने शिक्षाको मुख्य लक्ष्य विभिन्न कारणले उत्पन्न सङ्कटकालीन अवस्थामा बालबालिकालगायत परिवार तथा समुदायको जीवन रक्षा, प्रकोपबाट सिर्जित सङ्कटको व्यवस्थापन, सामाजिक द्वन्द्व तथा हिंसा र दुरुपयोगबाट बालबालिकालाई सुरक्षित राख्नका साथै समग्र शिक्षा क्षेत्रलाई निर्बाध रूपमा क्रियाशील हुने गरी शैक्षिक कार्यक्रमहरूको तयारी तथा सञ्चालन गर्नु हो। भूकम्प, बाढीपहिरो, हावाहुरी, हिमपात, हिमपहिरो, आगलागी, चट्याङ, खडेरी, अति चिसो र तातो वातावरणमा सुरक्षा तथा सिकाइको निरन्तरता। यस अवधारणा अन्तर्गत सम्भावित जोखिमको पूर्व तयारी, आपत्कालीन अवस्थामा क्षति कम हुने गरी तत्कालको प्रतिकार्य गर्ने र आपत्कालपश्चात् क्षतिको पुनर्लाभ गर्ने कार्यहरू समेटिने गरिन्छ।

४.५.२ वर्तमान अवस्था

राष्ट्रिय शिक्षा नीति, २०७६ ले विपद्को पूर्वतयारी, प्रतिकार्य, न्यूनीकरण र पुनर्लाभसम्बन्धी कार्यक्रमलाई विद्यालय सुधार कार्यक्रममा राख्ने कुरा उल्लेख गरेको छ। सुरक्षित सिकाइ वातावरणका लागि भौतिक तथा मानवीय प्रतिकार्यको व्यवस्थापन एवम् कार्यान्वयनका मापदण्ड तयार गर्ने, सरोकारवालाहरूलाई विपद् व्यवस्थापनसम्बन्धी सैद्धान्तिक एवम् व्यवहारिक ज्ञान दिई विद्यालयमा हुन सक्ने हेपाड, हिंसा, असुरक्षा, भय, त्रास, गाली-बेइज्जती, विभेदलागतका गैरसंरचनात्मक विपद् तथा जोखिमहरूको न्यूनीकरणका लागि विद्यार्थी, शिक्षक र समुदायका सदस्यहरूको सहकार्यमा कार्यक्रमहरू सञ्चालन गर्दै विद्यालयहरूलाई बालमैत्री, छात्रामैत्री, अपाङ्गतामैत्री तथा सुरक्षित, हिंसारहित र भयरहित सिकाइ केन्द्रका रूपमा विकास गरिने उल्लेख गरिएको छ।

कोभिड-१९ का कारण विद्यालय शिक्षामा सिर्जना भएका चुनौतीहरूमा बालबालिकाको सिकाइ क्षतिलाई कम गर्ने, शिक्षकहरूको अभिप्रेरणा र प्रतिबद्धतालाई कायम राख्ने, विभिन्न समूहका लागि उपयुक्त वैकल्पिक सिकाइका माध्यमहरू प्रयोग गरी सिकाइलाई निरन्तरता दिने र सबै तहमा विभिन्न शैक्षिक कार्यक्रम सञ्चालन गर्न आवश्यक क्षमता विकास गर्ने प्रमुख रहेका छन्। कोभिड-१९ बाट भएको क्षतिलाई कम गर्न, क्षतिको आपूरण गर्न र शिक्षण सिकाइलाई निरन्तरता दिन शिक्षा क्षेत्रमा कोभिड-१९ को प्रभाव तथा यसबाट भएको सिकाइ क्षतिको लेखाजोखा गरी आपूरणको योजना निर्माण तथा कार्यान्वयन आवश्यक छ।

यस पालिकामा प्रमुखरूपमा हिमपात, र सुख्खा हावा, लगायतका विषयहरू बढी जोखिमपूर्ण रहेको छ। यसमा देखिएका प्रमुख चुनौतिहरूमा आपत्कालीन अवस्थामा दिइने शिक्षालाई अन्तर सम्बन्धित विषयका रूपमा वा छुट्टै विधाका रूपमा सम्बोधन गर्ने, यसका लागि छुट्टै योजना बनाउने वा योजनाको हरेक अवयवमा समावेश गर्ने, यस योजनामा प्राकृतिक प्रकोप मात्र सीमित हुने वा महामारी तथा सामाजिक तथा राजनीतिक द्वन्द्वले सिर्जना गर्ने अवरोधको समेत सावधानी अपनाउने, योजनालाई अल्पकालीन बनाउने वा दीर्घकालीन बनाउने भन्ने विषय रहेका छन्। शिक्षा क्षेत्रमा कोभिड-१९ ले पारेको प्रभाव कम गर्न, क्षतिको आपूरण गर्न र सोका लागि योजनाको निर्माण गर्ने विषय चुनौती रहेको छ।

यस गाउँपालिकामा विद्यालय सुरक्षा, विपद् न्यूनीकरण तथा उत्थानशीलता कार्यक्रम सञ्चालनका मुख्य चुनौती र समस्याहरू निम्नानुसार रहेका छन्।

१. आपत्कालीन अवस्थामा शिक्षा (**Education in Emergency - EIE**) लाई अन्तर सम्बन्धित विषयको रूपमा अलग्गै विधाका हिसाबले सम्बोधन गर्न ।
२. यस विषयलाई छुट्टै योजना बनाउने कि योजनाको हरेक अङ्गमा यस विषयलाई सम्बोधन गर्न ।
३. आपत्कालीन अवस्था अन्तर्गत पर्ने प्राकृतिक प्रकोप तथा अन्य सामाजिक सांस्कृतिक कारणबाट उत्पन्न हुने सबै खालका क्रियाकलापहरूलाई एकीकृत रूपमा सम्बोधन गर्न ।
४. अनुमान गर्ने नसकिने (Unpredictable) घटनाहरूलाई पनि यथोचित रूपमा योजनामा सम्बोधन गर्ने ।
५. अत्यधिक हिमपात हुने भएका कारणले चिसो समयमा बालबालिकाहरूको सिकाइ निरन्तरता दिन ।
६. योजनामा आपत्कालीन अवस्थामा शिक्षालाई तात्कालिक र दीर्घकालीन गरी दुवै रूपमा सम्बोधन गर्न ।
७. सङ्कटकालीन अवस्थाको शिक्षाका बारेमा योजना बनाउँदा सम्बन्धित सरोकारवाला पक्षलाई सहभागी गराई यथार्थपरक र वास्तविक बनाउन ।

४.५.३ उद्देश्य

यस योजनाले विद्यालय सुरक्षा, विपत् न्यूनीकरण तथा उत्थानशीलता कार्यक्रमका निम्नलिखित उद्देश्यहरू लिएको छ :

१. विपत् व्यवस्थापन प्रतिकार्यको संयन्त्र र कार्यढाँचा विकास गर्नु ।
२. सम्भावित विपत्को व्यवस्थापन तथा उत्थानशीलता प्रणाली विकासका लागि भौतिक, मानवीय तथा आर्थिक स्रोतको व्यवस्थापन गर्नु ।
३. आपत्कालीन अवस्थामा वैकल्पिक सिकाइका विधि प्रयोग गरी बालबालिकाको सिक्न पाउने अधिकारको सुनिश्चित गर्नु ।

४.५.४ रणनीति

योजनाका उद्देश्यहरू प्राप्त गर्न निम्नलिखित रणनीतिहरू अवलम्बन गरिने छ :

१. विपद्को समयमा शिक्षा निरन्तरता गर्न पूर्वतयारी, व्यवस्थापन, प्रतिकार्य र पुनर्स्थापनासम्बन्धी आवश्यक नीति, मार्गदर्शन तथा कार्यविधि तयार गरिनेछ ।
२. सम्भावित प्रकोप तथा विपत्सम्बन्धी पूर्वसावधानी, प्रकोपबाट बच्ने उपायहरूको बारेमा जानकारी गराईने छ ।
३. विभिन्न किसिमका महामारीबाट बच्न पूर्वसावधानी, रोकथाम तथा उपचारको आवश्यक तयारी गरिनेछ ।
४. महामारीका समयमा शिक्षण सिकाइलाई निरन्तरता दिने वैकल्पिक उपायहरूको तयारी गरिनेछ ।
५. शिक्षा क्षेत्रमा प्रभाव पार्न सक्ने विपत् वा सङ्कटहरूको पूर्वानुमान तथा त्यसको प्रभावको मूल्याङ्कन तथा विश्लेषण गरिनेछ ।
६. विद्यालयस्तरीय प्रतिकार्य योजना तयार गरिनेछ ।

७. विपत् व्यवस्थापनका लागि स्थानीय तह र विद्यालयको क्षमता विकास गरिनेछ ।

४.५.५ प्रमुख उपलब्धि तथा नतिजा

उपलब्धि

आपतकालिन तथा सङ्कटपूर्ण अवस्थामा पनि बालबालिकाको सुरक्षा सहित निरन्तर शैक्षिक क्रियाकलाप सञ्चालन गरी शिक्षा प्राप्त गर्ने अधिकार सुनिश्चित हुने ।

नतिजा र परिमाणात्मक लक्ष्य

यस योजनाको कार्यान्वयनबाट विद्यालय सुरक्षा, विपत् न्यूनीकरण तथा उत्थानशीलता कार्यक्रमकामा निम्नलिखित मुख्य नतिजा हासिल हुने छन्।

क्रसं	सूचक	आधार वर्ष (२०८१/८२)	२०८१/८२	२०८२/८३	२०८३/८४	२०८४/८५	२०८५/८६
१	बालबालिकालाई आधारभूत जीवन-सिपसहित कोभिड जस्ता महामारी तथा विपत् जोखिम न्यूनीकरणसम्बन्धी अभिमुखीकरण कार्यक्रम सञ्चालन गर्ने विद्यालय सङ्ख्या	०	०	२	२	२	२
२	जलवायु परिवर्तन तथा दिगो विकास निम्ति शिक्षा जस्ता कार्यक्रम कार्यान्वयन गर्ने विद्यालय सङ्ख्या	०	०	२	२	२	२
३	विपद वा संकटहरूको पूर्वानुमान तथा त्यसको मात्रा वा संकटासन्नता (Vulnerability) को सङ्ख्या	०	२	२	२	२	२

४.५.६ प्रमुख क्रियाकलाप र परिमाणात्मक लक्ष्य

यस योजनाको प्रमुख उपलब्धि तथा नतिजा प्राप्ति गर्नको लागि निम्नलिखित प्रमुख क्रियाकलाप र वार्षिक लक्ष्य अनुसार योजना कार्यान्वयन हुनेछ ।

क्रस	प्रमुख क्रियाकलाप	एकाइ	भौतिक लक्ष्य (पाँच वर्ष)					भौतिक लक्ष्य (१० वर्ष)
			२०८१	२०८२	२०८३	२०८४	२०८५	
१	विपत् तथा प्रकोप व्यवस्थापन नीति पुनरवलोकन तथा निर्माण	पटक	०	१	०	१	०	२

२	स्थानीय तह र विद्यालयको क्षमता विकास	पटक	०	१	०	१	०	३
३	विपत् पूर्वतयारी, प्रतिकार्य, पुनर्स्थापना तथा उत्थानशीलताका लागि सचेतना कार्यक्रम	पटक	१	१	१	१	१	१०
४	शिक्षक तथा विव्यस तालिम	पटक	०	१	१	१	१	१०
५	विद्यार्थीका लागि स्वास्थ्य तथा मनोवैज्ञानिक परामर्श सेवा उपलब्धता।	निरन्तर	निरन्तर	निरन्तर	निरन्तर	निरन्तर	निरन्तर	निरन्तर

४.५.७ लगानी र स्रोत व्यवस्थापन

विद्यालय सुरक्षा, विपत् न्यूनीकरण तथा उत्थानशीलताका लागि योजना अवधिभरमा प्रस्ताव गरिएका कार्यक्रमहरूको कार्यान्वयनका लागि योजनमा विशेष गरी संघीय, प्रदेश तथा स्थानीय सरकारहरूलाई जिम्मेवार र जबाफदेही बनाइएको छ । सो बमोजिमको दायित्व निर्वाह गर्ने गरी देहाय बमोजिम लगानी तथा स्रोतको अनुमान एवं प्रक्षेपण गरिएको छ ।

क्र सं	कार्यक्रमहरू	एकाइ	आर्थिक वर्ष						स्रोतका लागि जिम्मेवार निकाय			
			२०८१/८२	२०८२/८३	२०८३/८४	२०८४/८५	२०८५/८६	५ वर्षको जम्मा	सङ्घ	प्रदेश	स्थानीय तह	अन्य
१	विपत् तथा प्रकोप व्यवस्थापन नीति पुनरवलोकन तथा निर्माण	पटक	०	५०	०	५०	०	१००	०	०	१००	०
२	स्थानीय तह र विद्यालयको क्षमता विकास	पटक	०	१२०	०	१२०	०	२४०	०	०	२४०	०
३	विपत् पूर्वतयारी, प्रतिकार्य, पुनर्स्थापना तथा उत्थानशीलताका लागि सचेतना कार्यक्रम	पटक	५०	५०	५०	५०	५०	२५०	०	०	२५०	०
४	शिक्षक तथा विद्यार्थी तालिम	पटक	०	१३०	१३०	१३०	१३०	५२०	५२०	०	०	०

४.६ विद्यालय भौतिक पूर्वाधार विकास

४.६.१ परिचय

विद्यालय सञ्चालनका लागि नभई नहुने एउटा महत्त्वपूर्ण पक्ष भौतिक पूर्वाधार हो । बालबालिका विद्यालयमा भर्ना हुनका लागि सुरक्षित विद्यालय पढ्नका लागि कक्षाकोठा खेल्नका लागि खेलमैदान शौचका लागि शौचालय सफाइ र पिउनका लागि खानेपानी जस्ता भौतिक पूर्वाधार विद्यालयका आधारभूत संरचना हुन् । एक विद्यार्थीका लागि सुविधाजनक रूपमा पठनपाठनमा सहभागी बन्न प्रारम्भिक बाल विकास तथा आधारभूत तहका प्रारम्भिक कक्षाका लागि प्रति विद्यार्थी ०.७५ वर्ग मिटर र उच्च आधारभूत र माध्यमिक तहका लागि प्रति विद्यार्थी १.० वर्ग मिटर बराबरको क्षेत्रफल मापदण्ड शिक्षा नियमावलीमा उल्लेख गरिएको छ । राष्ट्रिय शिक्षा नीति २०७६ ले विद्यालयहरूमा भवन कक्षाकोठा फर्निचर प्रयोगशाला शौचालय पानी पुस्तकालय बुक कर्नर जस्ता भौतिक पूर्वाधार तयार गर्ने विद्यालय भवन लगायत सम्पूर्ण भौतिक पूर्वाधार विपद् जोखिममुक्त बनाउँदै सबै विद्यालयलाई सुरक्षित एवम् बालमैत्री हरित विद्यालयको रूपमा विकास गर्ने लगायतका नीतिगत व्यवस्थापन गरिएको छ । यस खण्डमा विद्यालयको भौतिक पूर्वाधारको वर्तमान अवस्थाको समीक्षाका आधारमा चुनौतीहरू पहिचान गरी आगामी दश वर्षका लागि विद्यालयको भौतिक पूर्वाधार विकासका उद्देश्य रणनीति लक्ष्य नतिजा र प्रमुख क्रियाकलापहरू तर्जुमा गरी कार्यान्वयन गर्ने प्रयास गरिएको छ ।

४.६.२ वर्तमान अवस्था

हाल नार्पा भूमि गाउँपालिकामा सामुदायिक २ वटा सामुदायिक विद्यालयहरू सञ्चालनमा रहेका छन् । संस्थागत विद्यालयको भौतिक पूर्वाधार निर्माण तथा सुधारको जिम्मेवारी विद्यालय सञ्चालकको नै हुन्छ । सामुदायिक विद्यालयहरूको भौतिक पूर्वाधार निर्माण गर्ने दायित्व नेपाल सरकार र समुदायको हुने गर्दछ । यस गाउँपालिकाका सामुदायिक विद्यालयहरू मध्ये अधिकांश विद्यालयहरूको भौतिक पूर्वाधार मध्यम स्तरको रहेका छन् । विद्यालयका भवनहरू मिश्रित प्रकारका रहेका छन् । यस गाउँपालिकामा रहेका विद्यालयका भवक प्रयाप्त मात्रामा रहेका छन् । तर चिसो मौसममा विद्यालयका कक्षाकोठा चिसोबाट बचाउनको लागि न्यानो कक्षाकोठाको व्यवस्थापन गर्नु पर्ने देखिन्छ ।

यस गाउँपालिकामा विद्यालयको भौतिक पूर्वाधारका समस्या तथा चुनौतीहरू देहाय बमोजिम रहेका छन्

- संरचना निर्माण गर्दा त्यसमा प्रयोग हुने स्थानीय, गुणस्तरीय र मितव्ययी हुने अवस्थालाई सुनिश्चितता गर्न ।
- एउटै खालको संरचनाका लागि गरिने लगत इष्टिमेट र दररेटमा एकरूपता कायम गर्न ।
- आवश्यक स्रोतको व्यवस्थापन गर्न ।
- हरेक पूर्वाधारहरू अपाङ्गतामैत्री र बालमैत्री बनाउनु ।
- विद्यालयको वातावरण सुरक्षित बालमैत्री र सिकाइयोग्य बनाउन ।
- बाल विकास र शिक्षामा खाने पानी र शौचालयको व्यवस्थापन गर्न ।
- शिक्षालयका भौतिक पूर्वाधार संरचना भुकम्प प्रतिरोधी बनाउन ।

४.६.३ उद्देश्य

यस योजनाले विद्यालय भौतिक पूर्वाधार विकास कार्यक्रमका निम्नलिखित उद्देश्यहरू लिएको छ :

१. विद्यालय शिक्षाका लागि आवश्यक मापदण्ड विकास तथा कार्यान्वयन गरी सुरक्षित विद्यालय पूर्वाधार गर्नु ।
२. सबै विद्यालयमा सिकाइका लागि आवश्यक भौतिक सुविधा सुनिश्चित गर्न पूर्वाधार विकास, मर्मत सम्भार तथा सबलीकरण गर्नु ।
३. भौतिक संरचना निर्माणमा पारदर्शी र जबाफदेही प्रणालीको विकास गर्नु ।
४. सबै संरचनाहरू भूकम्प प्रतिरोधी, सुरक्षित र भवन संहिता अनुकूल निर्माण गर्नु ।

४.६.४ रणनीति

योजनाका उद्देश्यहरू प्राप्त गर्न निम्नलिखित रणनीतिहरू अवलम्बन गरिनेछ :

१. भौतिक पूर्वाधार विकासका लागि सञ्चालित विद्यालयको तह, विद्यार्थी सङ्ख्याको आधारमा र भौगोलिक क्षेत्रको आधारमा मापदण्ड विकास गरिने छ ।
२. विद्यालय पूर्वाधार विकासका लागि सङ्घ, प्रदेश र स्थानीय तहको लागत साझेदारीका आधारमा स्रोत व्यवस्थापन गरी सरोकारवालाको सहभागितामा कार्यान्वयन हुने प्रबन्ध गरिनेछ ।
३. विद्यालयलाई सुरक्षित बनाउन आवश्यकताअनुसार सबलीकरण तथा पुनर्निर्माण एवम् मर्मत सम्भार गरिनेछ ।
४. विद्यालयका पूर्वाधार निर्माण गर्दा सुरक्षित विद्यालय एवम् वातावरणीय पक्षलाई मध्यनजर गरी आवश्यक व्यवस्था मिलाइनेछ ।
५. विद्यालयको आवश्यकताको आधारमा नमुना विद्यालय विकास मापदण्डका आधारमा दीर्घकालीन रूपमा टिकाउ हुने गरी सबै भौतिक संरचनाहरू निर्माण गरिनेछ ।
६. सबै भौतिक संरचनाहरू भूकम्प प्रतिरोधी सुरक्षित तथा भवन संहिताको प्रतिकूल नहुने गरी निर्माण गरिनेछ ।
७. संरचना निर्माण गर्दा अन्तर निकाय समन्वय र साझेदारीलाई प्राथमिकतामा राखिनेछ ।

४.६.५ प्रमुख उपलब्धि तथा नतिजा

उपलब्धि

सबै विद्यार्थीहरूलाई सुरक्षित र संरक्षित भौतिक अवस्था सहितको विद्यालयमा अध्ययन गर्ने अवसर प्राप्त हुने ।

नतिजा र परिमाणात्मक लक्ष्य

१. सबै विद्यालयमा पर्याप्त भौतिक संरचना निर्माण भएको हुने ।

२. विद्यालयका भौतिक संरचना बालमैत्री, अपाङ्गता मैत्री र सुरक्षित भएको हुने ।
३. पूर्वाधार विकासका लागि आवश्यक विधि मापदण्ड र स्तरीकरणका सूचकका आधार तयार हुने
४. विद्यालयमा बनेका भौतिक संरचनाको संरक्षण प्रवर्द्धन तथा मर्मत सम्भारका लागि उपयुक्त साझेदारी पद्धतिको विकास हुने ।

यस योजनाको कार्यान्वयनबाट विद्यालय भौतिक पूर्वाधार विकासमा निम्नलिखित मुख्य नतिजा हासिल हुने छन् ;

क्रस	सूचकहरू	आधार वर्ष २०८१/२०८२	२०८१/८२	२०८२/८३	२०८३/८४	२०८४/८५	२०८५/८६
१	भूकम्प प्रतिरोधी विद्यालय	२	२	२	२	२	२
३	बाढी पहिरो लगायतका प्रकोप न्यूनीकरणका लागि कार्य भएका विद्यालय सङ्ख्या	०	२	२	२	२	२

४.६.६ प्रमुख क्रियाकलाप र परिमाणात्मक लक्ष्य

यस योजनाको प्रमुख उपलब्धि तथा नतिजा प्राप्ति गर्नको लागि निम्नलिखित प्रमुख क्रियाकलाप र वार्षिक लक्ष्य अनुसार योजना कार्यान्वयन हुनेछ ।

क्रस	प्रमुख क्रियाकलाप	एकाइ	भौतिक लक्ष्य (पाँच वर्ष)					भौतिक लक्ष्य (१० वर्ष)
			२०८१	२०८२	२०८३	२०८४	२०८५	
१	भौतिक संरचनाको संरक्षण तथा मर्मत सम्भार	पटक	०	१	१	०	१	४
२	विद्यालयमा बनेका संरचनाको सम्बर्धन तथा मर्मत सम्भार र फर्निचर व्यवस्थापनसमेत	पटक	०	०	१	०	१	५
३	विद्यालय भौतिक निर्माणमा वातावरणीय र सामाजिक सुरक्षासम्बन्धी रुजुसूची भर्ने	पटक	०	१	०	१	०	२
४	कक्षा कोठामा हिटरको व्यवस्था(न्यानो कक्षा कोठा)	पटक	०	१	०	१	१	२

४.६.७ लगानी र स्रोत व्यवस्थापन

विद्यालय भौतिक पूर्वाधार विकासका लागि योजना अवधिभरमा प्रस्ताव गरिएका कार्यक्रमहरूको कार्यान्वयनका लागि योजनमा विशेष गरी सङ्घीय, प्रदेश तथा स्थानीय सरकारहरूलाई जिम्मेवार र जबाफदेही बनाइएको छ । सो बमोजिमको दायित्व निर्वाह गर्ने गरी देहाय बमोजिम लगानी तथा स्रोतको अनुमान एवं प्रक्षेपण गरिएको छ ।

क्र सं	कार्यक्रमहरू	एकाइ	आर्थिक वर्ष						स्रोतका लागि जिम्मेवार निकाय			
			२०८१/८२	२०८२/८३	२०८३/८४	२०८४/८५	२०८५/८६	५ वर्षको जम्मा	सङ्घ	प्रदेश	स्थानीय तह	अन्य
१	भौतिक संरचनाको संरक्षण तथा मर्मत सम्भार	पटक	०	३००	३००	०	३००	९००	९००	०	०	०
२	विद्यालयमा बनेका संरचनाको सम्बर्धन तथा मर्मत सम्भार र फर्निचर व्यवस्थापनसमेत	पटक	०	०	२५०	०	२५०	५००	०	०	५००	०
३	विद्यालय भौतिक निर्माणमा वातावरणीय र सामाजिक सुरक्षासम्बन्धी रुजुसूची भर्ने	पटक	०	३०	०	३०	०	६०	०	०	६०	०
४	कक्षा कोठामा हिटरको व्यवस्था (न्यानो कक्षा कोठा)	पटक	०	२५०	०	२५०	२५०	७५०	०	७५०	०	०

परिच्छेद ५- सुशासन तथा व्यवस्थापन

शिक्षा पद्धतिमा निर्णय तथा कार्यान्वयनको समग्र प्रक्रियाले शासकीय प्रबन्ध (Governance) लाई बुझाउँछ । यस अन्तर्गत कार्य सञ्चालनका लागि निर्माण गरिएका संरचना र प्रक्रिया दुवै पर्दछन् । यस अन्तर्गत सरोकारवालाहरूको सहभागितामा निर्णय गर्नु भएका निर्णयमा सबैको अपनत्व हुनु सबैको सहयोग र सहभागितामा निर्णय कार्यान्वयन गर्नु कार्यसम्पादनमा प्राथमिकता दिई उत्तरदायी बन्नु कार्यसम्पादनमा प्रभावकारिता कार्यकुशलता कायम गर्नु विद्यार्थीको सिकाइ प्रति जबाफदेही बन्नु हरेक कार्यसम्पादनमा पारदर्शिता कायम गर्नु विधिको सर्वोच्चता र समतालाई प्रोत्साहन गरी सुशासनको प्रत्याभूति गर्नुपर्छ । त्यसै गरी योजना कार्यान्वयन तथा व्यवस्थापनमा सूचना तथा सञ्चार प्रविधिको प्रयोग समता समावेशिताको प्रवर्द्धन नतिजा प्रतिको जिम्मेवारी र उत्तरदायित्व र सेवाग्राही तथा लक्षित वर्ग प्रतिको दायित्वका साथ सेवा प्रवाहमा गुणस्तरीयता कायम गर्नु जस्ता पक्षहरूमा विशेष ध्यान दिइनुपर्दछ ।

५.१ शिक्षाको व्यवस्थापन तथा संस्थागत क्षमता

५.१.१ परिचय

विद्यालय शिक्षा प्रति दायित्वबोध गर्दै नेपालमा बदलिँदो राजनैतिक विकास क्रम तथा नयाँ संवैधानिक व्यवस्था अनुरूप सङ्घ प्रदेश र स्थानीय तहमा शिक्षाका विभिन्न संस्थागत संरचनाहरूको विकास गरिएको छ । सङ्घीय तहमा नेपाल सरकार शिक्षा विज्ञान तथा प्रविधि मन्त्रालय रहेको छ । त्यसै गरी प्रदेश तहमा सामाजिक विकास मन्त्रालय र स्थानीय तहहरूमा शिक्षा युवा तथा खेलकुद शाखा/ शैक्षिक प्रशासन महाशाखा रहेका छन् । संघीय शिक्षा मन्त्रालयले राष्ट्रको शिक्षा सम्बन्धी समष्टिगत नीति निर्धारण शिक्षा सम्बन्धी मापदण्ड र स्तर निर्धारण सङ्घीय योजनाको विकास अनुगमन तथा मूल्याङ्कन गर्नु मन्त्रालयको दायित्व रहेको छ । मन्त्रालय अन्तर्गत केन्द्रीय तहमा शिक्षा तथा मानव स्रोत विकास केन्द्र पाठ्यक्रम विकास केन्द्र शैक्षिक गुणस्तर परीक्षण केन्द्र रहेका छन् । त्यसै गरी स्वायत्त निकायका रूपमा राष्ट्रिय परीक्षा बोर्ड र शिक्षक सेवा आयोग क्रियाशील रहेका छन् ।

नेपालको संविधान जारी भएसकेपछि पनि सङ्घीय शिक्षा ऐन जारी हुन नसक्दा कतिपय सङ्घीय नियमावली प्रादेशिक र स्थानीय तहका शिक्षा सम्बन्धी ऐन तथा नियमावलीहरू निर्माण गर्न कठिनाई परिरहेको छ । सङ्घीय निकायको रूपमा रहेका २९ वटा शैक्षिक तालिम केन्द्रहरूलाई ७ वटामा रूपान्तरण गरी प्रादेशिक शिक्षा तालिम केन्द्रका रूपमा विकास गरिएको छ । विगतका क्षेत्रीय शिक्षा निर्देशनालयहरू हाल प्रदेश अन्तर्गत रहने गरी शिक्षा विकास निर्देशनालयको रूपमा रूपान्तरण भएका छन् । हाल सङ्घीय प्रादेशिक र स्थानीय तहका शिक्षा हेर्ने निकायहरूमा शिक्षा सेवाको कर्मचारीको व्यवस्थापन गरिएको छ । नगरपालिकाहरूमा शिक्षा सेवाको उपसचिव र गाउँपालिकाहरूमा शिक्षा अधिकृतको दरबन्दी सिर्जना गरी कामकाजका लागि खटाइएको अवस्था छ । संविधानमा माध्यमिक शिक्षा सम्मको सम्पूर्ण अधिकार स्थानीय सरकारलाई सुम्पिएपछि सोही बमोजिम जारी स्थानीय सरकार सञ्चालन ऐन, २०७४ मा उल्लेखित शिक्षा सम्बन्धी विभिन्न २३ वटा काम कानूनतः स्थानीय सरकारले नै गर्ने गरी व्यवस्था गरियो । त्यसै गरी

सङ्घीय कार्यालयको रूपमा हरेक जिल्लामा शिक्षा विकास तथा समन्वय इकाई को रूपमा एक एक वटा कार्यालय स्थापना गरियो । यसले विशेषतः सङ्घीय तह र स्थानीय तहका बिचमा समन्वय सूचना प्रवाह लगायत सेतुको काम गरिरहेको छ । यसले विशेषतः एस.ई.ई. परीक्षा सञ्चालन एवं संयोजन, जिल्लान्तर सरुवा विद्यालय शिक्षक किताब खाना र सङ्घीय तहका विभिन्न निकायले प्रत्यायोजन गरेका कामहरू गर्ने जिम्मेवारी दिइएको छ । प्रदेश सरकारले पनि सामाजिक विकास मन्त्रालयको शाखा कार्यालयको रूपमा प्रत्येक जिल्लामा सामाजिक विकास कार्यालयको स्थापना गर्दा एकै प्रकृतिका विभिन्न कामको डुप्लिकेट तथा प्रशासनिक र आर्थिक व्ययभार थपिएको देखिएको छ । यसर्थ यसमा सङ्घीय र प्रदेश सरकार बिच समन्वयको खाँचो रहेको छ ।

सङ्घीय तहमा रहेको परीक्षा नियन्त्रण कार्यालय र उच्च माध्यमिक शिक्षा परिषद् गाभिएर राष्ट्रिय परीक्षा बोर्ड गठन भएको छ । कक्षा १० को परीक्षा प्रादेशिक रूपमा लिने भनिए पनि सोको संरचना तथा जनशक्ति लगायत कुनै व्यवस्था गरिएको छैन । कक्षा ११ र १२ का लागि प्रत्येक प्रदेशमा शाखा कार्यालयहरू स्थापना भई क्रियाशील रहेका छन् । कक्षा १० को एस. ई. ई. परीक्षा तथा कक्षा ११ र १२ को परीक्षाका लागि रजिस्ट्रेशन फर्म भर्दा वा परीक्षा सञ्चालन गर्दा स्थानीय तहसँग कुनै समन्वय तथा सहकार्य गर्ने गरेको पाइएको छैन । प्राविधिक धार सञ्चालन भएका विद्यालयका विद्यार्थीहरूको परीक्षाका लागि सङ्घीय तथा प्रादेशिक रूपमा के कस्तो संरचना आवश्यक हुनुपर्छ भन्ने विषयको अझसम्म पनि टुङ्गो लागेको छैन जहाँसम्म कि यस्ता विद्यालयहरू पनि सि. टि. ई. भि. टि. र तत्कालीन शिक्षा विभागबाट सम्बन्ध लिई सञ्चालन भइरहेका छन् । यी दुवै निकायहरू शिक्षा मन्त्रालय अन्तर्गतकै हुन् तथापि यी बिचमा यथोचित समन्वय नहुँदा, पाठ्यक्रममा एकरूपता नआउँदा, विद्यालयलाई दिइने सेवा सुविधामा एकरूपता नहुँदा र अनुगमन तथा मूल्याङ्कनका आधारहरूमा समानता नदेखिँदा समग्र शिक्षालयको सञ्चालन र स्तर निर्धारणमा व्यवहारिक समस्या देखिएका छन् । यसै गरी विगतमा शिक्षा मन्त्रालय अन्तर्गत कार्यरत शिक्षा सेवाका प्राविधिक कर्मचारीहरूलाई शिक्षकको पेशागत सहयोगका लागि खटाउनु पर्नेमा हाल प्रदेश र स्थानीय तहहरूमा प्रशासनिक कर्मचारीका रूपमा काममा खटाउँदा शिक्षकको पेशागत सहयोगको काम प्रभावकारी हुन सकिरहेको छैन । यसले गर्दा शिक्षण सिकाइ क्रियाकलापमा सुधारका लागि गरिने कक्षा अवलोकन पृष्ठपोषण शिक्षक तालिम लगायत क्षमता विकासका विषयहरू ओझेलमा परेको महसुस गरिएको छ । स्थानीय तहमा रहेका शिक्षा सेवाका जनशक्तिहरूबाट आवश्यकता र अनुकूलताका आधारमा विद्यालय अनुगमन तथा सुपरिवेक्षण हुँदै आएको छ । विद्यालयको कामकारवाहीको समग्र पक्षको निरीक्षण सुपरिवेक्षण गरी सबै हरहिचाब जाँचबुझ समेत गरी यसको पारदर्शिता जवाफदेहिता मितव्ययिताका साथ सुशासन कायम गर्न गराउनका लागि साल बसाली रूपमा सामाजिक परीक्षण (Social Audit) गराउनु पर्ने र यसैका आधारमा विद्यालयको वित्तीय लेखा परीक्षण गराउने व्यवस्था रहेको छ ।

५.१.२ वर्तमान अवस्था

सङ्घीय संरचना अनुसार वर्तमान अवस्थामा सङ्घमा शिक्षा, विज्ञान तथा प्रविधि मन्त्रालय रहेको छ । राष्ट्रको शिक्षा सम्बन्धी समष्टिगत नीति निर्धारण, शिक्षा सम्बन्धी मापदण्ड र स्तर निर्धारण, सङ्घीय योजनाको विकास, अनुगमन तथा मूल्याङ्कन गर्नु मन्त्रालयको मुख्य दायित्व रहेको छ । मन्त्रालय अन्तर्गत केन्द्रीय तहमा

शिक्षा तथा मानव स्रोत विकास केन्द्र, पाठ्यक्रम विकास केन्द्र र शैक्षिक गुणस्तर परीक्षण केन्द्र रहेका छन् । त्यसै गरी स्वायत्त निकायका रूपमा राष्ट्रिय परीक्षा बोर्ड र शिक्षक सेवा आयोग क्रियाशील छन् ।

साविकका क्षेत्रीय शिक्षा निर्देशनालय प्रदेशको सामाजिक विकास मन्त्रालय अन्तर्गतका शिक्षा विकास निर्देशनालयमा परिवर्तन भएका छन् । साविकका जिल्ला शिक्षा कार्यालयहरू शिक्षा विकास तथा समन्वय एकाइमा रूपान्तरण भएका छन् । प्रदेशमा सामाजिक विकास मन्त्रालय, शिक्षा महाशाखा रहेको छ भने स्थानीय तहमा शिक्षा शाखा स्थापना भएको छ । देशमा शासकीय स्वरूप सङ्घीय रहेता पनि कतिपय कानूनको अभाव र सङ्घ र प्रदेशको स्पष्ट कार्य विभाजन हुन सकिरहेको छैन । यसका लागि स्पष्ट कानुनी स्वरूप र दिगो कार्यान्वयनको आवश्यकता रहेको देखिन्छ ।

स्थानीय सरकारका कामलाई सहज बनाउन स्थानीय सरकार सञ्चालन ऐन, २०७४ कार्यान्वयनमा आएपछि त्यस ऐन बमोजिम तोकिएका तेइस वटा कार्य बाहेक अन्य कार्यका लागि जिल्ला तहमा शिक्षा विकास तथा समन्वय इकाई राखिएको छ । सरकारका विभिन्न तहबिच सहज करण र समन्वयका पक्षमा सुधार गर्नु पर्ने आवश्यकता महसुस भएको छ । नतिजा प्रतिको जबाफदेहितामा सुधार गर्नुपर्ने छ । समग्रमा राज्यका तीनै तहका सरकारले एउटै लक्ष्य र गतिमा तर आफ्नो भिन्न भिन्न विशेषता र क्षमतालाई सम्बोधन गर्ने किसिमको संस्थागत क्षमता विकास र सो अनुसार कार्यान्वयन गर्ने सफलताका लागि थप कार्य गर्नु पर्ने देखिन्छ । यसै परिवेशमा स्थानीय तहबाट शैक्षिक सेवा प्रवाह गर्न र शैक्षिक सुशासन कायम राख्न संस्थागत संरचना र क्षमता विकासका लागि सङ्घ र प्रदेशसँगको सम्बन्ध तथा समन्वय र क्रियाकलापहरूका बारेमा स्पष्ट रूपरेखा तयार पारी अगाडी बढ्नु पर्दछ ।

नार्पा भूमि गाउँपालिकामा संस्थागत क्षमता विकासका समस्या तथा चुनौतीहरू निम्नानुसार रहेका छन् ;

- स्थानीय तहमा शिक्षाको संस्थागत संरचना स्पष्ट हुन नसक्नु,
- आवश्यकता अनुसार शैक्षिक जनशक्ति व्यवस्थापन गर्न,
- आवश्यक स्रोत साधनको व्यवस्था गर्न ,
- शिक्षामा आवश्यक पर्याप्त बजेटको व्यवस्था गर्न,
- शिक्षा सम्बन्धी अधिकार सङ्घ, प्रदेश र स्थानीय तहको साझा अधिकार भएको हुँदा कार्यसम्पादनमा गर्न

५.१.३ उद्देश्य

यस योजनाले संस्थागत संरचना तथा क्षमता विकास कार्यक्रमका निम्नलिखित उद्देश्यहरू लिएकोछ :

१. गाउँपालिकामा आवश्यक पर्ने जनशक्तिको व्यवस्थापन गर्नु ।
२. जनशक्तिका लागि संस्थागत क्षमता अभिवृद्धि गर्नु ।
३. आवश्यक स्रोत साधनको व्यवस्थापन गर्नु ।

५.१.४ रणनीति

योजनाका उद्देश्यहरू प्राप्त गर्न निम्नलिखित रणनीतिहरू अवलम्बन गरिनेछ :

१. गाउँपालिकामा शिक्षाको व्यवस्थापनलाई प्रभावकारी बनाउन आवश्यक नीति तर्जुमा गरिनेछ ।
२. संस्थागत संरचनाअनुसार जनशक्तिको व्यवस्था गरिनेछ ।
३. कार्यरत जनशक्तिको क्षमता विकास गरिनेछ ।
४. गाउँपालिकामा शिक्षक पेसागत सहयोग प्रणालीको स्थापना गरिनेछ ।
५. प्रधानाध्यापक, विद्यालय व्यवस्थापन समिति अध्यक्षलाई थप जिम्मेवारी बनाई क्षमता विकास गरिनेछ ।
६. कार्यक्रमको प्रभावकारी ढङ्गबाट कार्यसम्पादन गर्न आवश्यक स्रोत साधनाहरूको व्यवस्थापन गरिनेछ ।

५.१.५ प्रमुख उपलब्धि तथा नतिजा

उपलब्धि

शिक्षाका सबै निकाय तथा विद्यालयमा सुशासन प्रवर्द्धन भई बालबालिकाको सिकाइ प्रति उत्तरदायी प्रणालीको विकास हुनेछ ।

नतिजा र परिमाणात्मक लक्ष्य

१. शिक्षामा आवश्यक पर्ने जनशक्तिको व्यवस्थापन भएको हुनेछ ।
२. संस्थागत क्षमता अभिवृद्धि भई उत्तरदायित्व तथा जबाफदेहितामा वृद्धि भएको हुनेछ ।
३. आवश्यक स्रोत साधनको व्यवस्थापन भई प्रभावकारी रूपमा कार्यसम्पादन भएको हुनेछ ।
४. यस योजनाको कार्यान्वयनबाट संस्थागत संरचना तथा क्षमता विकासमा निम्नलिखित मुख्य नतिजा हासिल हुनेछन् ।

क्रस	सूचकहरू	आधार वर्ष २०८१/२०८२	२०८१/८२	२०८२/८३	२०८३/८४	२०८४/८५	२०८५/८६
१	लेखा परीक्षण तथा सामाजिक परीक्षण सम्पन्न गर्ने विद्यालय सङ्ख्या	२	२	२	२	२	२
१	विद्यालय व्यवस्थापन समिति भएका विद्यालय सङ्ख्या	२	२	२	२	२	२
३	प्रचलित कानुनमा व्यवस्था भएबमोजिम प्रधानाध्यापक विद्यालय सङ्ख्या	२	२	२	२	२	२
४	समयमै शैक्षिक तथ्याङ्कक भर्ने विद्यालय संख्या	२	२	२	२	२	२
५	नियमितरूपमा लेखापरीक्षण गर्ने विद्यालय संख्या	२	२	२	२	२	२

क्रस	सूचकहरू	आधार वर्ष २०८१/२०८२	२०८१/८२	२०८२/८३	२०८३/८४	२०८४/८५	२०८५/८६
६	नियमितरूपमा सामाजिक परीक्षण गर्ने विद्यालय संख्या	२	२	२	२	२	२

५.१.६ प्रमुख क्रियाकलाप र परिमाणात्मक लक्ष्य

यस योजनाको प्रमुख उपलब्धि तथा नतिजा प्राप्ति गर्नको लागि निम्नलिखित प्रमुख क्रियाकलाप र वार्षिक लक्ष्य अनुसार योजना कार्यान्वयन हुनेछ ।

क्रस	प्रमुख क्रियाकलाप	एकाइ	भौतिक लक्ष्य (पाँच वर्ष)					भौतिक लक्ष्य (१० वर्ष)
			२०८१	२०८२	२०८३	२०८४	२०८५	
१	गाउँ शिक्षा ऐन, नियमावली	पटक	०	१	१	०	०	२
२	IEMIS को अद्यावधिकीकरण र अभिलेख व्यवस्थापनका लागि अभिमुखीकरण	पटक	१	१	१	१	१	१०
३	अनुगमन, सुपरीवेक्षण र पृष्ठपोषण	पटक	१	१	१	१	१	१०
४	आवश्यक कानूनी प्रबन्ध तथा मापदण्ड विकास	पटक	०	०	१	१	०	३
५	वार्षिक शैक्षिक प्रतिवेदन तयारी	पटक	१	१	१	१	१	१०

५.१.७ लगानी र स्रोत व्यवस्थापन

संस्थागत संरचना तथा क्षमता विकास लागि योजना अवधिभरमा प्रस्ताव गरिएका कार्यक्रमहरूको कार्यान्वयनका लागि योजनमा विशेष गरी सङ्घीय, प्रदेश तथा स्थानीय सरकारहरूलाई जिम्मेवार र जबाफदेही बनाइएको छ । सो बमोजिमको दायित्व निर्वाह गर्ने गरी देहाय बमोजिम लगानी तथा स्रोतको अनुमान एवं प्रक्षेपण गरिएको छ ।

क्र सं	कार्यक्रमहरू	एकाइ	आर्थिक वर्ष						स्रोतका लागि जिम्मेवार निकाय			
			२०८१/८२	२०८२/८३	२०८३/८४	२०८/८४	२०८५/८६	५ वर्षको जम्मा	सङ्घ	प्रदेश	स्थानीय तह	अन्य
१	गाउँ शिक्षा ऐन, नियमावली	पटक	०	१२०	१२०	०	०	२४०	०	०	२४०	०
२	IEMIS को अद्यावधिकीकरण र अभिलेख व्यवस्थापनका लागि अभिमुखीकरण	पटक	२०	२०	२०	२०	२०	१००	१००	०	०	०
३	अनुगमन, सुपरीवेक्षण र पृष्ठपोषण	पटक	१५	१५	१५	१५	१५	७५	७५	०		०
४	आवश्यक कानूनी प्रबन्ध तथा मापदण्ड विकास	पटक	०	०	१५	१५	०	३०	०	०	३०	०
५	बार्षिक शैक्षिक प्रतिवेदन तयारी	पटक	१५	१५	१५	१५	१५	७५	७५	०	०	०

५.२ शिक्षा योजना कार्यान्वयनको प्रबन्ध

५.२.१ परिचय

योजना कार्यान्वयनको प्रबन्ध अन्तर्गत वार्षिक योजना तथा बजेट तर्जुमा, क्रियाकलाप निर्धारण तथा कार्यान्वयन, वित्तीय व्यवस्थापन तथा अनुगमन र मूल्याङ्कनलगायत कार्यान्वयनका लागि आवश्यक संरचना, जनशक्ति, प्रक्रिया र जिम्मेवारी तथा उत्तरदायित्वहरू पर्दछन् । नेपालमा सङ्घीय संरचनाअनुसार सङ्घ, प्रदेश र स्थानीय तहको संरचना तयार भई तीनै तहका सरकार क्रियाशील भएको पाँच वर्ष टिकेको छ भने केही कानुनी प्रबन्धसहित मुख्य संरचना तथा जनशक्ति र जिम्मेवारी निर्धारण गरिएको छ तापनि राज्य प्रणालीलाई सङ्घीय संरचनाअनुरूप सक्षम बनाउन आवश्यक कार्यान्वयन प्रबन्ध गर्नुपर्नेछ । कार्यान्वयन प्रबन्ध तयार गर्दा यसको दिगोपन, प्रभावकारिता तथा कार्यकुशलतामा ध्यान दिनु आवश्यक छ ।

शिक्षा योजना निर्माणपश्चात् सो योजनाको प्रभावकारी रूपमा कार्यान्वयन गर्नका लागि आवश्यक जनशक्ति व्यवस्थापन कानून कार्यविधि निर्माण बजेटको सुनिश्चितता तीन तहका सरकार बिचको समन्वय र सहकार्य वार्षिक रणनीतिक योजना र कार्यान्वयन योजना निर्माण, अनुगमन योजना निर्माण, कार्यक्रम कार्यान्वयन पुस्तिका तयारी गरी कार्यक्रम कार्यान्वयन गरिनेछ ।

नार्पा भूमि गाउँपालिकाले आ.व. ०८१/०८२ देखि ०८५/०८६ सम्मको लागि पञ्चवर्षीय शिक्षा योजना निर्माण गरेको छ । योजनाको कार्यान्वयन, अनुगमन मूल्याङ्कन गर्न स्थानीय तहको महत्वपूर्ण जिम्मेवारी रहेको छ । त्यसका लागि स्थानीय स्तरमा गाउँ शिक्षा समिति, वडा स्तरमा वडा शिक्षा समिति, विद्यालयमा विद्यालय व्यवस्थापन समिति, शिक्षक अभिभावक सङ्घ, प्रधानाध्यापक शिक्षक विद्यार्थी र अभिभावकको महत्वपूर्ण जिम्मेवारी रहेको हुन्छ । यस योजनामा कुन कुन कार्यहरू के कसरी गर्ने, कहिले गर्ने, कहाँ कहाँ गर्ने, कसले गर्ने साथै बजेटको व्यवस्था के हुने भन्ने विषयहरू समेटेर सटिक रूपमा गुणस्तरीय योजना निर्माण गर्नु पर्दछ । गाउँपालिकाको मौजुदा वित्तीय अवस्था अनुसार शिक्षामा अधिकतम लगानी गरी योजनालाई सफल बनाउनु पर्दछ । नार्पा भूमि गाउँपालिकाको समग्र गाउँ शिक्षा योजनाको निर्माण गर्नु एउटा आधारभूत कुरा भए पनि यसको कार्यान्वयन पक्ष अत्यन्त महत्वपूर्ण रहन्छ । त्यसका लागि विद्यालयमा विद्यालय व्यवस्थापन समिति लगायत विद्यालय परिवार, वडा शिक्षा समिति सबैको उत्तिकै जिम्मेवारी रहन्छ । सम्बन्धित सरोकारवालाको उचित परिचालन, जनशक्तिको व्यवस्था, नीति नियम तथा जिम्मेवारी र उत्तरदायित्व आदिको व्यवस्थापन गरेमा मात्र योजना सफल हुन सक्छ । योजनाको कार्यान्वयनका लागि अनुगमन निरीक्षण गरी आवश्यक सरसल्लाहको महद्भूत भूमिका रहेको हुन्छ । योजना कार्यान्वयनका लागि सङ्घ, प्रदेश र स्थानीय तहको उत्तिकै जिम्मेवारी रहन्छ । योजना कार्यान्वयन गर्दा दिगोपन, प्रभावकारिता र कार्य कुशलतामा पनि ध्यान दिनु पर्दछ ।

५.२.२ वर्तमान अवस्था

हाम्रो देशको वर्तमान व्यवस्था अनुसार शैक्षिक योजनाहरू सङ्घ, प्रदेश र स्थानीय तहबाट लागु हुने भएकोले यसको कार्यान्वयन गर्ने जिम्मेवारी पनि तीनै तहमा व्यवस्थापन गरिएको छ । स्थानीय स्तरमा सञ्चालित शैक्षिक योजनाहरूको कार्य स्थानीय शिक्षा शाखाबाट हुँदै आएको छ । स्रोत केन्द्रहरू खारेज भइसकेपछि

उक्त स्रोत केन्द्रमा हुने कार्य स्थानीय शिक्षा शाखामार्फत हुने गरेका छन् । स्थानीय सरकार सञ्चालन ऐन, २०७४ ले स्थानीय सरकारलाई २३ वटा शैक्षिक क्षेत्रका काम कर्तव्य र अधिकार तोकेको छ । केन्द्रदेखि स्थानीय तहसम्मका सबै योजनाहरू कार्यान्वयन गर्ने प्रमुख जिम्मेवारी स्थानीय तहलाई नै प्रदान गरिएको छ । यसको पनि मूल रूपमा स्थानीय तहलाईकै हुन आउँछ । स्थानीय जनप्रतिनिधिहरूको माग र उनीहरूको संलग्नतामा योजनाहरू कार्यान्वयन हुन्छन् । मुख्यतया: विद्यालय व्यवस्थापन समितिले विद्यालयका योजनाहरू कार्यान्वयन गर्दछ । योजना कार्यान्वयनमा विभिन्न खालका चुनौती तथा समस्याहरू कायमै रहेका छन् । कुशल व्यवस्थापनका लागि सङ्गठन संरचना तथा जनशक्तिको आवश्यकता हुन्छ ।

नार्पा भूमि गाउँपालिकामा योजना निर्माण, कार्यान्वयन र अनुगमनको लागि गाउँ कार्यपालिकाले आवश्यक ऐन नियम, नीति निर्देशन निर्माण, विभिन्न समितिहरू निर्माण, तथा जनशक्तिको व्यवस्था, सङ्घ प्रदेशबाट प्राप्त अनुदान तथा आफ्नो स्रोतबाट समेत बजेट व्यवस्था, योजना तथा कार्यक्रम निर्माण तथा स्वीकृत र प्राधिकरण गर्दै आएको छ । विद्यालयमा योजना नीति तथा कार्यक्रम निर्माण र कार्यान्वयन गर्न विद्यालय व्यवस्थापन समिति, प्रधान अध्यापक, शिक्षक विद्यालय परिवार रहेको छ । विद्यालयमा विद्यालय सुधार योजना निर्माण कार्यान्वयन तथा स्रोत व्यवस्थापन विद्यालयले व्यवस्थापन समितिले गर्दछ । साथै गाउँपालिकाबाट निर्माण भएका शिक्षा क्षेत्रका योजना कार्यान्वयन गर्ने स्थान पनि विद्यालय नै हो । तसर्थ विद्यालयले गाउँपालिका, शिक्षा समिति, स्थानीय शिक्षा शाखा, तथा वडा शिक्षा समितिसँग समन्वय र सहकार्य गरी स्थानीय तहबाट प्राप्त योजना तथा बजेट र आफ्नो स्रोत साधन समेत समावेश गरी वार्षिक कार्यक्रम तथा बजेट तर्जुमा गरी कार्यान्वयन गर्दै आएको छ । विद्यालयमा कार्यान्वयन हुने योजनामा विशेष गरी भौतिक निर्माण योजना, शिक्षण सिकाइ सुधार योजना, छात्रवृत्ति तथा प्रोत्साहन योजना, शिक्षकको क्षमता विकास योजना जस्ता योजनाहरू सञ्चालन हुने गरेका छन् ।

५.२.३ उद्देश्य

१. शिक्षा योजनाको प्रभावकारी कार्यान्वयनको सुनिश्चितता गर्नु ।

५.२.४ रणनीति

योजनाका उद्देश्यहरू प्राप्त गर्न निम्नलिखित रणनीतिहरू अवलम्बन गरिनेछ :

१. सङ्घीय तथा प्रदेश तहबाट वित्तीय हस्तान्तरण मार्फत प्राप्त सशर्त अनुदान तथा अन्य अनुदान र आफ्नै स्रोतको बजेटसमेत संलग्न गरी वार्षिक शिक्षा बजेट तथा कार्यक्रम तयार गरिनेछ ।
२. कार्यक्रम कार्यान्वयनका लागि आवश्यकताअनुसार कानून कार्यविधि तथा निर्देशिका विकास गरिनेछ ।
३. एकीकृत शैक्षिक सूचना व्यवस्थापन मार्फत नियमित रूपमा कार्यक्रम कार्यान्वयन तथा त्यसका नतिजाहरूको विवरण तयार गर्ने, त्यसको समीक्षा गरी थप सुधारमा प्रयोग गरिनेछ ।
४. विद्यालयमा विद्यालय व्यवस्थापन समिति र शिक्षक अभिभावक सङ्घ गठन गर्ने र विद्यालयलाई विद्यालय सुधार योजना निर्माण र कार्यान्वयनमा सहजीकरण गरिनेछ ।

५. विद्यालय सुधार योजना निर्माण तथा अद्यावधिक गर्न सहजिकरण गरिनेछ ।
६. विद्यालय व्यवस्थापनलाई सशक्त कृत र सुदृढ गरी निर्धारित कार्यक्रम कार्यान्वयनका लागि प्रधानाध्यापकलाई जिम्मेवारी प्रदान गरी उत्तरदायी बनाइनेछ ।
७. वित्तीय व्यवस्थापन, खरिद प्रक्रिया, शिक्षक व्यवस्थापन तथा शिक्षकको कक्षा कोठामा बिताउने समय तथा कार्यको सुनिश्चिततासम्बन्धी आवश्यक मापदण्ड तयार गरी लागु गरिनेछ ।
८. अभिभावक तथा सरोकारवालाहरूसँग अन्तरक्रिया तथा सहकार्य गर्न अभिभावक भेला तथा बैठकहरू आयोजना गरिनेछ ।
९. सामाजिक परीक्षण र लेखा परिक्षणलाई प्रभावकारी बनाइनेछ ।

५.२.५ प्रमुख उपलब्धि तथा नतिजा

उपलब्धि

- शिक्षा योजनाको प्रभावकारी कार्यान्वयनको सुनिश्चितता भएको हुनेछ ।

नतिजा र परिमाणात्मक लक्ष्य

- शिक्षाका सबै निकाय तथा विद्यालयमा सुशासन प्रवर्द्धन भई बालाबालीकाको सिकाइ प्रति उत्तरदायी प्रणालीको विकास हुनेछ ।

५.२.६ प्रमुख क्रियाकलाप र परिमाणात्मक लक्ष्य

यस योजनाको प्रमुख उपलब्धि तथा नतिजा प्राप्ति गर्नको लागि निम्नलिखित प्रमुख क्रियाकलाप र वार्षिक लक्ष्य अनुसार योजना कार्यान्वयन हुनेछ ।

क्रस	प्रमुख क्रियाकलाप	एकाइ	भौतिक लक्ष्य (पाँच वर्ष)					भौतिक लक्ष्य (१० वर्ष)
			२०८१	२०८२	२०८३	२०८४	२०८५	
१	वार्षिक बजेट तथा कार्यक्रम निर्माण	पटक	१	१	१	१	१	१०
२	आवश्यक कानुन निर्देशिका तथा कार्यविधि विकास	पटक	१	१	१	१	१	१०
३	कानुन निर्देशिकाको प्राधिकरण	पटक	१	१	१	१	१	१०
४	विद्यालय सुधार योजना निर्माण एवम् अद्यावधिक	पटक	१	१	१	१	१	१०

क्रस	प्रमुख क्रियाकलाप	एकाइ	भौतिक लक्ष्य (पाँच वर्ष)					भौतिक लक्ष्य (१० वर्ष)
			२०८१	२०८२	२०८३	२०८४	२०८५	
५	एकीकृत शैक्षिक प्रणालीमा सुदृढीकरण	पटक	१	१	१	१	१	१०
६	संयुक्त अनुगमन	पटक	१	१	१	१	१	१०

नार्पा भूमि गाउँपालिका

५.२.७ लगानी र स्रोत व्यवस्थापन

योजना कार्यान्वयन र प्रबन्धको लागि योजना अवधिभरमा प्रस्ताव गरिएका कार्यक्रमहरूको कार्यान्वयनका लागि योजनमा विशेष गरी सङ्घीय, प्रदेश तथा स्थानीय सरकारहरूलाई जिम्मेवार र जबाफदेही बनाइएको छ । सो बमोजिमको दायित्व निर्वाह गर्ने गरी देहाय बमोजिम लगानी तथा स्रोतको अनुमान एवं प्रक्षेपण गरिएको छ ।

क्र सं	कार्यक्रमहरू	एकाइ	आर्थिक वर्ष						स्रोतका लागि जिम्मेवार निकाय			
			२०८१/८२	२०८२/८३	२०८३/८४	२०८४/८५	२०८५/८६	५ वर्षको जम्मा	सङ्घ	प्रदेश	स्थानीय तह	अन्य
१	वार्षिक बजेट तथा कार्यक्रम निर्माण	पटक	२५	२५	२५	२५	२५	१२५	१२५	०	०	०
२	आवश्यक कानून निर्देशिका तथा कार्यविधि विकास	पटक	५०	५०	५०	५०	५०	२५०	०	०	२५०	०
३	कानून निर्देशिकाको प्राधिकरण	पटक	५०	५०	५०	५०	५०	२५०	२५०	०	०	०
४	विद्यालय सुधार योजना निर्माण एवम् अद्यावधिक	पटक	१५	१५	१५	१५	१५	७५	७५	०	०	०
५	एकीकृत शैक्षिक प्रणालीमा सुदृढीकरण	पटक	२०	२०	२०	२०	२०	१००	१००	०	०	०
६	संयुक्त अनुगमन	पटक	३०	३०	३०	३०	३०	१५०	०	०	१५०	०

५.३ अनुगमन तथा मूल्याङ्कन

५.३.१ परिचय

कुनै पनि कार्यक्रम लक्षित उद्देश्य अनुसार अघि बढेको छ छैन साधन र स्रोतको समुचित प्रयोग भइरहेको छ छैन तथा निर्धारित प्रक्रिया तथा विधिको अवलम्बन गरिएको छ छैन भनेर तालुक तथा सम्बद्ध निकायहरूद्वारा कार्यान्वयन स्थलमा पुगेर गरिने चेकजाँच लेखाजोखा गर्ने कामलाई अनुगमन तथा मूल्याङ्कन भनिन्छ । यसबाट शैक्षिक प्रक्रिया निर्धारित समयमा कार्यपालिका बमोजिम नै सम्पादन गर्न र अपेक्षित उपलब्धि प्राप्त गर्न सघाउ पुग्दछ । मूल्याङ्कन विशेषतः प्रतिफल र प्रभावसँग बढी केन्द्रित हुन्छ । अनुगमनले कार्य सञ्चालनकै क्रममा गरिने चेकजाँच तथा लेखाजोखालाई जोड दिएको हुन्छ भने मूल्याङ्कनले कार्यसम्पादन भरसकेपछि सोको लेखाजोखा गर्ने तर्फ केन्द्रित रहेको हुन्छ । यसले शैक्षिक कार्यक्रमहरूमा भएको लगानीलाई पारदर्शी नतिजामुखी जबाफदेही र उत्तरदायी बनाउन सहयोग गर्दछ ।

५.३.२ वर्तमान अवस्था

सङ्घीय तहमा सम्बन्धित मन्त्रालय स्तरबाट समष्टिगत रूपमा र सम्बन्धित विभाग स्तरीय कार्यालयहरूबाट आ आफ्नो विषय बमोजिमका कार्यालय क्षेत्र र कार्यक्रमको बेलाबेलामा अनुगमन तथा मूल्याङ्कन हुँदै आएको पाइन्छ । मन्त्रालयमा यसका कामका लागि अलग्गै अनुगमन तथा मूल्याङ्कन शाखा रहेको छ । शिक्षा विज्ञान तथा प्रविधि मन्त्रालय शिक्षा तथा मानव स्रोत विकास केन्द्रबाट, प्रदेशको शिक्षा विकास निर्देशनालयबाट पनि बेलाबेलामा कार्यक्रमगत रूपमा अनुगमन हुने गरेको छ । विद्यालय तहको कार्यसम्पादन परीक्षणको काम शैक्षिक गुणस्तर परीक्षण केन्द्रबाट हुने गर्दछ । त्यसै गरी स्थानीय तहबाट पनि शिक्षा युवा तथा खेलकुद शाखाको संयोजनमा विद्यालयहरूको अनुगमन तथा निरीक्षण हुने तथा समग्र गाउँपालिका स्तरीय अनुगमन समितिबाट पनि स्थल सुपरिवेक्षण हुने गर्दछ । शिक्षकको पेशागत सहयोगका लागि स्थानीय तहमा गठित विज्ञ समूहमार्फत पनि विद्यालय सुपरिवेक्षण कक्षा अवलोकन पृष्ठपोषण जस्ता कार्यहरू हुँदै आइरहेका छन् । पछिल्लो अवस्थामा शिक्षा प्राविधिक कर्मचारीहरूलाई प्रशासनिक जिम्मेवारी दिइएको हुनाले अपेक्षाकृत रूपमा शिक्षकको पेसागत विकासका लागि र अन्य शिक्षण सिकाइ क्रियाकलाप तथा मूल्याङ्कनका क्षेत्रमा यथोचित सहयोग हुन सकिरहेको छैन ।

स्थानीय तहमा शैक्षिक क्षेत्राधिकार अनुसारका कार्यहरूमा अनुगमन, नियमन र मूल्याङ्कन गर्ने कार्य गरिरहेको छ खास गरी गाउँ शिक्षा समितिले अनुगमन गर्ने गरेको । शिक्षा समिति गठन र परिचालन प्रक्रिया भई रहेको छ विद्यालय व्यवस्थापन समिति र प्रधानाध्यापकको नेतृत्वमा अनुगमन गर्ने गरेको छ । अनुगमन मूल्याङ्कनका संरचना वा निकायहरू खडा भए तापनि सक्रिय बनाउन बाँकी छैन । कहिलेकाहीँ गरिएका अनुगमनले सुधारात्मक सुझाव दिने तर त्यसको कार्यान्वयन गर्ने परिपाटी छैन । समग्र कार्यक्रम कार्यान्वयन, प्रगति समीक्षा हुन सकिरहेको छैन । प्रभावकारी अनुगमन र मूल्याङ्कनको स्थायी प्रणाली निर्माण र परिचालनमा समस्या छ । सफलता, सिकाई र राम्रा अभ्यासहरूको दस्तावेजिकरण र प्रचार प्रसारको पनि खाँचो रहेको छ ।

अनुगमन तथा मूल्याङ्कनका चुनौतीहरू

- अनुगमन तथा मूल्याङ्कनका लागि सम्बन्धित विषयका विज्ञ जनशक्ति परिचालन गरी निर्धारित लक्ष्य प्राप्तिका लागि सहयोग पुऱ्याउने ।

- पर्याप्त साधन स्रोतका साथ अनुगमन तथा मूल्याङ्कनलाई सघन रूपमा अघि बढाउने ।
- अनुगमन प्रतिवेदनलाई गहन अध्ययन गरी सोको प्रभावकारी कार्यान्वयन गर्ने ।
- सङ्घीयता कार्यान्वयन पश्चात् भएको अनुगमनको धीमा गतिलाई गतिशील र चुस्त बनाउने ।
- अनुगमन गर्दा सहभागितामूलक पद्धतिको अवलम्बन गर्नु तथा यसमा सूचना प्रविधिको प्रयोग गर्ने ।
- अनुगमन तथा मूल्याङ्कनलाई भरपर्दो विश्वसनीय र संस्थागत बनाउने ।

५.३.३ उद्देश्य

यस योजनाले अनुगमन तथा मूल्याङ्कनका निम्नलिखित उद्देश्यहरू लिएकोछ :

१. प्रभावकारी र कुशल अनुगमन प्रणालीको विकास गर्नु ।
२. अनुगमन तथा मूल्याङ्कन प्रणालीलाई नतिजामा आधारित बनाउनु ।
३. हरेक शैक्षिक योजना कार्यान्वयनका क्रममा आएका समस्याहरूलाई समयमा नै सम्बोधन गरी अपेक्षित उपलब्धि हासिल गर्नु ।
४. योजनाको लगानी देखि प्रभाव तहसम्मको मूल्याङ्कन गरी आवश्यकतामा आधारित योजना निर्माणमा सहयोग गर्नु ।

५.३.४ रणनीति

योजनाका उद्देश्यहरू प्राप्त गर्न निम्नलिखित रणनीतिहरू अवलम्बन गरिनेछ :

१. एकीकृत शैक्षिक अनुगमन तथा मूल्याङ्कन मार्गदर्शन निर्माण र उपयोग गरिनेछ ।
२. अनुगमन, मूल्याङ्कन र प्रतिवेदन कार्यलाई छिटो, छरितो, व्यवस्थित र प्रभावकारी बनाउन प्रविधिको प्रयोग गरिनेछ ।
३. शैक्षिक सूचना व्यवस्थापन प्रणालीलाई थप सुदृढीकरण गरिनेछ ।
४. योजनाका आगत, प्रक्रिया, परिणाम, उपलब्धि र प्रभाव समेतको अनुगमन तथा मूल्याङ्कनका लागि संरचना र जनशक्तिको प्रबन्ध गरिनेछ ।
५. प्रमाणमा आधारित अनुगमन, मूल्याङ्कन तथा प्रतिवेदन प्रणालीको विकास गरिनेछ ।
६. अनुगमन तथा मूल्याङ्कन बाट प्राप्त पृष्ठपोषणलाई उपयोग गरिनेछ ।
७. कुल बजेटको निश्चित हिस्सा अनुगमन तथा मूल्याङ्कनमा छुट्टाई नतिजामूलक अनुगमन तथा मूल्याङ्कन प्रणालीको अवलम्बन गरिनेछ ।
८. सहभागितामूलक अनुगमन तथा मूल्याङ्कन प्रणालीको कार्यान्वयन गरिनेछ ।

५.३.५ प्रमुख उपलब्धि तथा नतिजा

उपलब्धि

प्रभावकारी अनुगमनको माध्यमबाट योजना कार्यान्वयनका क्रममा आएका समस्या तथा चुनौतीहरूलाई समयमा नै सम्बोधन गरी अपेक्षित उपलब्धि हासिल हुने र योजनाको मूल्याङ्कनमा आधारित भई आवश्यकतामा आधारित योजना निर्माणका लागि पृष्ठपोषण प्राप्त हुने ।

नतिजा र परिमाणात्मक लक्ष्य

१. नतिजामा आधारित अनुगमन तथा मूल्याङ्कन प्रणाली स्थापित हुने ।
२. अनुगमन तथा मूल्याङ्कनका लागि संस्थागत संरचना र क्षमता विकास भएको हुने ।
३. शैक्षिक कार्यक्रम कार्यान्वयनमा आइपरेका समस्याको समाधान भई अपेक्षित उपलब्धि प्राप्तमा सहयोग पुग्ने ।
४. हरेक कार्यक्रमको आवधिक रूपमा अनुगमन तथा मूल्याङ्कन गर्ने परिपाटीको विकास हुने ।
५. अनुगमनका लागि निश्चित साधनको विकास भएको हुने ।
६. विद्यार्थी उपलब्धि परीक्षण तथा विद्यालयको कार्यसम्पादन परीक्षणको माध्यमबाट नतिजा सुधारमा सहयोग पुगेको हुने ।

५.३.६ प्रमुख क्रियाकलाप र परिमाणात्मक लक्ष्य

यस योजनाको प्रमुख उपलब्धि तथा नतिजा प्राप्ति गर्नको लागि निम्नलिखित प्रमुख क्रियाकलाप र वार्षिक लक्ष्य अनुसार योजना कार्यान्वयन हुनेछ ।

क्रस	प्रमुख क्रियाकलाप	एकाइ	भौतिक लक्ष्य (पाँच वर्ष)					भौतिक लक्ष्य (१० वर्ष)
			२०८१	२०८२	२०८३	२०८४	२०८५	
१	वार्षिक अनुगमन कार्य योजना निर्माण	पटक	१	१	१	१	१	१०
२	अनुगमन तथा मूल्याङ्कनका साधनको निर्माण	पटक	०	१	०	०	१	३
३	नतिजामा आधारित अनुगमन प्रणालीका लागि सूचक निर्माण तथा अद्यावधिक	पटक	०	१	०	०	१	३
४	प्रत्येक कार्यक्रमको अनुगमन गरी प्रतिवेदन प्रस्तुति	पटक	१	१	१	१	१	१०
५	कार्यक्रमको चौमासिक, वार्षिक प्रगति समीक्षा	पटक	१	१	१	१	१	१०
६	एकीकृत शैक्षिक व्यवस्थापन सूचना प्रणालीको अद्यावधिक	पटक	१	१	१	१	१	१०
७	वार्षिक शैक्षिक स्थिति प्रतिवेदन तयारी र प्रकाशन	पटक	१	१	१	१	१	१०

क्रस	प्रमुख क्रियाकलाप	एकाइ	भौतिक लक्ष्य (पाँच वर्ष)					भौतिक लक्ष्य (१० वर्ष)
			२०८१	२०८२	२०८३	२०८४	२०८५	
८	विद्यालयको सामाजिक परीक्षणलाई प्रभावकारी, पारदर्शी र नियमित	पटक	१	१	१	१	१	१०
९	विद्यालयको वित्तीय लेखा परीक्षणले औल्याइका विषयलाई सुधार	पटक	१	१	१	१	१	१०

५.३.७ लगानी र स्रोत व्यवस्थापन

अनुगमन तथा मूल्याङ्कनका लागि योजना अवधिभरमा प्रस्ताव गरिएका कार्यक्रमहरूको कार्यान्वयनका लागि योजनमा विशेष गरी सङ्घीय, प्रदेश तथा स्थानीय सरकारहरूलाई जिम्मेवार र जबाफदेही बनाइएको छ । सो बमोजिमको दायित्व निर्वाह गर्ने गरी देहाय बमोजिम लगानी तथा स्रोतको अनुमान एवं प्रक्षेपण गरिएको छ ।

क्र सं	कार्यक्रमहरू	एकाइ	आर्थिक वर्ष						स्रोतका लागि जिम्मेवार निकाय			
			२०८१/८२	२०८२/८३	२०८३/८४	२०८४/८५	२०८५/८६	५ वर्षको जम्मा	सङ्घ	प्रदेश	स्थानीय तह	अन्य
१	वार्षिक अनुगमन कार्य योजना निर्माण	पटक	२०	२०	२०	२०	२०	१००	०	०	१००	०
२	अनुगमन तथा मूल्याङ्कनका साधनको निर्माण	पटक	०	२०	०	०	२०	४०	०	०	४०	०
३	नतिजामा आधारित अनुगमन प्रणालीका लागि सूचक निर्माण तथा अद्यावधिक	पटक	०	२५	०	०	२५	५०	०	०	५०	०
४	प्रत्येक कार्यक्रमको अनुगमन गरी प्रतिवेदन प्रस्तुति	पटक	२०	२०	२०	२०	२०	१००	०	०	१००	०
५	कार्यक्रमको चौमासिक, वार्षिक प्रगति समीक्षा	पटक	४०	४०	४०	४०	४०	२००	२००	०	०	०

क्र सं	कार्यक्रमहरू	एकाइ	आर्थिक वर्ष						स्रोतका लागि जिम्मेवार निकाय			
			२०८१/८२	२०८२/८३	२०८३/८४	२०८४/८५	२०८५/८६	५ वर्षको जम्मा	सङ्घ	प्रदेश	स्थानीय तह	अन्य
६	एकीकृत शैक्षिक व्यवस्थापन सूचना प्रणालीको अद्यावधिक	पटक	१५	१५	१५	१५	१५	७५	७५	०	०	०
७	वार्षिक शैक्षिक स्थिति प्रतिवेदन तयारी र प्रकाशन	पटक	२०	२०	२०	२०	२०	१००	१००	०	०	०
८	विद्यालयको सामाजिक परीक्षणलाई प्रभावकारी, पारदर्शी र नियमित	पटक	१२	१२	१२	१२	१२	६०	६०	०	०	०
९	विद्यालयको वित्तीय लेखा परीक्षणले औल्याइका विषयलाई सुधार	पटक	१५	१५	१५	१५	१५	७५	७५	०	०	०

६.१ परिचय

शिक्षा देश विकासको आधार हो । तसर्थ आर्थिक र सामाजिक विकासलाई गति दिई समृद्ध राष्ट्र निर्माण तथा समुन्नत समाज विकासका लागि सरकार र समुदायले बालबालिकाको शिक्षामा प्राथमिकताका साथ लगानी गर्नुपर्छ । भविष्यका लागि गुणस्तरीय मानव संसाधनको विकास गर्न शिक्षामा लगानी गरिन्छ । बालबालिकाको क्षेत्रमा गरिएको लगानीले व्यक्ति समाज र राज्यको दीर्घकालीन विकासका लागि सहयोग पुऱ्याउँछ । शिक्षामा राज्यका तर्फबाट गरिने लगानीले मुख्यतः तीन पक्षलाई जोड दिनुपर्छ । लगानी विना प्रतिफलको आशा गर्न सकिँदैन । शिक्षा क्षेत्रमा राज्यको लगानी मात्र पर्याप्त हुँदैन यसका लागि व्यक्ति निजी क्षेत्र तथा समुदायबाट पनि लगानी हुनु जरुरी छ । स्थानीय तहमा शिक्षामा हुने लगानी अधिकांश सङ्घीय सरकारबाट वित्तीय हस्तान्तरण मार्फत प्राप्त भएका बजेट नै हुन् । यसमा विशेषतः समानीकरण अनुदान समपूरक अनुदान सशर्त अनुदान र विशेष अनुदान पर्दछन् । केही स्थानीय तहहरूले आन्तरिक ऋणको माध्यमबाट पनि लगानी गरेका पाइन्छन् । सशर्त अनुदानको रूपमा आएको बजेट तोकिएको शीर्षकमा मात्र खर्च गर्नुपर्ने कुरा विभागीय मन्त्रालयबाट स्वीकृत वार्षिक कार्यक्रम कार्यान्वयन पुस्तिकामा उल्लेख भएको हुन्छ । समानीकरण अनुदानको रकम स्थानीय तहको गाउँभाले स्वीकृत गरेबमोजिम क्षेत्रगत बाँडफाँड गरिएको हुन्छ । त्यसै गरी विशेष अनुदान राष्ट्रिय योजना आयोग मार्फत विशेष कार्यक्रमका लागि विनियोजन गरिएको हुन्छ भने समपूरक अनुदानमा लागत साझेदारीका आधारमा कार्यक्रम सञ्चालन गरिन्छ ।

६.२ वर्तमान अवस्था

शिक्षालाई संवैधानिक रूपमा नै नागरिकको मौलिक हकको रूपमा स्थापित विषय भएको आधारभूत तहसम्मको शिक्षा अनिवार्य र निःशुल्क हुने र माध्यमिक तहसम्मको शिक्षा निःशुल्क हुने कुरा उल्लेख गरिएको छ । यसर्थ पनि शिक्षा राज्यको प्राथमिकताको क्षेत्र र धेरै लगानी हुने क्षेत्र मध्ये पर्दछ । नेपालका विभिन्न नीतिगत दस्तावेज तथा बौद्धिक जगतहरूबाट वा अनुसन्धान प्रतिवेदन आदिमा शिक्षामा हालको लगानी न्यून देखिन्छ र यसमा वृद्धि गर्नुपर्छ भन्ने कुरालाई सबैले जोड दिएका छन् । ती सबै दस्तावेजहरूमा राष्ट्रिय बजेटको न्यूनतम २० प्रतिशत बजेट शिक्षामा विनियोजन गर्नुपर्छ भन्ने सुझाव समेत दिएको पाइन्छ । हाल शिक्षा क्षेत्रमा राष्ट्रिय रूपमा हाल कूल वार्षिक बजेटको १०.६४ प्रतिशत (१ खर्ब ८० अर्ब) विनियोजन भएको पाइन्छ । यस गाउँपालिकाको आर्थिक वर्ष २०८१/०८२को कुल बजेटको ५.०२ प्रतिशत बजेट शिक्षा क्षेत्रमा विनियोजन गरेको देखिएता पनि शिक्षा क्षेत्रमा विनियोजन गरेको बढी जस्तो बजेट शिक्षक कर्मचारीको तलब भत्तामा खर्च हुने गरेको छ ।

शिक्षामा सरकार (सङ्घ, प्रदेश र स्थानीय तहको) को लगानी

क्र.स	सङ्घ मार्फत आ व २०८०/०८१ मा निकासको शीर्षक	रकम रू	कैफियत
१	आधारभूत तहका स्वीकृत दरबन्दीका शिक्षक, राहत अनुदान शिक्षकका लागि तलब भत्ता अनुदान (विशेष शिक्षा परिषद् अन्तरगतका शिक्षक/कर्मचारीहरू समेत)	६,४००,०००.००	ससर्त अनुदान
२	कोभिड-१९ बाट पुगेको शैक्षिक क्षतिको परिपूरण तथा अन्य विपद्को समयमा सिकाइ निरन्तरताका लागि कार्यक्रम	४३९,०००.००	ससर्त अनुदान
३	तोकिएका विद्यार्थीको दिवा खाजाका लागि विद्यालयलाई अनुदान	६८,०००.००	ससर्त अनुदान
४	प्रति विद्यार्थी लागतका आधारमा सिकाइ सामग्री तथा डिजिटल सिकाइ सामग्री व्यवस्थाका लागि विद्यालयलाई अनुदान	९,०००.००	ससर्त अनुदान
५	प्रारम्भिक बाल विकास सहजकर्ताहरूको पारिश्रमिक तथा विद्यालय कर्मचारी व्यवस्थापन अनुदान	५२१,०००.००	ससर्त अनुदान
६	माध्यमिक तहका स्वीकृत दरबन्दीका शिक्षक, राहत अनुदान शिक्षक लागि तलब भत्ता अनुदान (विशेष शिक्षा परिषद् अन्तरगतका शिक्षक/कर्मचारी, प्राविधिक धारका प्रशिक्षक समेत)	०.००	ससर्त अनुदान
७	विद्यालय सञ्चालन तथा व्यवस्थापन अनुदान	१०९,०००.००	ससर्त अनुदान
८	विद्यालयमा शैक्षिक गुणस्तर सुदृढीकरण एवम् कार्यसम्पादनमा आधारित प्रोत्साहन अनुदान	५१८,०००.००	ससर्त अनुदान
९	शैक्षिक पहुँच सुनिश्चितता, अनौपचारिक तथा वैकल्पिक शिक्षा कार्यक्रम (परम्परागत विद्यालय, वैकल्पिक विद्यालय, साक्षरता र निरन्तर शिक्षाका कार्यक्रम समेत)	५१४,०००.००	ससर्त अनुदान
१०	शैक्षिक सुशासनका लागि संस्थागत क्षमता विकास, विद्यार्थी परीक्षण मूल्याङ्कन, शिक्षक मेन्टरिङ तथा विद्यालय सुपरिवेक्षण	४९४,०००.००	ससर्त अनुदान
११	सामुदायिक विद्यालयका छात्राहरूलाई निःशुल्क स्यानिटरी प्याड व्यवस्थापन	०.००	ससर्त अनुदान
१२	सार्वजनिक विद्यालयका विद्यार्थीहरूका लागि निःशुल्क पाठ्यपुस्तक अनुदान	६,०००.००	ससर्त अनुदान
१३	सार्वजनिक विद्यालयमा अध्ययनरत विद्यार्थीहरूका लागि छात्रवृत्ति (आवासीय तथा गैर आवासीय)	२२,०००.००	ससर्त अनुदान
	कुल जम्मा	९,१००,०००.००	

स्थानीय सरकारको लगानी

नार्पा भूमि गाउँपालिकामा आर्थिक वर्ष २०८०/८१ मा नेपाल सरकारको समानीकरण अनुदान र गाउँपालिकाको आन्तरिक स्रोतबाट शिक्षा क्षेत्रमा निम्नानुसारको लगानी रहेको देखिन्छ ।

वर्ष २०८०/८१मा स्थानीय निकायबाट शिक्षा क्षेत्रमा भएको लगानी	रकम रू.
---	---------

शैक्षिक सामग्री खरिद	२०००००
बाल विकास कक्षा सञ्चालन तथा बाल शिक्षकको तलब भत्ता	१५०००००
जम्मा	१७०००००

शिक्षामा घरपरिवार र निजी लगानी

शिक्षामा घर परिवारको लगानी :

विद्यालय शिक्षामा अभिभावक सहयोग सन्दर्भमा विद्यार्थी भर्ना गर्दा विद्यालयलाई आर्थिक सहयोग गर्नेबाहेक अन्य प्रत्यक्ष लगानी देखिएको छैन। निःशुल्क शिक्षा प्रत्याभूत गर्न बालबालिकाको लागि उपलब्ध गराइने व्यक्तिगत सिकाइ सामग्रीमा पाठ्यपुस्तकबाहेकको अन्य सामग्री जस्तै, झोला, कापी, कलम, पोसाक जस्ता सामग्री सम्बन्धित विद्यार्थीको परिवारले नै जुटाएको अवस्था छ ।

निजी लगानी :

पालिका अन्तर्गत सञ्चालित विद्यालयहरू तथा अन्य क्रियाकलापहरूमा निजी क्षेत्रको लगानी न्यून भएको अवस्था छ । तथापि कतिपय सामुदायिक विद्यालयहरूको स्थापना तथा थप भवन निर्माण तथा क्षेत्र विस्तारका लागि विभिन्न सामाजिक अगुवाहरूबाट जग्गा प्राप्त भएका छन् । शिक्षाका विभिन्न उपक्षेत्रमा विभिन्न सरोकारवालाहरूबाट भएको लगानीको अवस्था गाउँपालिकाको निम्न उपक्षेत्रहरूमा विभिन्न सरोकारवालाहरूको लगानी भएको अवस्था छ ।

उपक्षेत्र	लगानीको अवस्था
प्रारम्भिक बाल विकास तथा शिक्षा	१,४३९,०००.००
आधारभूत तह (कक्षा १-८)	८,१८९,०००.००
माध्यमिक तह ९कक्षा ९-१२)	-
प्राविधिक तथा व्यावसायिक शिक्षा र सीप विकास तथा तालिम	-
पाठ्यक्रम र पाठ्यसामग्री	६,०००.००
शिक्षक व्यवस्थापन र विकास	२००,०००.००
निरन्तर शिक्षा, खुला सिकाइ, अनौपचारिक शिक्षा	५१४,०००.००
आर्थिक तथा सामाजिक रूपमा पछाडि परेका वर्गको पहुँच/समावेशी शिक्षा	२२,०००.००
शिक्षामा सूचना प्रविधि	-

नार्पा भूमि गाउँपालिकामा शिक्षा क्षेत्रमा लगानी र स्रोत व्यवस्थापनका देहाय अनुसारका चुनौती तथा समस्याहरू रहेका छन् ।

१. शिक्षासम्बन्धी अन्तर्राष्ट्रिय परिवेश, स्थापित मूल्य र मान्यता, संवैधानिक प्रत्याभूति, राज्यले अख्तियार गरेका नीतिलाई उचित रूपमा सम्बोधन गर्न विद्यालय शिक्षा क्षेत्रमा लगानी वृद्धि र दिगो स्रोत व्यवस्थापन गर्न ।
२. संवैधानिक मार्गदर्शन तथा नीति अनुरूप निजी क्षेत्रबाट शिक्षामा गरिने लगानीको व्यवस्थापन र स्वरूप निर्धारण गरी सार्वजनिक सेवा, सामाजिक दायित्व वा सेवामुलक व्यवसायको रूपमा विकास गर्न ।
३. विद्यार्थीको सिकाइ तथा कुशलतामा केन्द्रित भई गुणस्तर अभिवृद्धि गर्न आवश्यक पर्ने गरी लगानी गर्न स्रोत व्यवस्थापन गर्न ।
४. गैरसरकारी क्षेत्रको लगानी, सामुदायिक सहभागिता र अभिभावकको लगानीलाई अभिलेखीकरण र प्रोत्साहन गर्न ।
५. वित्तीय गतिविधिलाई पारदर्शी, जबाफदेही, सरलीकृत गरी वित्तीय सुशासन कायम गर्न

६.३ उद्देश्य

१. योजना अवधिका लागि विद्यालय शिक्षामा आवश्यक स्रोतको प्रक्षेपण गर्नु ।
२. विद्यालय शिक्षा सम्बन्धी पहिचान गरिएका कार्यक्रम र सुरुवात भएका कार्यक्रम कार्यान्वयनका लागि आवश्यक वित्तीय स्रोत पहिचान गर्नु ।
३. उपलब्ध सम्भावित स्रोतका आधारमा पहिचान गरिएका कार्यक्रमको प्राथमिकता निर्धारण गरी कार्यक्रमगत बजेट निर्धारण गर्नु ।
४. खर्चको प्रक्रिया, र दायित्व स्पष्ट गर्नु ।

६.४ रणनीतिहरू

१. शिक्षामा सरकारी अनुदान खर्चको जिम्मेवारी स्थानीय तहको भएकोले आफ्नो तह भित्रको लक्षित शैक्षिक पहुँच र सहभागिता एवम् गुणस्तर सुनिश्चित गर्न स्थानीय तहलाई जबाफदेही हुने पद्धति विकास गर्ने ।
२. सरकारबाट प्रदान गरिने स्रोतको उपयोग गर्ने प्रमुख इकाई विद्यालय भएकाले लक्षित गुणस्तर सुनिश्चित गर्ने जबाफदेहिता विद्यालयको हुनेछ ।
३. नेपालको वैदेशिक सहायता नीतिअनुरूप शिक्षाको बजेटमा हुने न्यूनता पूरा गर्नका लागि निश्चित लक्ष्य हासिल गर्न बाह्य स्रोतको परिचालन गरिनेछ ।
४. सार्वजनिक सेवा, सामाजिक दायित्व वा सेवामुलक व्यवसायका रूपमा विकास गरिनेछ ।
५. मापदण्डका आधारमा शिक्षामा व्यक्तिगत, निजी तथा गैरसरकारी क्षेत्रको अनुदान सङ्कलन र लगानीलाई प्रोत्साहन, प्रवर्धन गरिने छ ।
६. अवस्था र आवश्यकताका आधारमा समानीकरण, समपूरक, शसर्त र विशेष अनुदानको अवलम्बन र उपयोग गरिनेछ ।
७. मापदण्डका आधारमा खर्च र प्रतिवेदन पद्धति अवलम्बन गरिनेछ ।

८. वित्तीय व्यवस्थापन क्षमतामा सुधार गरी ल्याई वित्तीय कार्यकुशलता, पारदर्शिता, जिम्मेवारी र उत्तरदायित्वलाई थप सबल बनाइनेछ ।

६.५ स्रोत अनुमान र विश्लेषण

यस अन्तर्गत सङ्घीय सरकारबाट साल बसाली रूपमा प्राप्त हुने सशर्त कार्यक्रम र बजेटको प्रस्तावित विवरण, प्रदेश सरकारबाट प्राप्त हुने कार्यक्रम र बजेटको प्रस्तावित विवरण र स्थानीय सरकारको आन्तरिक स्रोतको परिचालन गरी योजना अवधिभरमा साल बसाली रूपमा सञ्चालन गरिने प्रस्तावित कार्यक्रम र बजेटको समष्टिगत कार्यक्रमहरूलाई समेटिएको छ । यसमा सङ्घीय सरकारले साल बसाली रूपमा हाल सञ्चालन गरिरहेका कार्यक्रमहरू चालु तथा पुँजीगत शीर्षकका बजेट अनुमान तथा यसमा हुनसक्ने थपघटको अवस्थालाई समेत विश्लेषण गरिएको छ । त्यसै गरी स्थानीय सरकारबाट सञ्चालन भइरहेका थप आर्थिक व्ययभार पर्ने चालु तथा पुँजीगत कार्यक्रमहरू र योजना अवधिमा सञ्चालन गरिने विभिन्न कार्यक्रमहरू मध्ये ती कार्यक्रमको प्रगति, लागत अनुमान, सोको नम्स, सम्भाव्यता, सामर्थ्य र नियमितताका हिसाबले समेत स्रोतको अनुमान तथा विश्लेषण गरिएको छ । कुनै कार्यक्रमको दररेटका सम्बन्धमा सङ्घीय सरकारको लगत अनुमान साल बसाली रूपमा कायम भइरहेको दररेट र स्थानीय दररेटका आधारमा नम्स तोकी सोही बमोजिम बजेटको अनुमान गरिएको छ ।

यस अघि व्याख्या गरिएका उपक्षेत्रगत रूपमा अलग अलग भएका पाँच वर्षको बजेटलाई एकमुष्ट रूपमा राख्दा यस प्रकारको लगानी हुने देखिन्छ ।

क्र सं	उपक्षेत्र	२०८१।८२	२०८२।८३	२०८३।८४	२०८४/०८५	२०८५/०८६	पाँच वर्षको जम्मा (रु. हजारमा)	सङ्घ	प्रदेश	स्थानीय तह	अन्य
१	प्रारम्भिक बाल विकास तथा शिक्षा	२६०	१०७०	३००	३००	९२०	२८५०	४६०	०	१६४०	०
२	आधारभूत शिक्षा	२८५२	३१०२	३३५२	३३५२	३३५२	१६०१०	११०१०	०	४२५०	०
३	माध्यमिक शिक्षा	०	०	०	०	०	०	०	०	०	०
४	प्राविधिक तथा व्यावसायिक शिक्षा	१७५०	२५००	२५००	२५००	२५००	११७५०	०	१८७५	४०००	५८७५
५	पाठ्यक्रम र मूल्याङ्कन	०	४१५	४१५	४१५	४१५	१६६०	३८०	०	१२८०	०
६	शिक्षक व्यवस्थापन र विकास	७३०	१३३०	७३०	१३३०	७३०	४८५०	४४५०	०	४००	०
७	अनौपचारिक तथा जीवन पर्यन्त सिकाइ	०	१०५०	१०००	१०००	१०००	४०५०	१२००	०	२८५०	०
८	शैक्षिक समता र समावेशीकरण	१८०	१८०	१८०	१८०	१८०	९००	३५०	०	५५०	०
९	विद्यालय स्वास्थ्य र पोषण कार्यक्रम	२३०	२९०	२७०	२९०	२७०	१३५०	१००	७५०	२९०	२१०
१०	आपत्कालीन अवस्थामा शिक्षा	५०	३५०	१८०	३५०	१८०	१११०	५२०	०	५९०	०
११	विद्यालय भौतिक पूर्वाधार विकास	०	५८०	५५०	२८०	८००	२२१०	९००	७५०	५६०	०

क्र सं	उपक्षेत्र	२०८१।८२	२०८२।८३	२०८३।८४	२०८४/०८५	२०८५/०८७	पाँच वर्षको जम्मा (रु. हजारमा)	सङ्घ	प्रदेश	स्थानीय तह	अन्य
१२	शिक्षामा सूचना तथा प्रविधि	०	०	०	०	०	०	०	०	०	०
१२	सुशासन तथा व्यवस्थापन	२४०	३६०	३७५	२५५	२४०	१४७०	८००	०	६७०	०
१४	अनुगमन तथा मूल्याङ्कन	१४२	१८७	१४२	१४२	१८७	८००	५१०	०	२९०	०
	जम्मा	६४३४	११४१४	९९९४	१०३९४	१०७७४	४९०१०	२०६८०	३३७५	१७३७०	६०८५

७.१ परिचय

हरेक योजना तथा कार्यक्रमको निश्चित गन्तव्य हुन्छ र सोको मापन प्राप्त नतिजाको आधारमा मापन गरिन्छ । यस नार्पा भूमि गाउँ शिक्षा योजनाले लिएको दुरदृष्टि दीर्घकालीन सोच योजनाका समग्र उद्देश्यहरू र रणनीतिहरूका आधारमा यसको प्रभाव तथा गन्तव्य पहिचान गरिएको छ । गन्तव्यमा पुग्नका लागि विभिन्न क्षेत्रगत र विषयगत सूचकहरू निर्धारण गरी योजनाको पहिलो पाँच वर्षका लागि प्रत्येक वर्षको नतिजा आङ्कन गरिएको छ । नतिजा खाकामा उपलब्धि यसका सूचकहरू तथा तिनको सङ्ख्यात्मक मान सूचना प्राप्त हुने स्रोत तथा जिम्मेवारी समेत उल्लेख गरिएको छ ।

नतिजा खाका आवधिक योजनाको उपलब्धि मापन गर्ने सङ्ख्यात्मक साधन हो यसबाट योजनाका समग्र तथा उपक्षेत्रगत उपलब्धि मापन गर्न सकिन्छ । यसले वार्षिक योजना निर्माणका लागि आधार सिर्जना गर्नुका साथै अनुगमन तथा मूल्याङ्कनको मापदण्ड निर्धारण गर्न सहयोग गर्दछ । यसबाट योजनाका अपेक्षित उपलब्धिका लागि पृष्ठपोषण प्राप्त भई नतिजा प्राप्तिलाई थप सहयोग पुग्छ भने सरोकारवालाहरूको जबाफदेहिता वृद्धि समेत गर्दछ ।

यो यस योजनाको कार्यान्वयनबाट अपेक्षा गरिएका समग्र नतिजा खाका अन्तर्गत नार्पा भूमि गाउँपालिका तथा समग्र देशको आर्थिक तथा सामाजिक विकासमा यसको प्रभाव तथा गन्तव्य उल्लेख गरिएको छ । त्यसै गरी यसको दीर्घकालीन र मध्यकालीन तथा तत्कालीन उपलब्धिहरू समेत उल्लेख गरिएको छ । यसका मुख्य कार्यसम्पादन सूचकहरू (Key Performance Indicators - KPIs) र कार्यक्रम नतिजा सूचक (Program Result Framework- PRF) समावेश गरिएको छ ।

७.६ प्रमुख कार्यसम्पादन सूचक तथा कार्यक्रम नतिजा खाका

गाउँ शिक्षा योजनाको अन्तिम पाँच वर्ष तथा दीर्घकालीन रूपमा आगामी दश वर्षसम्म प्राप्त गर्न सकिने कार्यसम्पादन सूचकहरूलाई देहाय बमोजिम प्रक्षेपण गरिएको छ । यी सूचक तथा लक्ष्यहरू निर्धारण गर्दा नार्पा भूमि को वर्तमानको अवस्था, आवश्यकता, सम्भावना र स्रोत व्यवस्थापन लगायतका पक्षहरू दृष्टिगत गरी SMART बनाई प्रक्षेपण गर्ने प्रयास गरिएको छ । कार्यसम्पादन सूचक निर्धारण गर्दा राष्ट्रिय मानक र नार्पा भूमि गाउँपालिकाको वर्तमान अवस्था/आधार वर्ष लाई मध्यनजर गरिएको छ ।

यस गाउँपालिकाको शिक्षा योजनाको कार्यान्वयनबाट तपसिल बमोजिमको नतिजा हासिल गर्ने अपेक्षा गरिएको छ ।

क्रस	सूचकहरू	आधार वर्ष २०८१/२०८२	२०८१/८२	२०८२/८३	२०८३/८४	२०८४/८५	२०८५/८६
प्रारम्भिक बाल विकास र शिक्षा							
१	प्रारम्भिक बाल विकास र शिक्षामा कुल भर्ना दर	६८.४	६८.४	६८.४	६८.४	६८.४	१०१
२	प्रारम्भिक बाल विकास र शिक्षामा खुद भर्ना दर	५७.९	६०.००	६५.००	७२.	७५.५	८०
३	प्रारम्भिक बाल विकास र शिक्षाको कुल भर्ना दरमा लैङ्गिक समता सुचाङ्क	१.६	१.५	१.४	१.३	१.२	१.१
	न्यूनतम मापदण्ड पुरा गरेका बाल विकास केन्द्रहरूको सङ्ख्या	१	२	२	२	२	२
४	प्रारम्भिक बाल विकासको अनुभव सहित कक्षा १ मा भर्ना भएका बालबालिकाको दर	०	५०.०	६०.०	७०.०	७५.०	८०.०
५	आधारभूत तालिम प्राप्त शिक्षकको सङ्ख्या	०	३	३	३	३	३
६	बालबालिकाको कार्यगत सीमितता परीक्षण गर्ने प्रारम्भिक बाल विकासको सङ्ख्या	०	२	२	२	२	२
आधारभूत विद्यालय							
१	कक्षा १ मा कुल प्रवेश दर (GIR)		९३.९	९४	९५	९६	१००.०
२	कक्षा १ मा खुद प्रवेश दर (NIR)		९३.९	९४	९५	९६	९८
३	कक्षा १-५ मा कुल भर्ना दर (GER)		१००	१००	१००	१०१	१००
४	कक्षा १-५ मा खुद भर्ना दर (NER)		९०.४	९२	९३	९६	९९.५
५	आधारभूत तह (कक्षा १-५) मा विद्यालय बाहिर रहेका बालबालिकाको प्रतिशत		७.६	५.६	३.६	१.६	०.५

क्रस	सूचकहरू	आधार वर्ष २०८१/२०८२	२०८१/८२	२०८२/८३	२०८३/८४	२०८४/८५	२०८५/८६
६	आधारभूत तह (कक्षा १-५) मा विद्यालय बाहिर रहेका बालाबिनाको प्रतिशत		७.८	५.८	३.८	२.८	२.०
७	आधारभूत तह तालिम प्राप्त शिक्षकको प्रतिशत	१००	१००	१००	१००	१००	१००
८	गुम्बालाई आधारभूत तह सम्मको सरकारी विद्यालयमा रुपान्तरण भएको हुने	०	०	१	०	०	०
प्राविधिक तथा व्यावसायिक सीप विकास तालिम							
१	गरिब तथा जेहेन्दार विद्यार्थीका लागि छात्रवृत्ति	०	५	५	५	५	
२	प्राविधिक तालिम तथा व्यावसायिक सीपयुक्त युवालाई सहूलियतपूर्ण कर्जाको सुविधा	५	५	५	५	५	
३	छोटो अवधिको व्यावसायिक तालिम प्रदान	५	५	५	५	५	
अनौपचारिक शिक्षा तथा जीवनपर्यन्त सिकाइ							
१	अनौपचारिक शिक्षा तथा जीवनपर्यन्त सिकाइसम्बन्धी खण्डीकृत डाटाबेस तयार	नभएको	०	१	०	०	०
२	साक्षरता तथा निरन्तर कक्षा सञ्चालन भए	नभएको	०	१	१	१	१
३	छोटो अवधिको तालिम, समूह गठन तथा आयआर्जन सहयोग	नभएको	०	१	१	१	१
४	समुदाय स्तरमा पुस्तकालय स्थापना	नभएको	०	२	२	२	२
पाठ्यक्रम, पाठ्यपुस्तक, सिकाइ सामग्री तथा मूल्याङ्कन							
१	स्थानीय पाठ्यक्रम र पाठ्य सामग्रीको विकास तथा कार्यान्वयन	०	०	१	१	१	१

क्रस	सूचकहरू	आधार वर्ष २०८१/२०८२	२०८१/८२	२०८२/८३	२०८३/८४	२०८४/८५	२०८५/८६
२	पाठ्यक्रमको प्रभावकारी कार्यान्वयनको लागि शिक्षक तालिम	०	१	१	१	१	१
३	एकीकृत पाठ्यक्रम लागु गरेका विद्यालय सङ्ख्या	२	२	२	२	२	२
शिक्षक व्यवस्थापन र विकास							
१	प्रारम्भिक बालविकास र शिक्षामा कार्यरत तोकिएको योग्यता प्राप्त शिक्षक तथा सहजकर्ताको सङ्ख्या	५	५	५	५	५	५
२	आधारभूत तहमा कार्यरत शिक्षक तालिम प्राप्त शिक्षक (%)	१००.००	१००.००	१००.००	१००.००	१००.००	१००.००
४	सूचना तथा प्रविधिसम्बन्धी न्यूनतम सक्षमता भएका शिक्षक (%)		६०.००	७०.००	८०.००	९०.००	१००.००
५	शिक्षक पेसागत सहयोग प्रणाली लागु भएका विद्यालय		२	२	२	२	२
शिक्षामा समता र समावेशीकरण							
१	प्रारम्भिक बाल विकास र शिक्षामा लैङ्गिक समता सूचक	१.६	१.५	१.४	१.३	१.२	१.१
२	प्रारम्भिक पहिचान गर्ने विद्यालय संख्या	०	२	२	२	२	२
३	विद्यालयमा लैङ्गिक सम्पर्क शिक्षक तोकिएको विद्यालय	०	२	२	२	२	२
विद्यालय पोषण तथा स्वास्थ्य							

क्रस	सूचकहरू	आधार वर्ष २०८१/२०८२	२०८१/८२	२०८२/८३	२०८३/८४	२०८४/८५	२०८५/८६
१	प्राथमिक उपचार किट, जुकाको औषधी चक्री वितरण गर्ने विद्यालय	०	२	२	२	२	२
२	पिउने पानी तथा स्वच्छता सहितको शौचालय भएका विद्यालय संख्या	१	१	२	२	२	२
३	दिवा खाजा प्राप्त गर्ने विद्यालय	२	२	२	२	२	२
४	वार्षिक रूपमा विद्यार्थीको नियमित स्वास्थ्य परीक्षण गर्ने विद्यालयको सङ्ख्या	०	२	२	२	२	२
विद्यालय सुरक्षा, विपत् न्यूनीकरण तथा उत्थानशीलता							
१	बालबालिकालाई आधारभूत जीवन-सिपसहित कोभिड जस्ता महामारी तथा विपत् जोखिम न्यूनीकरणसम्बन्धी अभिमुखीकरण कार्यक्रम सञ्चालन गर्ने विद्यालय सङ्ख्या	०	०	२	२	२	२
२	जलवायु परिवर्तन तथा दिगो विकास निम्ति शिक्षा जस्ता कार्यक्रम कार्यान्वयन गर्ने विद्यालय सङ्ख्या	०	०	२	२	२	२
३	विपद वा संकटहरूको पूर्वानुमान तथा त्यसको मात्रा वा संकटासन्नता (Vulnerability) को संख्या	०	२	२	२	२	२
विद्यालय भौतिक पूर्वाधार विकास							
१	भूकम्प प्रतिरोधी विद्यालय	२	२	२	२	२	२
३	बाढी पहिरो लगायतका प्रकोप न्यूनीकरणका लागि कार्य भएका विद्यालय सङ्ख्या	०	२	२	२	२	२

क्रस	सूचकहरू	आधार वर्ष २०८१/२०८२	२०८१/८२	२०८२/८३	२०८३/८४	२०८४/८५	२०८५/८६
सुशासन तथा व्यवस्थापन							
१	लेखा परीक्षण तथा सामाजिक परीक्षण सम्पन्न गर्ने विद्यालय सङ्ख्या	२	२	२	२	२	२
१	विद्यालय व्यवस्थापन समिति भएका विद्यालय सङ्ख्या	२	२	२	२	२	२
३	प्रचलित कानुनमा व्यवस्था भएबमोजिम प्रधानाध्यापक विद्यालय सङ्ख्या	२	२	२	२	२	२
४	समयमै शैक्षिक तथ्याङ्क भर्ने विद्यालय संख्या	२	२	२	२	२	२
५	नियमितरूपमा लेखापरीक्षण गर्ने विद्यालय संख्या	२	२	२	२	२	२
६	नियमितरूपमा सामाजिक परीक्षण गर्ने विद्यालय संख्या	२	२	२	२	२	२

अनुसूचीहरू

अनुसूची १- नार्पा भूमि गाउँपालिकामा रहेका विद्यालयको विवरण

क्रस	विद्यालयको नाम	विद्यालयको ठेगाना	सञ्चालित कक्षा	शिक्षक सङ्ख्या	कुल विद्यार्थी सङ्ख्या
१	नार आधारभूत विद्यालय	नार्पा भूमि -१	कक्षा १-८		६
२	फु आधारभूत विद्यालय	नार्पा भूमि -५	कक्षा १-५		०

अनुसूची-२ नार्पा भूमि गाउँपालिकाको गाउँ शिक्षा समितिको विवरण

क्रस	नाम	पद	फोन नम्बर
१	कोन्जो तेन्जिङ लामा	अध्यक्ष	
२	रिन्झेङ ढोलमा लामा	सदस्य	
३	फुर्वा ठेले लामा	सदस्य	
४	फून्जो लामा	सदस्य	
५	फुर्वा सुनार लामा	सदस्य	
६	छिरिङ याङ्दु लामा	सदस्य	
७	शेर बहादुर विक	सदस्य	
८	निमा नाङसाङ लामा	सदस्य	
९	नारायण सिंह साउद	सदस्य सचिव	

अनुसूची -३ नार्पा भूमि गाउँपालिका अन्तर्गतका विद्यालयका प्रधानाध्यापकहरूको विवरण २०७९

क्रस	विद्यालयको नाम	प्रधानाध्यापकको नाम	फोन नम्बर
१	नार आधारभूत विद्यालय	शेर बहादुर तामाङ	९८४६९४७३८७
२	फु आधारभूत विद्यालय	मुखिया विक	९८४६२२९५८८

अनुसूची-४ शिक्षा योजना निर्माण समितिका सदस्यहरू

- १) श्री कोन्जो तेन्जिङ लामा — संयोजक
- २) श्री शुशिल लम्साल — सदस्य
- ३) श्री बिरेन्द्र सिंह बोहरा — सदस्य
- ४) मनिषा विक — सदस्य
- ५) श्री नारायण सिंह साउद- सदस्य सचिव

अनुसूची-५ शिक्षा योजना लेखन कार्यदलका सदस्यहरू

- १) नारायण सिंह साउद, शिक्षा शाखा प्रमुख शिक्षा, खेलकुद तथा युवा शाखा, नार्पा भूमि गाउँपालिका
- २) मनिषा विक, कम्प्यूटर अपरेटर, नार्पा भूमि गाउँपालिका
- ३) राम बहादुर रावत, स्थानीय शिक्षा इकाई संयोजक, प्रारम्भिक कक्षा सिकाइ कार्यक्रम

सन्दर्भ सामग्रीहरू

- नार्पा भूमि गाउँपालिका . (२०७५). नार्पा भूमि गाउँपालिकाको वस्तुगत विवरण २०७५. च्याखु, मनाङः नार्पा भूमि गाउँपालिका .
- नेपाल सरकार. (२०७२). नेपालको संविधान . काठमाण्डौ : नेपाल सरकार.
- पाठ्यक्रम विकास केन्द्र. (२०७६). राष्ट्रिय पाठ्यक्रम प्रारूप २०७६. भक्तपुर: विज्ञान तथा प्रविधि मन्त्रालय, पाठ्यक्रम विकास केन्द्र.
- राष्ट्रिय योजना आयोग . (२०७७). प्रारम्भिक बालविकास राष्ट्रिय रणनीति २०७७-२०८८. काठमाण्डौ: राष्ट्रिय योजना आयोग .
- राष्ट्रिय योजना आयोग. (२०८१). सोह्रौं योजना २०८१/८२-२०८५/८६. काठमाण्डौ: राष्ट्रिय योजना आयोग.
- शिक्षा विकास तथा समन्वय इकाई. (२०८०). शैक्षिक सूचना २०८०/८१. मनाङ : शिक्षा विकास तथा समन्वय इकाई, मनाङ .
- शिक्षा, विज्ञान तथा प्रविधि मन्त्रालय . (२०७३). समावेशी शिक्षा नीति, २०७३. काठमाण्डौ : शिक्षा, विज्ञान तथा प्रविधि मन्त्रालय .
- शिक्षा, विज्ञान तथा प्रविधि मन्त्रालय. (२०७८). विद्यालय शिक्षा क्षेत्र योजना २०७८-२०८७. काठमाण्डौ: शिक्षा, विज्ञान तथा प्रविधि मन्त्रालय.
- शिक्षा, विज्ञान तथा प्रविधि मन्त्रालय. (२०८०). शिक्षा व्यवस्थापन सूचना प्रणाली फल्यास प्रतिवेदन २०८०. भक्तपुर: शिक्षा, विज्ञान तथा प्रविधि मन्त्रालय, शिक्षा तथा मानव स्रोत विकास केन्द्र.
- शिक्षा, विज्ञान तथा प्रविधि मन्त्रालय, पाठ्यक्रम विकास केन्द्र. (२०७७). प्रारम्भिक बालविकास र शिक्षाको पाठ्यक्रम २०७७. भक्तपुर: शिक्षा, विज्ञान तथा प्रविधि मन्त्रालय, पाठ्यक्रम विकास केन्द्र.
- शिक्षा, विज्ञान तथा प्रविधि मन्त्रालय, शिक्षा तथा मानव विकास स्रोत केन्द्र. (२०८१). कार्यक्रम कार्यान्वयन कार्यविधि २०८१/२०८२. भक्तपुर: शिक्षा, विज्ञान तथा प्रविधि मन्त्रालय, शिक्षा तथा मानव विकास स्रोत केन्द्र.
- शिक्षा, विज्ञान तथा प्रविधि मन्त्रालय. (२०७५). अनिवार्य तथा निःशुल्क शिक्षा सम्बन्धि ऐन, २०७५. काठमाण्डौ: शिक्षा, विज्ञान तथा प्रविधि मन्त्रालय.
- शिक्षा, विज्ञान तथा प्रविधि मन्त्रालय. (२०७६). राष्ट्रिय शिक्षा नीति २०७६. काठमाण्डौ: शिक्षा, विज्ञान तथा प्रविधि मन्त्रालय.
- संघीय मामिला तथा सामान्य प्रशासन मन्त्रालय. (२०७४). स्थानीय सरकार सञ्चालन ऐन २०७४. काठमाण्डौ : कानून किताब खाना .
- स्थानीय तहको शिक्षा योजना निर्माण सम्बन्धी मार्गनिर्देशन २०७९(परिमार्जन तथा अध्यावधी संस्करण २०८१). (२०८१). भक्तपुर: शिक्षा तथा मानव विकास स्रोत केन्द्र.